

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Το «πούπουλο»

Η βιομηχανία της Νάουσας πριν το 1940

Το τραγούδι
της προσφυγοπούλας

Καλλιέργεια σπαραγγιού
στην Επαρχία Γιαννιτωών

Οι βαριλάδοι στη Νιάουστα

Έκθεση ευρημάτων αρχαίας Μακεδονίας
στην Αυστραλία

Ισόρροπη αζωτοκαλλιούχος λίπανση των φυτών

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον
τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς
τοῦ ἐτους 1989

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-Ι-ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Βασ. Φιλίππου 21. Ώρες λειτουργίας απογεύματα Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ — ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1989
ΕΤΟΣ ΙΓ' — ΤΟΜΟΣ ΣΤ' — Τεύχος 49

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Οδυσσεύς Ντινόπουλος, Ελένη Μήτσιαλα - Ζεγκίνη
Λευκή Σαμαρά

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Βασ. Φιλίππου 21 - 592 00 ΝΑΟΥΣΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καραταιώλης - Γεωπόνος 60-331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

Σήμα Εργοστασίου

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Μαυρογένη
Αντωνίου Καμάρα 3 Τηλ. 260-140
Θεσσαλονίκη.

Περιεχόμενα

Ιστορικά — Λαογραφικά

Γλωσσολογικά

	σελ
ΤΟΥΣΙΜΗΣ ΓΕΩΡΓ. Αναφορές και απόψεις για το «πούπουλο» της Νάουσας	136
ΧΙΟΝΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓ. Έγγραφο του αρχείου του Αλή Πασά σχετικά με την ΚΔ Μακεδονία	138
ΒΑΣΑΜΙΔΗΣ ΕΜ. Οι δραγοβίτες και η Επισκοπή	142
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΚΑΣ. Έκθεση ευρημάτων αρχαίας Μακεδονίας στην Αυστραλία	143
ΜΠΑΪΤΣΗΣ ΔΗΜ. Η βιομηχανία της Νάουσας πριν το 1940	144
ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΣ ΑΓΓ. Η γέννηση των Τεχνικών Σχολών	148
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ Θ. Το τραγούδι της προσφυγοπούλας	149
ΣΠΑΡΤΗΣ ΝΙΚ. Οι βαριλάδοι στη Νάουσα	151
ΓΚΟΥΤΑΣ ΑΧΙΛ. Εξωκκλήσια και παραδόσεις	157

Επιστημονικά — Λογοτεχνικά

Παιδαγωγικά — Ιατρικά

ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ ΝΙΚ. Μεταφορά τεχνογνωσίας από την Ελλάδα προς τις αναπτυσσόμενες χώρες	158
ΣΠΑΡΤΗΣ ΝΙΚ. Τα όμοια των σακχάρων αμυντικά των φυτών	161

Γεωργικά — Δενδροκομικά

ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΡΗΓ. Καλλιέργεια σπαραγγιού στην Επαρχία Γιαννιτσών	159
ΜΟΥΛΛΑΗΣ ΔΗΜ. Χριστουγεννιάτικο δέντρο. Ένα παρεξηγημένο έθιμο	165
ΣΠΙΝΘΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΧΑΡ. Η ευτυπίαση	169
ΣΙΜΩΝΗΣ ΑΣΤΕΡΙΟΣ Ισορροπη αζωτοκαλλιούχος λίπανση των φυτών	170
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΟΔΥΣ. Ποικιλίες μηλιάς, αχλαδιάς	172
Καρπόδεση Παρθενοκαρπία Υποκείμενα	

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Εύχεται στους συνεργάτες
και τους αναγνώστες

ΚΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΟ 1990

Αγαπητέ φίλε,

Το «πούπουλο» είναι ένα αξιόλογο φαινόμενο κοινωνικής υφής και ταξικής διαμάχης που εμφανίστηκε μονάχα στη Νάουσα στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» έχει δημοσιεύσει αρκετά ενδιαφέροντα άρθρα που φωτίσαν αρκετά το «πούπουλο». Τα άρθρα αυτά στηρίζονταν σε ελληνικές πηγές. Σήμερα ευρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση, να δημοσιεύσουμε σχετικό άρθρο για το «πούπουλο» ειδικού συνεργάτη μας στηριζόμενο σε ξένες πηγές.

✱ ● ✱

Στις αρχές του 19ου αιώνα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ο περιβόητος Αλή Πασάς των Ιωαννίνων κυριαρχούσε σ' όλο το χώρο της Δυτικής και Κεντροδυτικής Μακεδονίας. Ειδικός συνεργάτης του περιοδικού μας, που ερεύνησε το αρχείο του Αλή Πασά της Γενναδειού Βιβλιοθήκης, παρουσιάζει αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία που αναφέρονται στην Κ.Δ. Μακεδονία (Νάουσα, Βέροια, Έδεσσα κ.λ.π.). Έτσι ο αναγνώστης πληροφορείται κάτω από ποιες συνθήκες ζούσαν οι Έλληνες τα χρόνια της σκλαβιάς

✱ ● ✱

Στα τέλη του 19ου αιώνα η Νάουσα δοκιμάζει την τύχη της. Τότε μπαίνουν οι βάσεις της βιομηχανικής ανάπτυξης και αξιοποιούνται οι υδατοπτώσεις και τα φθηνά εργατικά ημερομίσθια. Σε σύντομο χρονικό διάστημα η πόλη εξελίσσεται σε αξιόλογο βιομηχανικό κέντρο. Αναμφισβήτητα η βιομηχανία συνέβαλε και συμβάλει αποφασιστικά στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου. Ας μάθουμε λοιπόν πως οι δραστήριοι Ναουσαίοι του εξωτερικού ίδρυσαν τα πρώτα εργοστάσια (νηματοργία, υφαντήρια κλπ) και πως λειτούργησαν. Ας πληροφορηθούμε πως εξελίχθηκε και αναπτύχθηκε η βιομηχανία στην πόλη. Στα παραπάνω ερωτήματα υπάρχει απάντηση στο σημερινό τεύχος.

✱ ● ✱

Το Ναουσαϊκό κρασί έχει μία πλούσια παράδοση αιώνων. Τα παλιά χρόνια το κρασί το «παρασκεύαζαν» στα βαρέλια. Τότε οι βαρελάδες είχαν έντονο επάγγελμα αξιοπρόσεχτο. Οι «βαριλάδοι» είχαν τον πρώτο λόγο. Οι βαρελάδες σήμερα ανήκουν στην Ιστορία. Η προσφορά τους υπήρξε αξιόλογη και πολύτιμη. Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» δεν τους ξεχνά. Σήμερα τους τιμούμε

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	1.000
Δήμοι, Κοινότητες, Συν/σμοί	2.500
Εξωτερικού δολάρια	25

Απόψεις και αναφορές ξένων για το «πούπουλο»

της Νάουσας

Του
Γιώργου Τουσίου

Το φαινόμενο του «πούπουλου» αποτελεί μοναδικό φαινόμενο κοινωνικής υφής και ταξικής διαμάχης στο χώρο της Μακεδονίας κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Διότι, όπως διαπιστώνεται, δεν είναι ένα απλό ενδοκοινοτικό ζήτημα ή έρις που συνετάραξε τη κοινότητα για αρκετό διάστημα. Αλλά σαφώς είναι φαινόμενο κοινωνικο-ταξικής διαμάχης μεταξύ των δύο κοινωνικών τάξεων της πόλεως.

Για το λόγο αυτό μία κατά βάση και ολοκληρωμένη μελέτη του φαινομένου ως προς τα αίτια, την έκταση, τις προεκτάσεις και τις συνέπειες μέσα στη κοινωνική και οικονομική ζωή της πόλεως είναι επιτακτική ιστορική ανάγκη.

Για την προσέγγιση λοιπόν αυτού του στόχου, εις τα μέχρι τώρα σχετικά σημαντικότερα άρθρα του περιοδικού ας προστεθεί και η παρακάτω ενδιαφέρουσα αναφορά στο φαινόμενο. Προέρχεται από τα αρχεία της Εξαρχίας και είναι γραμμένη από κάποιο σύγχρονο με τα γεγονότα υπεύθυνο πρόσωπο.

Πρόκειται για τις διαπιστώσεις και κρίσεις, από τη δική του βέβαια σκοπεύα, του Αρχιερατικού Επιτρόπου της Εξαρχίας στη Θεσσαλονίκη Αρχιμανδρίτου Νικοδήμου, και είναι: καρποί επιτόπιας έρευνας κατά τη τακτική ετήσια περιοδεία του στα εξαρχικά χωριά του καζά Βεροίας κατά το σχολικό έτος 1909-1910.

Η έκθεση παρέχει μία εκτίμηση και μία εικόνα της καταστάσεως που προκάλεσε ο ξεσηκωμός της πτωχολογιάς της Νάουσας εναντίον της άρχουσας τάξης των Τσορμπατζήδων. Τα γεγονότα εκτιμούνται και αιτιολογούνται αποκατάληπτα, πολλές δε πληροφορίες διασταυρώνονται με πληροφορίες από άλλες πηγές, δημοσιευμένες στο περιοδικό «Νιούστα».

Προπαντός όμως διαπιστώνονται οι μάταιες προσπάθειες της Εξαρχίας να αποκτήσει έστω και ένα σπαθό της στην πάντοτε ελληνικότετη Νάουσα.

Το αφορών το «πούπουλο» τμήμα της εκθέσεως, κατά πιστή μετάφραση, έχει ως εξής:

Βουλγαρική Μητρόπολις
Θεσσαλονίκης
Αρ. Εγγράφου 1867/11.6.1910

Προς τον Μακαριώτατον
Έξαρchon κ. Ιωσήφ Ι
Κωνσταντινούπολιν

Ιδού και μερικές πιο θετικές πληροφορίες για τη Νάουσα:

Ο αγώνας διεξάγεται μεταξύ μιάς μερίδας παλαιών τσορμπατζήδων από τη μία πλευρά και των πτωχών «πουπουλάρων» κατοίκων της πόλεως από την άλλη. Επί κεφαλής του «πούπουλου» βρίσκεται ένας τσορμπατζής.

Αρχικά τα αίτια της διαμάχης ήταν καθαρώς οικονομικά. Οι παλαιοί πρόχρητοι εκμεταλλεύοντο υπερβολικά τους πτωχούς «πουπουλάρους», είτε με την αυθαίρετη επιβολή φόρων στα σταφύλια, στα κρασιά, στα φασόλια, είτε και με αυθαίρετη αναγκαστική επιβολή εισφορών για τις εκκλησίες. Διότι τα εκκλησιαστικά συμβούλια τα οποία πάντοτε αποτελούνταν από τσορμπατζήδες εκμεταλλεύοντο για λογαριασμό τους τα εκκλησιαστικά έσοδα, χωρίς ποτέ να δίδουν λογαριασμό της διαχειρίσεώς των. Μόνο μιά χρονιά που οι «πουπουλάροι» είχαν αναλάβει το εκκλησιαστικό συμβούλιο μιάς εκκλησίας, κατόρθωσαν να παρουσιάσουν καθαρό αποθεματικό

ποσόν πάνω από 400 τουρκικές λίρες.

Με την πάροδο του χρόνου ο αγώνας γίνεται όλο και πιο οξύς. Οι εκκλησίες άρχισαν να καταλαμβάνονται βίαια, είτε από τη μιά, είτε από την άλλη μερίδα. Την ημέρα των Αγίων Θεοδώρων οι τσορμπατζήδες κατεδάφισαν τον τοίχο μιάς εκκλησίας για να την σφετερισθούν.

Έγιναν πολλές αναφορές στις Διοικητικές αρχές και στον Μητροπολίτη. Ο τελευταίος φανερά μίεν είναι με το μέρος του «πούπουλου», κρυφά όμως υποστηρίζει τους τσορμπατζήδες. Γπήρξαν περιπτώσεις που οι τσορμπατζήδες δεν επέτρεψαν στους ιερείς να τελέσουν το μυστήριο του γάμου σε οικογένειες «πουπουλάρων», οπότε αυτοί οι τελευταίοι κάλεσαν για την στέψη, τον παπα-Γιώργη. (Εννοεί τον εξαρχικό ιερέα των Μονόσπιτων ο οποίος ήταν ανεπίσημος αρχιερατικός επίτροπος στα εξαρχικά χωριά του κάμπου. Σημ. δική μας). Αλλά και ο παπα-Γιώργης δεν τόλμησε να τελέσει το μυστήριο.

Πάνω στην οργή τους οι «πουπουλάροι» απειλούν πως θα αναγνωρίσουν εκκλησιαστική τους αρχή την Εξαρχία παρά να υποκύψουν στους προκρίτους. Αυτό όμως το λένε μόνο σε ώρα ψυχικού αναδρασμού.

Σύμφωνα με τις έως τώρα πληροφορίες σε αυτή τη διαμάχη δεν υπάρχουν εθνικιστικά κίνητρα, παρά μόνον ταξικά. Η οργή όμως υπήρξε μεγάλη και η κάθε πλευρά κατόρθωσε να σφετερισθεί από δύο ναούς. Οι τσορμπατζήδες φυλάγουν τις εκκλησίες τους με τους καθάσκηδες. Προσπαθούν να εξαγοράσουν με χρήματα μερικούς πτωχούς και να τους έχουν με την πλευρά τους. Λένε μάλιστα πως τους πληρώνουν ένα άσπρο μετζήτι τη μέρα. Οι δικοί μας χωρικοί ειρωνικό λένε για την περίπτωση: «Τα άσπρα (εννο-

είναι μετ'ήττια) ξεχούθησαν στη Νάουσα». Ο Μητροπολίτης δεν αναλαμβάνει καμμία πρωτοβουλία για συμφιλίωση.

Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει την έκβαση αυτής της διαμάχης. Σήμερα όμως η διαμάχη κατέστη πύλο πεισματούδης και δεν περιορίζεται μόνο στις εκκλησίες. Ο επικεφαλής του «πούπουλου» διαδίδει ψήφους για ίδρυση συνεταιριστικών καταστημάτων. Ο ίδιος συζήτησε σχετικά και με μερικούς εύπορους χωρικούς από τα εξαρχικά χωριά του κάμπου.

Κατά την περιοδεία μας στα πεδινά χωριά, πληροφορηθήκαμε ότι στη Νάουσα δολοφονήθηκε ένας έλληνας. Φαίνεται, πώς αυτό είναι αποτέλεσμα ανταρσίας. Αν αληθεύει αυτό, το χάσμα μεταξύ των δύο στρατοπέδων γίνεται ακόμη πιο ευρύ.

Άραγε από αυτό τον ανταγωνισμό θα προκύψει κανένα όφελος για μας; Ή καλύτερα, θα μπορέσουμε να σχηματίσουμε βουλγαρική μερίδα στη Νάουσα, πράγμα που ακόμα πιο δύσκολο είναι να προβλεφθεί.

Εν πάση περιπτώσει πρέπει να γίνουν γνωστά ορισμένα πράγματα.

Το περασμένο καλοκαίρι οι Ναουσαίοι εξεδίωξαν από την πόλη μιά ναουσαϊκή οικογένεια επειδή ανήκε στην εξарχία. Ψυροδόλησαν τον αρχηγό της οικογένειας. Οι τοπικές αρχές για να τον προφυλάξουν του επέτρεψαν να οπλοφορεί. Έτσι πατέρας και δυό γιοί διέσχιζαν ολόκληρο το καλοκαίρι την πεδιάδα ένοπλοι.

Ο ημέτερος παπα - Γιώργης (αντιπρύτανη τον εξарχικό ιερέα των Μονόσπιτων) μάς πληροφορήσε ότι δυό - τρείς μέρες πριν επισκεφθούμε τον Άνω Κοπάνό, τον επισκέφθηκε κάποιος Ναουσαίος αδελφός του γιατρού Σταύρου, που κατάγεται από την Κατράνιτσα, σπούδασε στην Αθήνα, αλλά δυό χρόνια κατόπιν στο Παρίσι, εξήσκησε το ιατρικό επάγγελμα προ Χουριέτ στα Βιτώλια

και τώρα το εξασκεί στη Νάουσα. Ο Ναουσαίος αυτός του επρότεινε να διορισθεί ο αδελφός του κάπου αλλού σαν εξарχικός γιατρός, γιατί βραβέθηκε πλέον να ζει στη Νάουσα κάτω από συνεχείς άγριες επιθέσεις εκ μέρους των Ελλήνων, που συνεχώς τον αποκαλούν βούλγαρο. Αλλά, ενώ υποσχέθηκε να παρουσιασθεί την επομένη για να λάβει απάντηση, όσο καιρό βρισκόμασταν εκεί δεν παρουσιάστηκε.

Ο γιατρός έχει στη Νάουσα, δυό αδελφούς, δυό αδελφές, όλοι παντρεμένοι, και πολλούς συγγενείς.

Οι περισσότεροι «πουπουλάροι» έχουν εγκατασταθεί εδώ από χωριά της Εδέσσης και της Βέροιας. Έχουν στενούς συγγενικούς δεσμούς με εξарχικούς και βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία μαζί τους. Οι αγώνες τους στη Νάουσα, πολλές φορές υπήρξαν αντικείμενο συζητήσεων. Επανειλημμένα οι εξарχικοί τους διεικύνσαν να πάνε με το μέρος τους. Ακούσθηκε και αυτή η απάντηση. Στο τέλος μπορεί να γίνει και αυτό.

Οι «πουπουλάροι» ερχόμενοι σε επαφή με εξарχικούς χωρικούς εξετάζουν κατά πόσον η επιρροή των τελευταίων είναι ισχυρή και εκμεταλλεύσιμη. Πολύ κρυφά διαδίδεται ότι οι «πουπουλάροι» έχουν σχέδιο πρώτα από όλα να καταλάβουν τις εκκλησίες και κατόπιν να ανακηρυχθούν ανεξάρτητοι από το Πατριαρχείο, αναγνωρίζοντας την εξарχία σαν πνευματική - εκκλησιαστική κεφαλή τους. Αυτό όμως δεν μπορεί να γίνει τώρα.

Προπαντός δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι η πλειονότητα των «πουπουλάρων» βρίσκεται σε στενή και άμεση οικονομική εξάρτηση από τους Έλληνες, σαν εργάτες στα εργοστάσιά τους. «Αν κλείσουν τα εργοστάσια μόνο για δυό εβδομάδες, έλεγε κάποιος Ναουσαίος «πουπουλάρος», και αυτά είναι εξ οι «πουπουλάροι» θα πεθάνουν από την πείνα». Δεν είναι άσχετο

με αυτό η πρόσφατη εξασθένιση των ημετέρων και η δυνάμωση των γραικομένων.

Η ρουμανική προπαγάνδα εργάζεται και αυτή εντατικά στη Νάουσα. Έχει τους δικούς της οπαδούς, αν και οι περισσότεροι δεν εκδηλώνονται φανερά. Κάθε εβδομάδα οι προπαγανδιστές περνούν από την πόλη.

Ημέτερος δεν υπάρχει ούτε ένας.

Ένας μόνον έχει την δυνατότητα να προπαγανδίζει από τους έξω. Ο ιερέας των Μονόσπιτων παπα - Γιώργης. Αλλά και αυτός, ενώ σε άλλες περιπτώσεις εμφανίζεται περισσότερο αποφασιστικός και ορμητικός, σε αυτή την περίπτωση εμφανίζεται πολύ πτοημένος. Κατηγορηματικά αρνείται να αναμειχθεί σε αυτή τη διαμάχη των Ναουσαίων. Αυτή η σχιπηριφορά του μπορεί να εξηγηθεί και με το γεγονός ότι το περασμένο φθινόπωρο οι Ναουσαίοι αποπειράθηκαν να τον δολοφονήσουν.

Τα πάντα προχωρούν μόνα τους. Δεν μπορεί να γίνει και διαφορετικά, διότι δεν διαθέτουμε πρόσωπα για σοβαρή εργασία.

Αρχιμανδρίτης Νικόδημος

Αυτές είναι οι αντικειμενικές διαπιστώσεις του εξарχικού αντιπροσώπου στη Θεσσαλονίκη, οι οποίες κατά ένα μέρος συμδάλουν στη μελέτη του κοινωνικού φαινομένου στη Νάουσα της Τουρκοκρατίας, του «πούπουλου».

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ

ΚΑΙ

ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Τα έχγραφα του αρχείου του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, της Γενναδείου βιβλιοθήκης, που αναφέρονται στην ΚΔ. Μακεδονία¹

Του
Γιώργου Χ. Χιονίδη

1. Είναι γνωστό ότι από το πλουσιότερο Αρχείο του Αλή πασά των Ιωαννίνων σώθηκαν ελάχιστα λυτά έγγραφα, είτε στα χέρια διαφόρων οικογενειών, ως κειμήλια σχετιζόμενα με ακίνητη ή άλλη περιουσία τους, είτε στα αρχεία σημερινών δήμων - κοινοτήτων κ.λ. Μια άλλη κατηγορία εγγράφων ανήκει σε συλλογές δημοσίων κ.ά. βιβλιοθηκών, που προέρχονται από αγορές ή δωρεές.

Είναι γνωστό, ότι η μεγαλύτερη συλλογή εγγράφων του Αρχείου του Αλή πασά, που δημοσιεύτηκε μέχρι τώρα, είναι εκείνη του Αρχείου του Γ. Σταύρου, που καταχωρήθηκε στον ΙΔ' τόμο (1939) του περιοδικού «Ηπειρωτικά Χρονικά» (της πρώτης περιόδου), με πετυχημένη εισαγωγή-παρουσίασή του από τον Σωκράτη Κουγέα.

Η πλουσιότερη συλλογή (απ' όσο ξέρω) ανέκδοτων εγγράφων του Αρχείου του Αλή πασά υπάρχει (στην Ελλάδα τουλάχιστο) στη Γενναδείο βιβλιοθήκη της Αθήνας και αποτελείται από 1.499 έγγραφα.

2. Από δακτυλογραφημένη, 16σέλιδη έκθεση, η οποία είναι ανώνυμη και χρονολογική, μαθαίνουμε όσα σχετίζονται με το Αρχείο τούτο. Από ό,τι μου είπαν από τη διεύθυνση της βιβλιοθήκης (το 1971, όταν μελέτησα το Αρχείο τούτο) συντάκτης της είναι ο τώρα πανεπιστημιακός καθηγητής κ. Βασίλης Παναγιωτόπουλος, ο οποίος κατέγραψε, ταξινόμησε και μελέτησε τούτο.

Από τότε αναμενόταν η έκδοση του Αρχείου, όπως είχε προαναγγελθεί. Ήδη, αναγγέλθηκε ότι θα εκδοθεί τούτο, το έτος αυτό (1988), από τον ίδιο με τη συνεργασία του κ. Π. Δ. Μιχαηλάρη, ως υπ' αριθμό 37 έκδοση του Κέντρου Νεοε-

ληνικών Ερευνών (Κ.Ν.Ε.) του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

3. Στα 1971 μελέτησα (στον βαθμό που αποδίδει την αλήθεια, με ακρίβεια, η λέξη αυτή για πνευματική εργασία που συντελέστηκε στα περιορισμένα χρονικά πλαίσια ενός διήμερου), με την άδεια της τότε διευθύνσεως της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, ολόκληρο το Αρχείο, εξετάζοντας-διαβάζοντας το καθένα έγγραφο, με οδηγό την προαναφερμένη έκθεση και τα αντίστοιχα σημειώματα με τη στοιχειώδη περίληψή τους. Έτσι, εντόπισα όσα αναφέρονται στη Μακεδονία (και συγκεκριμένα στην Κ. Δυτική περιοχή της, μια και στην Ανατολική δεν επεκτεινόταν η επικυριαρχία του Αλή πασά των Ιωαννίνων) και απόκτησα ύστερα φωτογραφίες τους. Στη συνέχεια, έκαμα τη μεταγραφή και τη δακτυλογράφηση των εγγράφων, την ίδια χρονιά.

Υπήρξαν διάφορες σκέψεις μου προς την αξιοποίηση των εγγράφων αυτών. Μία ήταν να τα εκδώσω με γενική εισαγωγή για όλα και σχολιασμό του καθενός, ως ιστοριογραφική εργασία. Η άλλη ήταν να επεκτείνω και να διευρύνω την έρευνα και (παίρονοντας αφορμή και βάση τα έγγραφα αυτά) να εξετάσω όλα τα θέματα, τα οποία σχετίζονται με την επικυριαρχία του Αλή πασά σ' αυτήν την περιοχή, ώστε να εντάξω και αυτά (σε παράρτημα) στα πλαίσια μιας γενικότερης, συνθετικής μονογραφίας. Έτσι, στα επόμενα τρία-τέσσερα χρόνια (1971-1974) μελέτησα τη σχετική βιβλιογραφία,

έκαμα εκατοντάδες καρτέλες, βρήκα και άλλα, λυτά ανέκδοτα έγγραφα από τα Αρχεία του Αλή πασά, σε άλλες βιβλιοθήκες κ.ά. και προχώρησα αρκετά στην προεργασία της, ανήγγειλα δε κατεπάνληψη την έκδοσή της: μονογραφίας σε άλλες εκδοθείσες ήδη μελέτες μου. Ήλθον, όμως, απόδοτες εξελίξεις στην προσωπική ζωή μου, οι οποίες ανέτρεψαν το πρόγραμμά μου και έτσι δεν κατόρθωσα να περατώσω ούτε και το προκαταρκτικό στάδιο της μελέτης.

Έμεινε λοιπόν ημιτελής η εργασία, ενώ δημοσίευσα (στα «Μακεδονικά») άλλα έγγραφα, που είχα μαζέψει στην προσπάθεια της προεργασίας της, όπως και μερικές, ανέκδοτες, σχετικές εργασίες άλλων (όπως του Ιωάννου Πετρώφ: «Περίδοξος κλεφτουριά της Μακεδονίας», Θεσσαλονίκη 1972, «Το ποίημα «το κλεφτόπουλο» (ο Νικολάρας) του Γεωργίου Λασσάνη και οι ιστορικές πληροφορίες του», «Αρχείον Θεσσαλονικών Μελετών», ΣΤ' (1982) 168-244, και, κυρίως, «Οι ανέκδοτες αναμνήσεις του Γιώτη (Παναγιώτη) Ναούμ για τους Βλάχους της Ηπείρου και της Μακεδονίας στη διάρκεια του 19ου αιώνα και για την επανάσταση του 1878 στη Μακεδονία», «Μακεδονικά» 24 (1984) 36-97).

4. Η σημερινή ανακοίνωσή μου θα περιοριστεί στην απλή αναφορά της περιλήψεως του περιεχομένου των 28 εγγράφων (που εντόπισα, ως σχετιζόμενα με την Κ.Δ. Μακε-

Σημείωση¹ Κείμενο ανακοινώσεως, που έγινε στο Θ' Πανελλήνιο Συνέδριο της «Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας» (Θεσσαλονίκη, 20 - 22/5/1988).

δονία), όπως την είχα γράψει το 1971.

Ελπίζω ότι μετά 4-5 χρόνια θα μπορέσω τελικά και οριστικά να αξιοποιήσω το περιεχόμενο τούτων (όπως και άλλων εγγράφων, κατάστιχων, δημοτικών τραγουδιών, μελετών κ.λ., που θρήνα—όπως προσημειώθηκε—σ' άλλες βιβλιοθήκες και αρχεία), ώστε να δει το φως της δημοσιότητας μια περιεκτική, ιστορική μονογραφία με τον (προαναγγελλόμενο) τίτλο: «Η επικυριαρχία του Αλή πασά των Ιωαννίνων στην Μακεδονία».

Βέβαια, η πραγματοποίηση της αναγγελθείσας δημοσιεύσεως ολόκληρου του Αρχείου της Γενναδείου Βιβλιοθήκης θα μειώσει (αν δεν εξαφανίσει) την πρωτοτυπία της μελέτης από ιστοριοδιφική άποψη, αλλά, όμως, η σε βάθος έρευνα του θέματος και η αξιοποίησή και άλλων στοιχείων δεν θα καταστήσει άχρηστη μία συνθετική και κριτική θεώρησή τους. Αυτά, άλλωστε, έχει η έρευνα, όταν εξωτερικές ή εγγενείς δυσκολίες δεν επιτρέπουν την έγκαιρη δημοσίευση των αποτελεσμάτων κόπων πολλών ετών. Για όλους, όμως, ανατέλλει ο ήλιος της προσφοράς και της ευγενούς άμιλλας, με βραδείο την ικανοποίηση, που κιώθει όποιος συνειδητοποίησε ότι σημασία έχει, κυρίως, η παραγωγή και η εμφάνιση νέων εργασιών, άσχετα με το ποιος τις παρουσίασε και πήρε τα πρωτεία της δημιουργίας στον εξωτερικόν κόσμο. Αρχεί να προχωρεί, να εξελίσσεται η έρευνα και να προσδίδει η ιστορική επιστήμη...

Η περίληψη των 28 εγγράφων του αρχείου

Τα έγγραφα αυτά ταξινομήσα και μετέγραψα με χρονολογική σειρά και αυτό το κριτήριο χρησιμοποίησα και εδώ, στη δημοσίευση της περιλήψεώς τους.

Να λοιπόν, ποιο είναι το περιεχόμενό τους:

1. Αναφορά των προκρίτων της

Κοζάνης προς τη «Σουλτάν Χανούμ Φατμέ», που στάλθηκε, από την Κοζάνη, στις 13 Φεβρουαρίου 1984. Την ευχαριστούν, γιατί ο νέος αστυνόμος, τον οποίο διόρισε, ο Οσμάν αγά, έδειξε μεγάλη κατανόηση για τα ζητήματα της πόλεως. Ζητούν να τον περιβάλλει πάντοτε με εμπιστοσύνη, και εάν ακόμα τον διαβάλουν οποιοδήποτε, γιατί αλλιώς θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν την Κοζάνη και οι λίγοι κάτοικοί της, οι οποίοι απόμειναν σε τούτη.

2. Υποσχετικό γράμμα Σερβιωτών, γραμμένο στα Σέρβια, τη 17 Σεπτεμβρίου 1791. Οι κάτοικοι υποσχόνται στον Αλή ότι θα παραμείνουν πιστοί σ' αυτόν και στον εκπρόσωπό του Χατζή Χαλίλαγα, αλλιώς δέχονται να καταβάλλει 5.000 γρόσια όποιος παρασπονδήσει.

3. Γράμμα του μητροπολίτη Πελαγονίας Νεκταρίου (Μοναστηρίου), της 25 Μαΐου 1796. Ο αποστολέας του εξιστορεί στον Αλή, γιατί κατέφυγε στην Κωνσταντινούπολη, πιστεύοντας ότι ο διεκδικητής του θρόνου Μελέτιος είχε την υποστήριξη του πασά. Τον ευχαριστεί δε γιατί, από τα απαντητικά γράμματα του Τεπελενλή, διαπίστωσε ότι αυτός έχει την υποστήριξη του και τον παρακαλεί να γνωστοποιήσει τούτο και στον διοικητή της επαρχίας Μοναστηρίου Αχμέτ αγά, ώστε να μάθουν όλοι ότι αυτός ο ίδιος είναι άνθρωπος του Αλή.

4. Αναφορά του Βελή πασά προς τον πατέρα του Αλή σταλμένη από το Λιβάδι, την 5.6.1797. Του δίδει πληροφορίες για τις ενέργειές του και για την κατάσταση στις περιοχές Σερφίτσας, Μοναστηρίου, Φλώρινας, Οστρόβου, Καστοριάς, Γρεβενών κ.λ.

5. Αίτηση των Ναουσαίων, της 26.6.1801, με την οποία διαφεύδουν ότι είναι εγκατεστημένοι στην πόλη τους Σαμαρινιώτες, φυγάδες των τελευταίων 6-12 μηνών, αφού όσοι τέτοιοι κατοικούν σ' αυτή ήλθαν πριν 30 χρόνια. Παρακαλούν δε τον Αλή να τους πιστέψει, ώστε να στα-

ματήσει η αναστάτωση που προκάλεσε η άφιξη του ταμιά-θησαυροφύλακα του Ισούφ αγά και η διαταγή του να επιστρέψουν τούτοι στη Σαμαρίνα.

6. Αναφορά των Βελδεντινών, της 7.7.1801, με την οποία πληροφορούν τον Αλή ότι συνελήφθηκαν, έξι από τον Βελδενδό, 8 κάτοικοι, που εργάζονταν στην εβδομαδιαία αγορά της Βέροιας. Αφέθηκαν μεν ύστερα ελεύθεροι, αλλά μονάχα οι 3, όπως και 2 ξένοι. Γράφει σχετικά και ο διοικητής της επαρχίας, όπως και ο αρματολός Σιαπέρας, ζητώντας την απελευθέρωση και των υπόλοιπων.

7. Αναφορά των Εδεσσαίων, της 10.11.1804. Οι «Βοδενιώται» του γνωρίζουν ότι μετά τον θάνατο του Αχμέτ μπέη ο νέος αντιπρόσωπός του επανεξέτασε τις υποχρεώσεις της επαρχίας και ότι την ημέρα του Αγίου Δημητρίου συγκεντρώθηκαν οι κάτοικοι και διαπίστωσαν ότι «τα έξοδά του» είναι δίκαια, γι' αυτό και στάλθηκε σε τούτον, προς έγκριση-επικύρωση, το σχετικό κατάστιχο των φόρων.

8. Αναφορά 117 κατοίκων της Σιάτιστας, με την οποία εξιστορούν όσα σχετίζονται με το θέμα που προέκυψε μεταξύ τούτων και των δύο σαράφηδων της πόλεως, δηλαδή του Οσμάν αγά και του Έλληνα Κωνσταντίνου, ως προς τα κατάστιχα των φόρων, γι' αυτό και έστειλαν αντιπρόσωπό τους στα Γιάννινα. Είναι πολύ σημαντικό έγγραφο, γιατί διασώζει τα στοιχεία πολλών αρχηγών οικογενειών, που ήσαν όλες ελληνικές. Στάλθηκε τη 15.7.1807 από τη Σιάτιστα.

9. Αναφορά Κολινδρινών, της 8.11.1807. Διετραγωδεύεται η ταραχή που σημειώθηκε στην κοινόπολή τους μετά τη διαταγή του Αλή, με την οποία διατασσόταν η καταβολή των οφειλών με διευκολύνσεις. Τα όργανα του Αλή, όμως, ξυλοκόπησαν αρκετούς και μάλιστα 1-2 Έλληνες μέχρι θανάτου, ενώ φυλάκισαν πολλούς, σφράγισαν σπίτια και

κινδύνευαν γυναικόπαιδα να πεθάνουν από τη δίψα. Ζητούν, λοιπόν, να στείλει έναν έμπιστό του για να εξετάσει την κατάσταση και να παύσει η ταλαιπωρία, ώστε να πληρώσουν μεν αλλά με διευκολύνσεις.

10. Επιστολή του Έλληνα Άγγελου, της 28.4.1808, από το σημερινό χωριό Κέλλη της Φλώρινας προς τον (πολύ γνωστό γραμματέα του Αλή) Μάνθο Οικονόμου, με την οποία τον πληροφορεί, μεταξύ άλλων, για τη συμπεριφορά των αγάδων της Έδεσσας, οι οποίοι προσπαθούσαν να καταστρέψουν το Πόζαρ (Αριδαία) και τους προύχοντές του, γι' αυτό και έκαμαν συλλήψεις και εκτοπίσεις.

11. Επιστολή του Ιωσήφ, επίτροπου του μητροπολίτη της Βέροιας, της 24.11.1808, με την οποία του στέλνει (με Βεροιώτες) στα Γιάννινα το κατάστιχο των φόρων ολόκληρης της επαρχίας της Βέροιας.

12. Αναφορά των Ελλήνων, πρώην πειρατών, Νικόλα, Δήμου, Λάζου και Γιάννη Τζακνάκη, της 9.6.1809, σταλμένη από το Λιτόχωρο, με την οποία αναγνωρίζουν και πάλι την εξουσία του Αλή και τον προσκυθούν, όπως διέταξε ο αρχιστράτηγος Καπιτάν πασιάς.

13. Επιστολή του Βελή πασά, της 1.10.1810x από τη Ρεντίνα, προς τον Αλή, με την οποία του γνωρίζει ότι πληροφορήθηκε πως τον διόρισαν (δηλαδή τον Βελή) στρατάρχη του Βιδινίου και ότι θα πάει στη Σόφια (μέσω των Σερρών), μόλις λάβει το σχετικό έγγραφο. Ζητεί από μεν την Κωνσταντινούπολη να του καταβληθούν τα αναγκαία, από δε τον πατέρα του να του στείλει τον αξιωματικό Μέρτζε Μπόνο, με αρκετόν στρατό, ενισχυόμενο από τις περιοχές Σαρηγκιόλι, Ναοκλήσι, Κοστούρι, Μοναστήρι κ. λ., ώστε να συγκεντρωθούν 2.000 άνδρες. Ζητάει, ακόμα, τους πασάδες του Ελμπασανιού, όπως και τους πασάδες Αβουλάχ, Ιμπραχίμ και Σουλεϊμάν, με 1.500-2.000 άνδρες, γιατί έτσι θα ξοδευτούν βέ-

βαια 200.000 γρόσια, αλλά το γεγονός τούτο θα εκτιμηθεί από την Υψηλή Πύλη, όσο εκτιμήθηκε και το δεδομένο ότι (ο Αλή πασάς) ξόδευσε 2.000-3.000 πουργιά, στη διάρκεια ενός χρόνου, χωριστά ότι, μετά από τούτο, θα θαυμάζει τον Αλή ολόκληρος ο κόσμος.

14. Αναφορά των Γραμματικοδιδωτών, της 28.3.1813, που σχετίζεται με έναν εργάτη.

15. Επιστολή τριών Κολινδρινών, της 20.8.1814. Στην πραγματικότητα υπάρχουν γραμμένα δύο γράμματα στο ίδιο κομμάτι χαρτιού.

Από το πρώτο πληροφορούμαστε ότι σημειώθηκε επιδημία πανούκλας στον Κολινδρό, με αποτέλεσμα να διασκορπιστεί ο πληθυσμός του και να γίνει δύσκολη η είσπραξη των φόρων. Γι' αυτό ζητείται η αποστολή εκπροσώπου του, με αυστηρές διαταγές, το αργότερο μέχρι τη 15 Σεπτεμβρίου, ώστε να συγκεντρωθούν οι φόροι, γιατί η είσπραξη θα είναι ύστερα δυσκολότερη. Ακόμα, δίνονται πληροφορίες για τα υπόλοιπα δικαιώματα του Αλή.

Στο άλλο τμήμα της επιστολής ο ένας Κολινδρινός εξιστορεί το καθεστώς ιδιοκτησίας του Κολινδρού στο «Βεργότικο».

16. Αναφορά Κουτσουφλιαντών, της 9.5.1816, σχετικά με την επιστροφή συγχωριανών τους, που κατέφυγαν στη Νάουσα και διατάχθηκαν να επιστρέψουν. Ένας, όμως, κρύφτηκε, με αποτέλεσμα να φύγουν και άλλοι από το χωριό τους, να εγκατασταθούν στη Νάουσα και έτσι να μειωθεί ο πληθυσμός του τσιφλικιού. Γι' αυτό ζητούν την έκδοση νέας διαταγής του. Τον παρκαλούν δε να εξαιρέσει από την ιδιοκτησία του το βουνό, όπου έχουν τα αμπέλια τους.

17. Αναφορά κατοίκων του Χωροπανίου (σημερινής Στενιμάχου) της Νάουσας, της 3.2.1817, με την οποία ζητούν από τον Αλή τη μείωση των φορολογικών υποχρεώσεών τους, γιατί τούτο (το τσιφλίκι του-

χωριό τους) καταστράφηκε, αφού μερικοί κάτοικοι του χάθηκαν και άλλοι πέθαναν, όσοι δε επέζησαν δεν μπορούν να εξασφαλίσουν ούτε τα εντελώς αναγκαία για να ζήσουν, γιατί η καλλιεργήσιμη γη ήταν λίγη και οι καιρικές και καλλιεργητικές συνθήκες ήσαν δυσμενείς.

18. Αναφορά Κοζανιτών, της 3.8.1817, σχετικά με χρεώγραφο του αστυνόμου Μουσταφούλη Κοντζιώτη, 2.100 γροσίων, ο οποίος τα ξόδευσε στην Κωνσταντινούπολη, χωρίς να ωφεληθεί «το χωργιό» τους. Το χρέος τούτο—όπως γράφουν—ανάγεται στην περίοδο εκείνη, κατά την οποία υπήρχαν στην Κοζάνη παρατάξεις και μερικοί θέλησαν να κάμουν τούτον αστυνόμο. Ζητούν, λοιπόν, να τους χαρισθούν οι τόκοι, ώστε να μπορέσουν να πληρώσουν το κεφάλαιο.

19. Αναφορά των Βελδενδινών, της 26.12.1817, με την οποία του γνωρίζουν ότι κατέβαλαν 5.830 γρόσια πριν από λίγο χρόνο και για τα υπόλοιπα, που ζητάει ο Χατζή Χαλίλ αγάς, στέλνουν στα Γιάννινα έναν συγχωριανό τους (τον «Γέργο»), ώστε να γίνει απευθείας συνεννόηση μαζί του, μια και με τον Χαλίλ αγά δεν μπόρεσαν να διαπραγματευθούν.

20. Αναφορά, πάλι, των Βελδενδινών, της 21.1.1818, με την οποία του γνωστοποιούν ότι του έστειλαν τις 400 σκάδες «πεζιυράλαδου», όπως ζήτησε.

21. Αναφορά 55-56 Ναουσαίων, της 19.6.1818. Του γράφουν ότι έλαβαν γνώση του φερμανισού και της διαταγής του, σχετικά με το χρέος τους. Του γνωρίζουν δε ότι, από την αντιπαραβολή που έκαμαν με τα αντίγραφα, διαπιστώθηκε ότι είχαν πληρώσει τα «άσπρα», τα οποία τους ξαναζητούνταν, όπως φαίνεται από τα βιβλία της κοινότητάς τους, αλλά ο Μάμαντης, πολιτικός αντίπαλος του Ζαφειράκη, προεστώ (της Νάουσας), τα πήρε μαζί του, όταν έφυγε από την πόλη τους.

(Βλ. αναλυτικά για τα γεγονότα Α. π. Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Μακεδονίας, σ. 574-575). Ακόμα, του αναφέρουν ότι υπέφεραν πολύ οικονομικά, όταν ήσαν διοικητές της Θεσσαλονίκης οι Μπεκίρ και Χουρσίτ πασάδες, που τους ζήτησαν να μεταθούν στη Θεσσαλονίκη για να λογαριασθούν, αλλά τους απάντησαν (οι Ναουσάοι) ότι έπρεπε να έλθουν εκείνοι στη Νάουσα, σύμφωνα με τα προνόμια που είχε η πόλη, με σουλτανικό φερμάνι. Του στέλνουν, λοιπόν, 2.410 γρόσια και ζητούν από τον Αλή να στείλει αντιπρόσωπό του στην πόλη τους, γιατί οι ίδιοι δεν μπορούν να στείλουν δικό τους στα Γιάννινα.

22. Αναφορά κάποιου Τάσσιου (Ισως του τότε αρματολού Καρατάσου), της 4.7.1812 (από Βέροια), με την οποία παραπονιέται, γιατί, αν και εκδόθηκε διαταγή του προς τους βοεδόδες και τους αγάδες να του δώσουν το «χάρτζι» του γιανίνου, δεν τον άφησαν αυτοί να το μαζέψει ο ίδιος, αλλά του έδωσαν 1.500 γρόσια μονάχα, με αποτέλεσμα να χάσει άλλα 1.000, αφού δεν δέχθηκαν την εισπραξή τους, με βάση κατάστιχο, όπως συνηθιζόταν.

23. Αναφορά των Βελθενδινών, της 15.1.1819, με την οποία του γνωστοποιούν ότι του έστειλαν δύο Έλληνες και δύο Τούρκους, σύμφωνα με τη διαταγή τους, όπως τον πληροφορούν και ο ιεροδικαστής και ο Απουλ αγάς. Τέλος, ζητούν ευνοϊκή μεταχείρισή τους ως προς τον κεφαλικό φόρο, γιατί υπέφεραν απερίγραπτα τη χρονιά που πέρασε.

24. Επιστολή, από τη Σιάτιστα, της 2.3.1819, του Μάρκου Μοραΐτη, έμπιστου ανθρώπου του, ο οποίος παραπονείται γιατί δεν έλαβε τις οδηγίες του Αλή, αν και του είχε στείλει 7.700 άσπρα, με άλλο γράμμα του. Γράφει, ακόμη, ότι αναστατώθηκε το χωριό του εξαιτίας του Γεωργίου Νιόπλου και του Ιωάννου Ζάχου (οι οποίοι «επήραν το μπαϊράκι»), όπως και άλλων, οι ο-

ποίοι εξέλεξαν δικόν τους εισπράκτορα.

25. Διαταγή, της 20.4.1820, του διοικητή (βαλή) της Θεσσαλονίκης (Σεγίτ Σερά) Χαλίμ (ο οποίος αναφέρεται και ως «και ηγεμών του κατ'ακρίου») προς τους Βεροιώτες, με την οποία τους γνωστοποιεί ότι αρχηγός των δερβενίων (διαδόσεων) διορίστηκε ο διοικητής των Τριχάλων Σουλεϊμάν πασάς Χεζρατ'αλάρης και ότι ο τελευταίος διόρισε δερβέναχα των περιοχών της Βέροιας, της Νάουσας και της Έδεσσας τον Ιμπραχίμ αγά. Γι' αυτό καλούνται, στη Θεσσαλονίκη, ο ιεροδίκης, οι αγάδες και «οι πρότιστοι των ραγιάδων προσετώτες και γέροντες της Βέροιας», για να συζητήσουν και να πάρουν διαταγές.

26. Αναφορά, της 8.6.1820, από την Καστοριά, του Μεχμέτ Καστούρ, ανθρώπου του Αλή, με την οποία του γνωστοποιεί τις επαφές που είχε με διάφορους αγάδες και μπέηδες, σχετικά με τη στάση τους απέναντι στον Αλή, μετά την εχθρική στάση του σουλτάνου, ότι ο διοικητής της Ρούμελης ζήτησε από τους Καστοριανούς να στείλουν προύχοντές τους στα «Μπιτώλια», όπου είχε πάει και ο Πλιασλή Αλεόμπεγης κ.ά. Του ανακοινώνει ότι συναντήθηκε και συζήτησε με τους Βελή αγά, Ισούφ μπέη, Ρουσέν μπέη και Ισλιάμ αγά, οι οποίοι του είπαν ότι δεν μπορούν να κάμουν τίποτα, είναι δε αποφασισμένοι να πάνε στα Γιάννινα και να σταθούν στο πλευρό του. Η επαρχία (του Ισούφ μπέη) της Ανασέλιτσας δεν έχει μεν ταραχθεί, αλλά δεν μπορεί να στείλει στρατό. Ο Ιμπραήμ Αράπης δεν εισάκουσε τη συμβολή του και βγήκε από την περιοχή του, με αποτέλεσμα να καούν οι πύργοι, ενώ ο Καραμίτης του μένει πιστός και θα μεταβεί στα Γιάννινα.

27. Αναφορά 25 προκρίτων της Βέροιας (αχρονολόγητη), με την οποία τον παρακαλούν (όπως και όλοι οι κάτοικοι της επαρχίας) να διατάξει τον Χαλίλ αγά να πληρώ-

σει την αναλογία του στους φόρους, γιατί λείπουν τα «άσπρα», υπάρχει μεγάλη στασιμότητα στις εργασίες και η κατάσταση είναι δύσκολη, ενώ οι αγγελιοφόροι του παραμένουν στην πόλη τους, με αποτέλεσμα να την επιβαρύνουν και με άλλα έξοδα, και:

28. Αναφορά, από τη Βέροια, της 4.5. (182;) του Ιουσούφ, ανθρώπου του Αλή, για διάφορα θέματα.

Έτσι γράφει ότι:

Α'. Ερευνήσε τα σχετικά με τον θάνατο του Πολίτη και διαπίστωσε ότι δεν τον συνέλαβαν οι κλέφτες, αλλά άνθρωποι του Παζαΐτη, που τον παρέδωσαν στον καπετάν Αποστόλη, τον Σχοινιώτη, και τον σκότωσαν, με σκοπό να αναγκάσουν τους υπεύθυνους της τηρήσεως της τάξεως να τους καταδιώξουν στα βουνά.

Β'. Ο μισιάς του δεν διεκδικεί πια τα χωριά και δέχεται να εγκατασταθεί οπουδήποτε, δηλαδή στην Κατερίνη, ή στη Βέροια ή στα Γιάννινα.

Γ'. Ο Χαλίλ αγάς παρέλαβε βίβλια το σιτάρι, που υπήρχε στο τσιφλίκι του Παζαΐτη, και το μετέφερε στο τσιφλίκι Κουρνός, με την πρόφαση ότι ζητούν σιτηρά στην Κωνσταντινούπολη, αλλά ο ίδιος δεν πρόσφερε από τα δικά του.

Δ'. Για τον Νούρα του γνωρίζει ότι δεν βρίσκεται στην Έδεσσα, αλλά στο χωριό του.

Ε'. Για την επιδρομή των κλεφτών στη Βλαχοκλεισούρα, πρέπει να ενεργήσει κανένας με τελειότητα. Στην Έδεσσα και στη Νάουσα χρειάζονται αυστηρές διαταγές, γιατί στη Νάουσα είναι όλοι συνενοημένοι με τους κλέφτες και χρειάζεται πολύς χρόνος.

ΣΤ'. Διαδίδεται ότι ο Χαλίλ αγάς θα γίνει διοικητής στο Μοναστήρι, γι' αυτό και μετέβηκε στη Θεσσαλονίκη.

Ζ'. Στη Λάρισα έχουν συμπλακεί οι Βλάχοι του Περιβολιού και της Αδδέλλας με τους ιδιοκτήτες των βοσκών και υπάρχουν θύματα.

Οι Δραγοβίτες και η Επισκοπή

Ο φίλος Γιώργος Χιονίδης σε δημοσίευσμά του στην «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» με 50 περιεκτικές ερωταποκρίσεις δίνει μια ευκαιρία ευρύτατης θεώρησης της Ιστορίας της Βερόιας και της περιοχής. Είναι οι ερωταποκρίσεις ένας πολύ καλός τρόπος συμπύκνωσης της ιστορικής αλήθειας και μια πάντοτε ενδιαφέρουσα μέθοδος απόκτησης γνώσεων.

Με το σημερινό μου σημείωμα θα σταθώ σε μια «ερωταπάντηση», την 34, τη σχετική με το τί ήσαν οι Δραγοβίτες.

Η απάντηση του κ. Χιονίδη βρίσκεται στη σελίδα 94 του 48ου τεύχους του περιοδικού «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» και θα πώ ευθέως ότι δεν με βρίσκει σύμφωνο.

Ο κ. Χιονίδης στηρίζεται σε δυο εντελώς εξωτερικά στοιχεία για να υποστηρίξει την άποψη ότι οι Δραγοβίτες, που αναφέρονται από τους ιστορικούς ως σλαβικό φύλο, εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Επισκοπής Ναούσης, όπου «πρέπει να είχε την έδρα της η Επισκοπή Δραγουβιτίας και έτσι σώθηκε και το τοπωνύμιο Επισκοπή».

Το πρώτο επιχειρήμα του κ. Χιονίδη (το αντλώ από το βιβλίο του Ιστορία της Βερόιας), είναι ότι στην περιοχή ομιλείται το γνωστό σλαβικό ιδίωμα. Το δεύτερο, ότι το τοπωνύμιο Επισκοπή μπορεί να αποτελεί μαρτυρία εγκαθίδρυσης στην περιοχή της Επισκοπής Δραγουβιτίας.

Για το δεύτερο θα παρατηρήσω ότι πέρα του ότι η προέλευση των ονομάτων, η ονοματοθεσία, είναι πολύ πιο πολύπλοκη υπόθεση, Επισκοπή υπάρχει και στο Ρουμλούκι. Και αν δεχτούμε ότι οι Δραγουβίτιοι εγκαταστάθηκαν μεταξύ Θεσ) νίκης και Βερόιας θα ταίριαζε να τοποθετηθεί η Επισκοπή Δραγουβιτίας στην περιοχή του Ρουμλουκιού. Αλλά συμβαίνει στην ιστορία να μην ισχύει η αρχή της μεταφοράς της

ιδέας στην πραγματικότητα κατά τον τύπο: έτσι φαίνεται να είναι έτσι πρέπει να είναι, έτσι είναι.

Εκείνο που θα υποστηρίξω είναι ότι οπουδήποτε και αν έχει ιδρυθεί επισκοπή Δραγουβιτίας αυτό δεν σημαίνει ότι οι κάτοικοι της περιοχής

Του Εμ. Βαλσαμίδα

ήσαν ή έμειναν Δραγοβίτες. Οι τύχες των λαών, και στην προκειμένη περίπτωση των οрдών της εποχής εκείνης, είναι τόσο ρευστές, ώστε το τοπωνύμιο να αποτελεί στις περισσότερες περιπτώσεις θύμηση μιας προσωρινής διαμονής ή ενός κάποιου συμβάντος. Αυτά συμβαίνουν ακόμα και σήμερα. Π.χ. το Δημοτικό δάσος στο Βέρμιο είναι το δάσος του Κανέλλη. Οι Ναουσάιοι ξέρουν το γιατί. Δεν ξέρω όμως πόσοι Ναουσάιοι γνωρίζουν γιατί μια περιοχή στο Βέρμιο λέγεται Ιταλικά. Στάθηκε αρκετή μια προσωρινή στρατιωτική κατασκήνωση Ιταλών στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και η περιοχή βαφτίστηκε «Ιταλικά».

Παρά τις ισχνές ιστορικές μαρτυρίες (μιλάμε για Σλαβούς και εγκαταστάσεις του Ζ' αιώνα), ερευνώντας προσεκτικά την περίοδο εκείνη οδηγούμαστε στα εξής ασφαλή συμπεράσματα.

1. Την περίοδο του Μαυρικίου η Σκλαβηνία και οι Σλαβόι βρίσκονται πέρα από τον Δούναβη.

2. Όταν ο Μαυρίκιος αποφασίζει τη διαχείριση του στρατού του πέρα από το Δούναβη, μέσα στη χώρα την Σκλαβηνών, ανατρέπεται και αυτοκράτορας αναγορεύεται ο Φωκάς.

3. Επί Φωκά ξεσπάει αδυσσεύς και φρικιαστικός εμφύλιος πόλεμος που διαλύει τον στρατό και τη διοίκηση.

4. Την περίοδο αυτή με την πί-

εση των Σλαβών που περνούν τον Δούναβη, κάποια «πολυώνυμα» φύλα σλαβικά (:), όπως οι Δραγουβίτιοι, Σαγουδάτες, Βελεγεζήτες, Βαιουνήτες κ.ά. φτάνουν λεηλατώντας την ύπαιθρο μέχρι της Θεσ) νίκης και επιχειρούν ανεπιτυχώς την κατάληψή της (677-681).

5. Ο αριθμός των επιδρομέων ανέρχεται κατά τους ιστορικούς στις 80.000.

6. Το έτος 688 μεταφέρεται από την περιοχή της Θεσ) νίκης το σύνολο της παραπάνω οрдής, πάνω από 80.000, όπως παρατηρεί ο VASILIEV, στην Μικρά Ασία από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό τον Β'.

7. Η εγκατάσταση των ανωτέρω γίνεται στη Βυθινία στο θέμα του Οφικίου.

8. 30.000 από τους παραπάνω, στρατεύονται από το Βυζάντιο και συμμετέχουν στον πόλεμο κατά των Αράβων στη Συρία. Σε κρίσιμο σημείο της έκδοσης του πολέμου αυτομολούν στους Άραβες με αποτέλεσμα να κατασφαγούν και οι δικοί τους, που είχαν μείνει πίσω στη Βυθινία, από τον αυτοκρατορικό στρατό.

9. Κατάλοιπο μοναδικό αυτής της εγκατάστασης είναι μια σφραγίδα της στρατιωτικής αυτής αποικίας της Βυθινίας που ανήκει στο θέμα του Οφικίου.

10. Η μεταφορά ανεπιθύμητων φυλών από και προς τη Μικρά Ασία και η στράτευσή τους είναι τακτική του Βυζαντίου, με αποτέλεσμα τις περισσότερες φορές τον αποδεκατισμό τους.

11. Η μελέτη των ονομάτων των φύλων αυτών δημιουργεί στους ειδικούς ερωτηματικά ως προς τη σλαβική τους προέλευση.

Σχετικά με το σλαβίζον ιδίωμα που ομιλείται στην περιοχή της Επισκοπής νομίζω ότι τα πράγματα συνεχίζονται στη σελίδα 143

190.000 ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΕΙΔΑΝ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΑΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τεράστια η πολιτική αξία της

Σημ. ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ: Αναδημοσιεύουμε άρθρο αυστραλιανής εφημερίδας σχετικό με την επιτυχία της έκθεσης των ευρημάτων της αρχαίας Μακεδονίας που πραγματοποιήθηκε στα μουσεία των τεσσάρων αστικών κέντρων της Αυστραλίας (Μελβούρνη, Βρισβάνη, Σύδνεϋ, Αδελαΐδα). Το σχετικό άρθρο μας το έστειλε ο φίλος και συνεργάτης του περιοδικού κ. Δημ. Τζιούρτζιας τον οποίο και ευχαριστούμε.

Η πολυσύμμαντη έκθεση των ευρημάτων της Αρχαίας Μακεδονίας, μία από τις μεγαλύτερες εκθέσεις που έχει ποτέ οργανώσει η Ελλάδα στο εξωτερικό, επιστρέφει αυτή την εβδομάδα με την ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ στην Αθήνα, προερχόμενη από Αδελαΐδα, τελευταίο σταθμό της 11ης της περιόδου της στην Αυστραλία.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, συνολικά 190.000 επισκέπτες είδαν την έκθεση στα μουσεία των τεσσάρων μεγάλων αστικών κέντρων της Αυστραλίας, Μελβούρνη, Βρισβάνη, Σύδνεϋ και Αδελαΐδα.

Αναλυτικά την έκθεση επισκέφθηκαν!

- 45.000 στην Μελβούρνη
- 35.000 στην Βρισβάνη
- 70.000 στο Σύδνεϋ και
- 40.000 στην Αδελαΐδα.

Υπολογίζεται πως το περίπου 50% του συνολικού αριθμού των επισκεπτών ήταν Έλληνο-Αυστραλοί. Ανεξάρτητα από τον εξαιρετικά μεγάλο, για τα αυστραλιανά δεδομένα, αριθμό επισκεπτών που είδαν την έκθεση, ιδιαίτερα εντυπωσιακή υπήρξε η ποιότητα των Αυστραλών επισκεπτών της.

Συγκεκριμένα, η έκθεση είχε προκαλέσει το έντονο ενδιαφέρον του ακαδημαϊκού, πολιτικού και δημο-

σιογραφικού χώρου που την επισκέφθηκαν μαζικά, δεδομένου άλλωστε ότι ήταν και η μεγαλύτερη έκθεση του τύπου της που είχε ποτέ επισκεφθεί την Αυστραλία.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που επίσης συνέτεινε για το έντονο ενδιαφέρον των ακαδημαϊκών, ήταν το γεγονός ότι πολλά από τα ευρήματα της έκθεσης έχουν ανακαλυφθεί πολύ πρόσφατα και εκτέθηκαν για πρώτη φορά σε μουσείο. Ακόμη, ότι μεταξύ των εκθεμάτων υπήρχαν ευρήματα του καθηγητή της έδρας Αρχαιολογίας του Σύδνεϋ κ. Ανεξάνδρου Καμπιτόγλου, που από χρόνια κάνει αρχαιολογικές α-

νακαψές στον χώρο της Μακεδονίας.

Τα εγκαίνια της έκθεσης που έγιναν, όπως είναι γνωστό, στην Μελβούρνη τον περασμένο Νοέμβριο από τον πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Χρήστο Σαρτζετάκη, είχαν προκαλέσει τις έντονες αντιδράσεις των Σλαβομακεδόνων με την δημιουργία αθληστίων έξω από το μουσείο της Μελβούρνης.

Έκτροπα είχαν σημειωθεί από τους ίδιους στα εγκαίνια της έκθεσης στο Σύδνεϋ, χωρίς ωστόσο να επηρεάσουν την πολύ μεγάλη επιτυχία της.

Γενική εκτίμηση των ειδικών είναι πως θα περάσουν πολλά χρόνια για να ξαναεπισκεφθεί την Αυστραλία μια έκθεση με ευρήματα παγκόσμιας ακτινοβολίας και σπουδαιότητας.

Από καθαρά ομογενειακή άποψη, η έκθεση, ξέχωρα από την τεράστια πολιτιστική της αξία, αποστόμωσε και τους παραχαράκτες της ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΚΑΣ ΤΡΙΤΗ 24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1989.

Οι Δραγοβίτες και η Επισκοπή

Συνέχεια από την σελίδα 142
έχουν ξεκαθαρίσει. Το ιδίωμα αυτό είναι προϊόν πάλης δύο γλωσσών. Της Ελληνικής και της Σλαβικής. Μιας πολύ δυνατής γλώσσας και μιας πολύ αδύνατης. Δυστυχώς στις γλώσσες δεν νικάει ποτέ η δυνατή. Νικάει πάντοτε η αδύνατη. Το συνταχτικό όμως του ιδιώματος αυτού είναι Ελληνικό και αυτό λέει πολλά. Όπως και η συνείδηση αυτών που το μιλούν. Μια επίσκεψη στην Επισκοπή την Κυριακή της Ορθο-

δοξίας θα πείσει για την ιστορική τοποθέτηση της Ορθοδόξου Ελληνικής Κοινότητας της Επισκοπής την περίοδο του Βουλγαρικού σχίσματος.

Τέλος θα ήθελα να επισημάνω ότι σέβομαι ως σημαντικότερο το έργο του κ. Χιονίδη και δέχομαι ότι δεν είχε καμιά πρόθεση να δώσει Δραγουδιτική ταυτότητα στους συνεπαρχιώτες μας κατοίκους της Επισκοπής και της ευρύτερης περιοχής συμπεριλαμβανομένης και της Ναούσης.

Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΠΡΙΝ ΤΟ 1940

Εισαγωγή

Η Νάουσα που καυχάται για την πρωτοπορεία της σε όλους τους τομείς, πνευματικούς και επαγγελματικούς κατείχε από τον περασμένο αιώνα τα σκήπτρα της Ελληνικής βιομηχανίας. Δημιούργησε μιά βιομηχανία που έφτασε ως τις μέρες μας δυναμικά και στάθηκε πηγή επιδίωξης για τον φτωχόκοσμο που ήταν και έφτασε εδώ από όλα τα μέρη της Ελλάδας και μέσω πλουτισμού για τους ιδιοκτήτες των εργοστασίων της.

Στη Δημογραφική καταγραφή του 1928 η Νάουσα υπολογίζεται σε μιά από τις μεγαλύτερες πόλεις της Μακεδονίας με πληθυσμό 10.

250 κατοίκους. Τη χρονιά αυτή γίνεται γενική μελέτη και στα οικονομικά της Μακεδονίας με σκοπό την αρτιότερη εκμετάλλευση του πλούτου της.

Ο λευκός άνθραξ

Σημαντική πηγή πλούτου είναι η υδραυλική, αφού η Βόρεια πλευρά του Βερχίου από Βέροια μέχρι Βλάντοβο έχει προικισθεί από τη φύση με άφθονες πτώσεις υδάτων, πέρα του Αλιάκμονα ο οποίος περικλείει πλούσιωτατες δυνάμεις.

Επί Τουρκοκρατίας δεν έγινε καμιά εκμετάλλευση αυτών των δυνάμεων από το κράτος. Χάρη όμως στην ιδιωτική πρωτοβουλία των Ναουσαίων βιομηχάνων κατορθώθηκε

η μερική χρησιμοποίηση των υδατοπτώσεων των πόλεων Βέροιας, Νάουσας και Έδεσσας. Κάτι ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση ξεκίνησαν με την κίνηση των Νεοτούρκων, οι Βαλκανικοί πόλεμοι όμως και ο 1ος Παγκόσμιος τις σταμάτησαν, έως ότου το Ελληνικό κράτος αναθέσει το 1917 σε επιτελείο μηχανικών τη μελέτη της εκμετάλλευσής τους.

Η επιτροπή αυτή υπέβαλε το 1919 το πόρισμα της μελέτης σε

Του Τάκη Μπαϊτόν

υπόμνημα στην Κυβέρνηση. Σ' αυτό το υπόμνημα τονίζονταν ότι οι υδραυλικές δυνάμεις της Κεντρικής Μακεδονίας μπορούν χωρίς μεγάλα ανυψωτικά και διοχευτικά έργα να αποδώσουν δύναμη 40.000 ίππων περίπου, προερχομένων 20.000 από τη λίμνη του Οστρόβου, 12.000 από τους καταράκτες Βλάντοβου (Άγρα) και Έδεσσας, 4.000 από τις υδατοπτώσεις Νάουσας και 4.000 από της Βέροιας. Παράλληλα ο τεχνικός Μπουσάι ασχολήθηκε ειδικά με τη χρησιμοποίηση των υδραυλικών δυνάμεων του Αλιάκμονα, αποφανθείς ότι με την κατασκευή δύο φραγμάτων θα είναι δυνατή η παραγωγή δύναμης 150.000 ίππων ικανή ώστε να τροφοδοτήσει όλη την Ελλάδα.

Πέρασαν αρκετά χρόνια χωρίς να προχωρήσει η κατασκευή των έργων αυτών, γιατί οι αρμόδιοι πίστευαν ότι η μελέτη έπρεπε να γίνει ενιαία συμπεριλαμβανομένων και των πτώσεων των τριών πόλεων Βέροιας, Νάουσας και Έδεσσας, γεγονός που βρήκε αντιμετώπισης τους βιομηχανικούς της Νάουσας.

Πίστευαν οι τελευταίοι ότι το κράτος πρέπει ν' αξιοποιήσει τα ανεκμετάλλευστα ύδατα και όχι αυτά

που «δικαιωματικά» πλέον εκμεταλλεύονται αυτοί.

Εν τω μεταξύ οι βιομηχανίες των τριών πόλεων που δημιουργήθηκαν επί τουρκοκρατίας, χρησιμοποιούσαν στην Έδεσσα 3.000 ίππους, στη Νάουσα 4.000 και στη Βέροια 1.500. Επειδή για τη Νάουσα δεν ήταν επαρκής η δικιά της δύναμη, λάμβαναν και την αναξιοποίητη της Βέροιας, την οποία μετέφερε με σιδηρένιους πύργους, περνώντας μέσα από τα χωράφια της επαρχίας μας. Αυτό συνέβαινε ως το 1930, χρονιά που στην Ελληνική Κυβέρνηση υπέβαλαν προτάσεις δύο όμιλοι, ο ένας για την εκμετάλλευση των πτώσεων της Βέροιας και ο άλλος των πτώσεων Έδεσσας - Βλάντοβου υπό τους Μπουσά και Ντάβις αντίστοιχα.

Η βιομηχανία στη Νάουσα

Η σωστά οργανωμένη βιομηχανία στη Νάουσα που ξεκίνησε το 1874 συνάντησε αρκετές δυσκολίες. Οι δημοσιονομικές και οικονομικές συνθήκες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν τέτοιες που όχι μόνο δεν ενθάρρυναν την ανάπτυξή της, αλλά αντίθετα την απογοήτευαν ολοκληρωτικά. Υπήρχε γενικός τελωνειακός δασμός του 8% αυξανόμενος το 1908 σε 11% γεγονός που διαμόρφωνε τις τιμές των ειδών αρκετά υψηλά, έτσι ώστε να είναι ακριβότερα στον τόπο παραγωγής τους απ' ό,τι τα εισαγόμενα αντίστοιχα είδη. Η Νεοτουρκική κυβέρνηση εφήρμοσε μέτρα προστατευτικά, όπως η ατέλεια των πρώτων υλών και εισαγωγών μηχανημάτων.

Σίγουρα είναι άξιο θαυμασμού όχι μόνο πως ιδρύθηκε, αλλά πως αναπτύχθηκε και ανδρώθηκε η Μακεδονική βιομηχανία επί Τουρκοκρατίας. Δύο λόγοι όμως βοήθησαν στην ανάπτυξή της.

- α) Ο Φυσικός πλούτος του Βερμίου, ο ΛΕΥΚΟΣ ΑΝΘΡΑΞ και
- β) Το εξουτελιστικό μεροκάματο το οποίο στη Μακεδονία ήταν πολύ

Ιδρυτές Εταιρείας Γρηγορίου Τσίτση με τις οικογένειές τους

κατώτερο από άλλου. Έτσι οι εργάτριες έπαιρναν μεροκάματο 12 ως 14 ωρών, 1 ως 3 γρόσια (20 - 60 λεπτά) και οι εργάτες 2 ως 10 γρόσια (0,5 - 2 δραχμιές). Μόνο μ' αυτά τα δύο εξαιρετικά πλεονεκτήματα ήταν δυνατή η ανάπτυξη της βιομηχανίας στη Μακεδονία, και ειδικότερα στη Νάουσα.

Νηματουργεία

Το πρώτο Μακεδονικό εργοστάσιο είναι το νηματουργείο «ΛΟΓΓΟΥ - ΚΥΡΤΣΗ - ΤΟΥΡΠΑΛΗ» που ιδρύθηκε στη Νάουσα το 1874. Είχε 1000 αδράχτια και ανώτατο όριο παραγωγής 65.000 κιλά ετήσιως. Από το μικρό στην αρχή αυτό εργοστάσιο, ξεπήδησε η βιομηχανία στη Νάουσα που με την πάροδο των χρόνων την κατέστησε το Μάντισστερ των Βαλκανίων. Το 1902 ανακαινίσθηκε και έφυγε ο Κύρτσης από μέτοχος. Η ανοδική πορεία που το έκανε να έχει 6.500 αδράχτια και να παράγει 400 - 450 κιλά ετήσια, σταμάτησε το 1936 χρονιά που καταστράφηκε από πυρκαγιά σχεδόν ολόκληρο. Σήμερα μετά μισό και πλέον αιώνα διαμορφώνονται τα ερείπια που ανήκουν πλέον στο Δήμο της Νάουσας σε βιομηχανικό μουσείο και βιοτεχνι-

κούς χώρους.

Το 1887 κάτω από το Κιόσκι ιδρύθηκε το εργοστάσιο Μπίλη - Τσίτση και Σία, παραγωγής βάμβακος, το οποίο μετά από καταστροφή προερχόμενη από κεραυνό, ξανάγινε και λειτούργησε ως τη δεκαετία του 70 - 80. Είχε δυναμικότητα 4.000 αδράχτιων και απασχολούσε 230 εργάτες.

Συγχρόνως ιδρύεται η εταιρεία «Γρηγορίου Τσίτση» γνωστή σαν Κόκκινο το οποίο και διαθέτει 12 Κλώστριες, στο συγκρότημά του.

Το 1885 η ίδια εταιρεία ιδρύει στην Έδεσσα το δεύτερο εργοστάσιο, το οποίο είναι τρεις φορές μεγαλύτερο από αυτό της Νάουσας, και το καθιστά το μεγαλύτερο και τελειότερο της Μακεδονίας.

Το 1890 ιδρύεται η εταιρεία Γκούτας - Καρατζίας με εργοστάσιο δίπλα στην Αράπιτσα, στη θέση Δέση Στοιμαπώνων σε μιά έκταση 16 στρεμμάτων. Η δυναμικότητά του εργοστασίου ανέρχονταν σε 5.000 αδράχτια και το προσωπικό σε 240 άτομα. Ως κινητήρια δύναμη χρησιμοποιούσε την υδραυλική που προερχόταν από την Αράπιτσα, και χρησιμοποιούσε μόνο 250 ίππους από τους 600 που είχε δύναμη. Άλλους 125 ίππους παραχωρούσε

στην επιχείρησή «Λαναρά και Σια». Η εταιρεία Γκούτας - Καρατζιάς μετονομάστηκε σε «ΕΣΤΙΑ» αλλάζοντας αφεντικά, στη συνέχεια Γ. Φ.Ε.Ν. και τέλος Γ.Φ.Ε.Ν. - Χατζηκωνσταντίνου όπου πριν 4 περίπου χρόνια κύρηξε πτώχευση.

Όπως ήδη αναφέραμε ο πρώτος κλάδος βιομηχανίας που αναπτύχθηκε στη Μακεδονία ήταν η Νηματοτουργία βάρδιας, και αυτό γιατί βοήθησε πολύ η παραγωγή, που κατά κύριο λόγο προέρχονταν από τις παδιάδες των Σερρών, Λξιού, Αλμυπίας, Βέροιας και Χαλκιδικής. Με την πάροδο όμως του χρόνου, δεν επαρκούσε το ντόπιο βαμβάκι, με αποτέλεσμα να εισάγονται 5.000

κα εργοστάσια. Ο ανταγωνισμός αυτός δεν οφείλονταν σε λόγους ποιότητας, γιατί τα Ελληνικά νήματα ήταν άριστα. Δεν μπορούσαν όμως να συναγωνιστούν τα προαναφερόμενα, γιατί εκείνα συναντούσαν ευκολίες από τα κράτη τους, σε αντίθεση με τα δικά μας που δεν είχαν καμία κρατική προστασία, με αποτέλεσμα να χάνουν έδαφος στις αγορές, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Η υφαντουργία - Εριοιουργία

Πολύ πριν απ' το μεγάλο χαλασμό της Νίκουσας το 1822, υπήρχε στην πόλη πολύ αναπτυγμένη η βιοτεχνία των μάλλινων υφανμάτων,

των και καθαρών νερών της, καθιστούσαν τα υφάσματα μοναδικά στο είδος και περιζήτητα για τις φορεσιές των χωρικών.

Στη δεκαετία του 1870 - 80 άρχισε να λειτουργεί οργανωμένα πλέον το μικρό εργοστάσιο «Λαναρά - Πεγλιδάνου» δίπλα στην Αράπitsu στη θέση Μπατάνια.

Το 1907 ιδρύθηκε στη Νάουσα το εργοστάσιο «ΕΡΙΑ» το οποίο ήταν το πρώτο πλήρες νηματοουργείο - υφαντήριο, με τμήματα τέλειης επεξεργασίας μαλλιού, από την πρώτη τους μορφή, μέχρι την παραγωγή υφάσματος το οποίο άρχισε να παράγει χαλί για τον Τουρκικό στρατό.

Για πρώτη ύλη χρησιμοποιούσε επί Τουρκίας έρια από το νομό Ανδριανούπολης (Δεδεαγatz) και Αλβανίας και αργότερα Ρουμάνικα και Ευρωπαϊκά.

Πρέπει να τονισθεί ότι το εργοστάσιο αυτό παρέχει στους Βαλκανικούς πολέμους, σημαντικότητα υπηρεσία στον Ελληνικό Στρατό, γιατί μετά την απελευθέρωση της Νίκουσας, θρέθηκε αρκετό χαλί που προοριζόταν για τον τουρκικό στρατό.

Η εριοιομηχανία αναπτύχθηκε σημαντικά με την πάροδο του χρόνου έτσι ώστε από τα πέντε εργοστάσια που υπήρχαν στη Μακεδονία τα τρία να βρίσκονται στη Νάουσα και δύο πολύ μικρότερα στη Σαλονίκη.

Τα εργοστάσια αυτά της Νίκουσας είχαν κινητήρια δύναμη 1.500 ίππων και εργατικό προσωπικό 1.100 εργάτες που αργότερα έφτασαν τους 3.000.

Η ετήσια παραγωγή τους ήταν 1.500.000 μέτρα μάλλινων υφανμάτων αξίας 180.000.000 δραχμών. Τα εργοστάσια αυτά χρησιμοποίησαν για τα χονδρά υφάσματα εγχώρια μαλλιά (cerdes) και για τα λεπτά μαλλιά Γαλλίας και Σκωτίας (pignes) ..

Το εργοστάσιο Λαναρά - Κύρτσι

Εργοστάσιο Κόρκινου

οκάδες εκατοστημένου ποσοστό 50% από το χρησιμοποιούμενο στις βιομηχανίες.

Τα νήματα διατίθενται στο εσωτερικό, σημαντικό μέρος όμως αυτών 25 - 30% εξάγεται στη Γιουγκοσλαβία και κατά δεύτερο λόγο στην Αλβανία. Η Νότια Σερβία, καθώς και η Βουλγαρία και Ρουμανία ήταν ο κυριώτερος πελάτης των Ναουσαϊκών νημάτων ως το 1914.

Τα Ελληνικά νήματα γενικά, συνάντησαν μετά τον 1ο Παγκόσμιο Πόλεμο οξύτατο ανταγωνισμό από τα Ιταλικά και Τσεχοσλοβάκι-

για κλινσκοπέσματα, φανέλες, κάλτσες κ.ά. και ειδικότερα σιαγκακιών, τόσο μάλιστα ώστε να γίνεται εξαγωγή και σε άλλες περιφέρειες.

Η πρώτη ύλη που χρησιμοποιούνταν ήταν τα ντόπια μαλλιά από τις πολλές χιλιάδες προβάτων που είχε το Βέρμιο. Αυτά χαρακτηρίζονταν σε τρεις ποιότητες.

- α. Τα γαλέγκικα
- β. Τα ντόπια μαλακά και
- γ. Τα σαρακατσιανέικα ή βλάχικα.

Μάλιστα στη Νάουσα ήταν και οι νεροτριβές (Μπατάνια και Ντριπέλες) που λόγω των πολλών κρύ-

και Σία που έγινε το 1922 ήταν το αξιολογότερο της Μακεδονίας και κατασκεύαζε υφάσματα εφάμιλλα των Αγγλικών. Τροφοδοτούσε με χακή όλο τον Ελληνικό Στρατό.

Το δεύτερο των εργοστασίων της Νάουσας Αδελφών Χρ. Λαναρά ιδρύθηκε το 1928 και σημείωσε μία σπουδαιότερη πρόοδο στην Ελληνική Βιομηχανία. Δουλεύοντας ξένα μάλλια Αγγλίας - Αυστραλίας η παραγωγή του έφτανε 200.000 κιλά το χρόνο που αντιπροσώπευε το ποσό των 38 - 40.000.000 δραχμών. Η δυναμικότητά του όμως ήταν πολύ μεγαλύτερη και μπορούσε να φθάσει τα 600.000 κιλά το χρόνο. Τα προϊόντα του δε δίδονταν σε άλλα ομοειδή εργοστάσια, αλλά απορροφούνταν από το «αδελφό» «Λαναρά - Κύρση».

Τα εργοστάσια αυτά με το τεχνικό προσωπικό τους μετά την απεργία που έγινε το 1932 ενάντια στο Δήμο της Νάουσας, που θέλησε να τα φορολογήσει, (ο φόρος ήταν τότε δημοτικός) και είχε σαν αποτέλεσμα τον θάνατο 6 ατόμων (Πέτρος Σύρκος, Τσιμπουκλής Αδάμος, Σταυρακίδης Γεώργιος κ.ά.), μετέφεραν το δυναμικό τους και έκαναν νέες εγκαταστάσεις στην Αθήνα στο τέριμα Κολοκυνθούς. Εδώ ήρθαν 150 άτομα περίπου, που υπήρξαν πυρήνες για το ξεκίνημα. Τους δόθηκαν για κατοικίες παράγκες εκεί κοντά και μέχρι σήμερα κατοικούν εκεί πολλοί Ναουσαίοι με τις οικογένειές τους.

Τα Ναουσαϊκά αυτά εργοστάσια των οποίων η αξία σε εγκαταστάσεις έφθανε τις 400.000 λίρες Αγγλίας περίπου, αποτελούσαν ένα από τους σπουδαιότερους κλάδους της Εθνικής οικονομίας. Τα προϊόντα καταναλλίσκονταν επιτοπίως χωρίς να γίνεται καμιά εξαγωγή. Αντίθετα στη Μακεδονία όπου καταναλλίσκονταν μάλλινα υφάσματα και άλλων εργοστασίων της Ελλάδας, εισάγονταν και από το εξωτερικό ετήσια υφάσματα μάλλινα 500 τόν-

νων περίπου.

Η πρώτη ύλη την οποία χρειαζόταν ήταν τα εργοστάσια προέρχονταν κατά μέγα ποσοστό 80% από το εξωτερικό (Αγγλία - Αυστραλία - Γαλλία και Βέλγιο) και μόνο το 20% από την Ελλάδα. Μ' αυτό τον τρόπο εξαγόταν καλοσσιαία ποσά για την προμήθεια ξένων μιλίων. Αυτυχώς τα εγχώρια δεν ήταν κατάλληλα για τη βιομηχανία μάλλινων υφανμάτων. Για τους λόγους αυτούς έγιναν ενέργειες για τη βελτίωσή τους από το υπουργείο Γεωργίας.

Η καναβουργεία

Στο τέλος του παρασπένου αιώνα ιδρύεται και η εταιρεία καναβουργείας

Βιομηχανία Ναούσης Λαναρά - Κύρση. Έτος ίδρύσεως 1922

γείας «Επαμεινώνδα Κόκκινου — Θρασύδουλου Τουρπάλη» το γνωστό Σχαινοποιοίο της Νάουσας, το οποίο παρήγαγε 100 περίπου τόννους σχαινών και σπάγγων αξίας 4.000.000 δραχμών.

Στις αρχές του αιώνα ιδρύεται η εταιρεία «ΒΕΤΑΛΑΝΣ» των Λαναρά - Καρατζία και ΣΙΑ, η οποία είναι υφαντουργική παραγωγή βαμβακερών υφανμάτων τα οποία βάζει μπλέ και τα ονομάζει «Μάλτα». Επίσης παράγει τραπεζομάντηλα κ.ά. Το εργοστάσιο αυτό μπορεί να χα-

ρακτηρισθεί η πιο μικρή βιομηχανία της Νάουσας.

Το πρόβλημα των βιομηχανιών

Μεγάλο οικονομικό πρόβλημα δημιουργήθηκε στις βιομηχανίες από τον Δημοτικό φόρο, που επιδάρυνε τις μεταφορές του εσωτερικού. Εάν παράδειγμα αναφέρουμε το εργοστάσιο «ΕΡΙΑ» που έφερε μάλλια από τη Δυτική Θράκη. Κατά την εισαγωγή στη Νάουσα πλήρωνε δημοτικό φόρο. Εξαγόμενα σαν ύφανση στη Θεσ/νίκη 2ος φόρος. Ένα μέρος των υφανμάτων που περνούσε η μόδα τους επανέρχονταν στη Νάουσα για να ξαναδοθούν. 2ος φόρος.

Αυτοί οι φόροι επιδάρυναν σημαντικά και την οικονομία των βιομηχανιών και γι' αυτό ζητήθηκε η κατάργησή τους. Έτσι έγινε η προαναφερθείσα απεργία, που ήταν και αφορμή για τη μετακίνηση των εργοστασίων «Λαναρά» στην Αθήνα.

Σε βαρύντατο επίσης πρόβλημα και ο Σιδηροδρομικός Σταθμός, ο οποίος απέχεε από τη Νάουσα 6,5 χιλιόμετρα, απόσταση σημαντικότερη για την εποχή, που επιδάρυνε τα μεταφορικά των εργοστασίων με
συνέχεια στη σελίδα 150

Η «Γέννηση» των Τεχνικών Σχολών

Αγαπητή «Νιάουστα»

Στο υπ' αριθμ. 46 τεύχος και στην σελίδα 24 του αξιόλογου περιοδικού σας σ' ένα δημοσίευμα αφιερωμένο στην μνήμη του Φιλώτα Κοκκίνου παλαιού Δημάρχου της πόλης μας γραμμένο από τον φίλο μου και συνεργάτη σας Τάκη Μπάιτση από έλλειψη σωστής πληροφόρησης αποδίδεται η ίδρυση των Τεχνικών Σχολών μας σ' αυτόν παρά το ότι αρκετές φορές γραπτώς και προφορικά μαρτυρήθηκε το ιστορικό τους με το κάπως ηρωϊκό-ρομαντικό - στοιχείο, αλλά και που δεν έπαυσε να βεβαιώνεται από τους εν ζωή συντελεστές του.

Αλλά για το περιοδικό σας -και δικό μας- που χρόνια τώρα ασχολείται και με την αληθινή ιστορία του τόπου μας παραθέτω την «γέννηση» των τεχνικών σχολών μας καθ' όσον η σύλληψις ανήκει εις το υπουργείο Παιδείας που έχει ως εξής:

Κατά το έτος 1960 με το ενδιαφέρον μου για τον τόπο εισηγήθηκα στον φίλο μου Κώστα Χατζόπουλο Διευθυντή τότε του εδώ γραφείου ευρέσεως (ΟΑΕΔ) εργασίας και έστειλε στην υπηρεσία του έγγραφο με το οποίο εξητείτο η ίδρυση στην Νάουσα σχολή μαθητίας εργαζομένων νέων, θεσμός που είχε εφαρμοσθεί σε διάφορες εργατοπόλεις της χώρας. Δεν θυμούνται αν δόθηκε απάντηση στο ανωτέρω έγγραφο, αλλά κατά το τέλος του έτους 1961 ως αντιδήμαρχος τότε -αναπληρωτής- του Δημάρχου Κόκκινου απουσιάζοντας στην Αθήνα παρέλαβα ένα τηλεγράφημα από το Υπουργείο Παιδείας με το οποίο γνωστοποιείτο στο Δήμο μας η ίδρυση τεχνικής σχολής υπό την προϋπόθεση να του γνωρίσουμε (το υπουργείο) συντόμως την διάθεσιν οικοπέδου εκτά-

σεως τότε 5.200 τ.μ. περίπου για να αρχίσουν από την νέα χρονιά (ήταν παλαιονές Χριστουγέννων του 1961) οι εργασίες μελέτης και ανεγέρσεως αυτής.

Το έδιξα χαρούμενος στον Φιλώτα μετά την επιστροφή του, αλλά έμεινα έκπληκτος όταν το παραμέρισε λέγοντας ότι «στο Υπουργείο δεν ξέρουν τί τους γίνεται» και ότι δεν έχουμε «Ο Δήμος» τέτοιες δυνατότητες να αγοράση οικόπεδο. Επακολούθησε έντονη συζήτηση να τον μεταπείσω, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Μπροστά σ' αυτήν την κατάσταση με τον μακαρίτη τον Μήτσο Τολουόδη γνωστό κλητήρα του Δήμου μας την μεθεπόμενη ημέρα (δευτέρα των Χριστουγέννων του 1961) ανοίξαμε το βράδυ το Δημαρχείο και συνέταξα απαντητικό τηλεγράφημα προς το υπουργείο ότι ο Δήμος Νάουσας διαθέτει το ανάλογο οικόπεδο και αφού σφραγίστηκε απεστάλη δια του κλητήρος για να οριστικοποιηθεί μετά η ίδρυση μιας Τεχνικής Σχολής.

Εν τω μεταξύ όμως με την έντονη συμμετοχή του τότε Βουλευτού Γιάννη Τζαμπάζη κατορθώσαμε να δεχθεί ο Φιλώτας να τα αναγγείλει στο πρώτο της νέας χρονιάς 1962 δημοτικό συμβούλιο και να έρθει σ' επαφή προφορικά ή εγγράφως με το υπουργείο όπερ και εγένετο. Παρ' όλα αυτά όμως ο Φιλώτας και όσο εμείς επιμένουμε καθώς και το Δημοτικό συμβούλιο για την σύντομο αγορά οικόπεδου τότε απευθείας και τότε πλαγίως κωλίσσεργούσε όπως θα θυμούνται οι τότε δημοτικοί σύμβουλοι και πρέπει εδώ να ομολογήσω τις απεγνωσμένες προσπάθειες από τα σκαμπανεδάματα του Φιλώτα στις μετά του υπουργείου διαπραγματεύσεις του Γιάννη Τζαμπάζη που πραγματικά εσώχωσε σταυρόν Μαρτυρίου, συνε-

πικουρούμενος και από το Γρηγόριο Σιούγγαρη. Τώρα γιατί η στάση αυτή του Φιλώτα αρχικά ανάγεται στις ιδιορρυθμίες του κάθε ανθρώπου -Ρωμισσύνη γάρ- αλλά το βέδαιο είναι: όταν ήρθαν οι αρμόδιοι του υπουργείου για να συζητήσουν την προώθηση του θέματος -μελέτη ανεγέρσεως κλπ.- δεν τους ...καλοδέχτηκαν και αρνήθηκε να συνεργαστεί μαζί τους.

Ευτυχώς ο Μήτσος ο κλητήρας θεός να τον συγχωρέσει ήλθε τρέχοντας και με ενημέρωσε. Αμέσως έστειλα και έφερα το Γρηγόρη Σιούγγαρη από το κτήρια και μαζί με τον βουλευτή Γιάννη Τζαμπάζη τους προλάβσαμε στο Κιόσκι και αποκαταστήσαμε τα πράγματα μεταξύ τυρού και αχλαδιού.

Βέβαια ομολογουμένως το πέρας του Φιλώτα σαν φωτεινό μετέωρο, συνοδεύτηκε με πολλά κοσμογονικά έργα για τον τόπο μας που φέρουν την σφραγίδα του και κανείς δεν του τρώει το δικό του και προ παντός εγώ που πρώτος τον επισκέφθηκαν όταν ακόμα τα ερείπια στην Νάουσα ήταν νωπά στο ξενοδοχείο της «Αγγλίας», στο Σύνταγμα των Αθηνών και οφείλω να ομολογήσω ότι γοητεύτηκα από την προσωπικότητά του και από τότε τον ακολούθησα. Τώρα το πώς καταφέρθηκε η αλλαγή του σχηματικού είναι άλλη ιστορία μεταξύ εμού, του Τζαμπάζη και του Φιλώτα και περί τούτου κάτι θα γνωρίζει και ο Νίκος Καραδημητρίου.

Η αλήθεια είναι ότι -και δεν του χρυσώνω το χάπι- ότι η ίδρυση των άλλων σχολών, η αγορά του οικοπέδου, οι μελέτες και η ανοικοδόμησή του, καθώς και ο εξοπλισμός σε τέλειο σημείο, η συρροή και η εύρεσις μαθητών από όλη την Μκ

συνέχεια στη σελίδα 150

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΛΑΣ

Τα παιδικά μου χρόνια πέρασαν μέσα στην γερμανική κατοχή και τον εμφύλιο πόλεμο. Δύσκολοι καιροί που τους έκανε ακόμη πιο πικρούς η απουσία του πατέρα. Κι όμως υπάρχουν στιγμές που τα αναπολώ με νοστολγία. Και προπάντων τους χειμώνας τους. Τότε που τα χιόνια σκέπαζαν τη Νάουσα και έλειναν υποχρεωτικά τους ανθρώπους μέσα στα σπίτια. Τότε ήταν που η μάνα μου, όταν σχολούσε από το εργοστάσιο πρωινή βάρδια, και τελείωνε τις δουλειές του σπιτιού, μας μάζευε γύρω από το τζάκι ή τη σάγκα για να μας αφηγηθεί με το δικό της συναρπαστικό τρόπο ατέλειωτες ιστορίες και παραμύθια φερόμένα από την πατρίδα της, τη Βαρενού του Πόντου, ή από το εργοστάσιο του Λαναρά.

Και σχεδόν πάντα, όταν τελείωνε ένα παραμύθι ή μια αληθινή ιστορία άρχιζε να τραγουδάει. Η γλύκα της φωνής της, μας παρέσερνε και το μικρό, μοναχικό σπίτι γίνονταν τραγούδι.

Μια φορά κι ένα καιρό... Το παραμύθι άρχιζε, μόνον ο τεντζερές που κόχλαζε πάνω στην πυροστιά και το τρίξιμο των ξύλων που καίγονταν στο τζάκι, ακούγονταν πια σαν μουσική υπόκρουση και μεις περιμέναμε κρεμασμένοι από τα χείλη της, όλοι αυτιά. Μια φορά, λοιπόν, κι έναν καιρό ήταν μια μάνα, η Βασιλική που είχε τέσσερα παιδιά, δυο κορίτσια και δυο αγόρια, τη Μαρίκα, το Νίκο, τη Φρόσω και το Θωμά... Ναι! Αυτό το παραμύθι μας το είπες κι άλλες φορές, είναί το δικό μας, τη διακόπταμε με φωνές, πες μας κανένα καινούργιο.

Τα παραμύθια η μάνα μου τα ζούσε και τα αναπαράστανε, όχι μόνο με τις αποχρώσεις της φωνής, αλλά και με χειρονομίες, με κινήσεις, με την αδιάκοπη αλλαγή έκφρασης του προσώπου της και προπάντων των ματιών της, που τα

κάρφωνε τότε στον έναν και τότε στον άλλον από μας.

Τώρα που το σκέφτομαι, υποψιάζομαι ότι το πρώτο τραγούδι, που άρ

Του Θωμά Γαβρινλίδη

χιζε ύστερα από κάθε παραμύθι, δεν ήταν τυχαίο, ήταν αφιερωμένο σε κείνο το παιδί της, κόρη ή γιό, που το παραμύθι της της φάνηκε ότι το είχε συγκινήσει περισσότερο.

Η γενιά της μάνας μου ήταν από τις πιο βασανισμένες ανθρώπινες γενιές. Σκλαβιά, διωγμοί, ξεριζωμοί, προσφυγιά. Δύο παγκόσμιοι πόλεμοι και το επισφράγισμα, ο Εμφύλιος πόλεμος. Κι όλων το φαριμάκι λίγο ή πολύ το είχε γευτεί και η μάνα μου. Γιαυτό τατραγούδια της, τα τραγούδια μας είναι όνομα και πράμα τραγούδια, δηλαδή μικρές τραγωδίες, όπως φαίνεται και από το δείγμα που παρουσιάζω σήμερα. Το τραγούδι της Προσφυγοπούλας.

Μοναχογιός παντρεύεται
και παίρνει Προσφυγούλα
Προσφυγούλα μαυρομάτα μου
και παίρνει Προσφυγούλα
Προσφυγούλα, σε κλαιν τα μάτια μου.

Κι η πεθερά σαν τ' άκουσε
τα δέντρα ξεριζώνει
Προσφυγούλα μαυρομάτα μου,
τα δέντρα ξεριζώνει
Προσφυγούλα, σε κλαιν τα μάτια μου.

Πιάνει δυο φίδια ζωντανά
τα καλοτηγανίζει...
"Ελα νύφη μ' να φας φαί
φάρια τηγανισμένα...

Και με την πρώτη πηρουσιά
η νύφη εφαρμακώθη...

— Μωρ' πεθερά, λίγο νερό
να σθήσω το φαριμάκι...

— Εδώ νερό δε βρίσκεται
ούτε κρασί πουλιέται...

— Μωρ' άντρα μου λίγο νερό

να σθήσω το φαριμάκι...

"Ωσπου να πάει κι ώσπου να 'ρθεί
η κόρη εφαρμακώθη...

Τα αποσιωπητικά δηλώνουν ότι ο τρίτος και τέταρτος στίχος επαναλαμβάνεται όπως στην πρώτη στροφή, που σκόπευα την έγγραφη ελόκληρη.

Το τραγούδι της Προσφυγοπούλας που τη φαριμάκωσε η πεθερά της μας συγκινούσε ιδιαίτερα αν και στη γειτονιά μου και γενικά στη Νάουσα δε νιώσαμε ποτέ ξένοι ή απομονωμένοι.

Στη Νάουσα οι εντόπιοι, φιλόξενοι από παράδοση γρήγορα αγάπησαν τους πρόσφυγες γιατί γρήγορα αντιλήφθηκαν ότι τους συναγωνίζονταν στη φιλοξενία, την εργατικότητα και την τιμότητα. Οι πρόσφυγες έδειξαν σεβασμό στα έθιμα των Ναουσαίων και δεν έκρυψαν το θαυμασμό τους για την ηρωική παράδοση της νέας τους πατρίδας.

Στις περίφημες Αποκριές της Ναουσας γρήγορα αντήχησε δίπλα στο ζουρνά και η ποντιακή λύρα και στους χορούς χέρι - χέρι χόρευαν ντόπιοι και πρόσφυγες ποντιακά και ναουσαίικα.

Κάποιες αρνητικές περιπτώσεις μπορεί να υπήρξαν, αλλά ήταν εξαιρέσεις. Η συνείδηση της κοινής μοίρας και ο έρωτας έκαναν το θαύμα τους. Τα νιάτα γκρέμισαν γρήγορα τους κάποιους αδιόρατους φράχτες.

Όχι πως δεν υπήρχαν πειράγματα. Αυτά κράτησαν αρκετά. Το κορόιδο είναι σχεδόν απαραίτητο στοιχείο της καθημερινής τριβής των ανθρώπων, μεγάλων και μικρών. Οι διαλεκτικές διαφορές ήταν τις περισσότερες φορές η αφορμή για τα πιο χαρακτηριστικά πειράγματα.

Νέπε! Αούτε! Αυτά ήταν τα πιο συνηθισμένα παρατσούκλια που μας

ξεφούρνιζαν οι συνομήλικοι ντόπιοι, όταν μαλώναμε. Συχνά βρισκόμαστε μεταξύ δύο πυρών. Οι θυμωμένοι σύντροφοι απ' τη μια μεριά μας έδριζαν «Νέπε! Αούτε!» και οι γιαγιάδες, που έτρεχαν να προλάβουν τους κκυγάδες, μας καλούσαν κοντά τους λέγοντας «Νε, παι, έλα αβά, αούτος θα κρύψει σε!».

Κάποτε ανάμεσα στις γιαγιάδες και τα εγγόνια έπιπαιναν και οι μανάδες με καλές προθέσεις, αλλά τα πράγματα περιπλέκονταν περισσό-τερο.

Κατά τα άλλα δεν είχαμε κανέ-να παράπονο. Το πάθημα της προ-σφυγοπούλας του τραγουδιού το α-ποδίδουμε στην κακή πεθερά κα-στην κακή της μοίρα, και κακές πεθερές υπάρχουν σ' όλα τα μιλέ-τια, όπως και στρίγγλες μητριάς και φαρμακερές μάγισσες στα περισσό-τερα παραμύθια.

Ο ρυθμός του τραγουδιού της Προσφυγοπούλας μελαγχολικός και μακρόσυρτος συχνά έκανε της μά-νας μου τα μάτια να μας κοιτάνε βουρκωμένα. Τότε ήταν που θυμό-ταν την ιστορία μιας θείας της που έπεσε σε τσιγκούνα πεθερά. Όταν

παντρεύτηκε η θεία της, όμορφη και ζωντανή, η πεθερά της την πήρε μαζί με τις τρεις μεγαλύτερες συν-υψάδες της να θερίσουν σιτάρι. Τα χωράφια ήταν σε πλάγιες και οι πεθερά πρόσταζε τις νύφες να θε-ρίζουν κατά τον κατήφορο για να μήν πεινάνε, να ριζεύεται το στο-μάχι τους και να μήν έχουν όρεξη για φαί.

Η θεία της όμως, έλεγε η μάνα

μου με χαμάρι, δεν σήκωνε κάτι τέ-τοια. Το μαρτύρησε στον άντρα της, που την αγαπούσε και τον φοδέρισε ότι θα γυρνούσε στον πατέρα της. Στην πεθερά της που πήγε να τη μαλώσει, γιατί σήκωσε μόννη αυτή κεφάλι, απάντησε «όποιος δουλεύει πρέπει να τρώει». Με την ιστορία ήταν σαν να μας έλεγε «Να έχετε τα μάτια σας ανοιχτά και να μην κάθεστε με σταυρωμένα χέρια».

Η Βιομηχανία της Νάουσας πριν το 1940

Συνέχεια από την σελίδα 147

120 δραχμές κατά τόνο.

Η έλλειψη άρτιας τηλεγραφικής, ταχυδρομικής και τηλεφωνικής επι-κοινωνίας, δεν ήταν μικρότερης ση-μιασίας για την ανάπτυξη της βιο-μηχανίας.

Το σπουδαιότερο όμως πρόβλημα ήταν των πιστώσεων όπου στην Ελ-ληνική βιομηχανία ο τόπος των δα-νείων έφθασε το 10 - 12% ουσιαστι-κά όμως ήταν μεγαλύτερος των 12 - 14% έναντι των 8% των Ευρωπαϊ-κών κρατών. Από το βιομηχανικό Δάνειο μόνο το Επενδυτικό «Λαυρά - Κύρση» της Νάουσας και το Νη-ματοεργείο «Γρ. Τσίτση» της Έ-δεσσας κατόρθωσαν να συνάψουν δά-ναιο με τον οίκο Χάμπρο με τόκο 7.5%.

Όλα αυτά τα προβλήματα και στη συνέχεια ο 2ος Παγκόσμιος Πό-λεμος κόστισαν πολύ στη Ναουσαϊ-κή βιομηχανία, η οποία πέρασε με-γάλη κρίση και ξανα οργανώθηκε μετά αρκετά χρόνια.

Βιβλιογραφία

1. ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΥ Μ. Ι. και ΧΑΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΥ Α. Λ. 1931 Μελέτη δημογραφική και Οικο-νομική «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ» σελ. 117 και 138
2. ΜΠΑΪΤΣΗΣ ΔΗΜ. 1981 Ο Λαϊκός ποιητής Κωνσταντούλης Εκδόσεις Συλλόγου «Γιαννίτσα-ροι και Μπούλες
3. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΑΛΕΞ. 1979. Στις αρχές της Ναουσαϊκής βιομηχα-νίας Περιοδικό ΝΙΑΟΥΣΤΑ τεύ-χος 7ον σελ. 49
4. ΠΙΟΜΠΙΝΗΣ ΦΩΙΒΟΣ 1989. Έ-παλιδ Εργοστάσιο στη Νάουσα Περιοδικό «Εμείς» Εθνικής Τρα-πέζης σελ. 31
5. ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ ΕΥΣΤΑ 1924 Ιστορία της πόλεως Ναούσης σελ. 69
6. Χ'ΑΤΖΗΜΑΛΟΥΣΗ ΚΩΝ. (α-νέκδοτο αρχείο)
7. Εφημερίδα Φωνή της Ναούσης 1990 φύλλο 1979.

Η «Γέννηση» των Τεχνικών Σχολών

Συνέχεια από την σελίδα 148

κεδονία, αποτελεί τεράστιο έργο του Φιλώτα, γεγονός που και στο υπουργείο τότε που τον είπαν.

Αυτή είναι η ιστορική αλήθεια της ίδρυσης των Τεχνικών Σχολών μας που μπορούν να τα βεβαιώσουν οι: Γρηγόριος Σιούγγαρης οικογέ-νεια Μήτσου Τολούδη, Λάζαρου Κούλη, Νικόλαος Καραδημητρίου και άλλοι και χάριν της οποίας παρακαλώ όπως δημοσιευθεί η πα-ρούσα.

Νάουσα 20.11.89

Ευχαριστώ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΑΛΤΑΔΩΡΟΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ο Σύλλογος Αποφοίτων ευχαριστεί τον Γιάννη Καρατσιώλη για τις 5.000 δρχ. που δώρησε, στη μνήμη του πατέρα του Αθανασίου Κα-ρατσιώλη.

Οι βαριλάδοι στη Νιάουστα

Όπου γράφει η ιστορία τ' αμπέλια στη Νιάουστα υπάρχουν ακόμα απ' τ' αρχαία τα χρόνια. Η Νιάουστα ήταν ξιακουστή για τα κρασιά της απού παπαντά, ζαμαντά, έτσι είχαν κι πουλλούς βαριλάδες γιατί χρειάζονταν κι πουλλά αγγιά για τα σταφύλλια, του κρασί, τ' αρακί του ξύδι.

Τότι όλα αυτά τ' αργαλεία ήταν ξυλένια κι γένουνταν τα πλειότερα απού καστανιά ή κιδρένιου απού καμιά φρας. Δεν υπάρχαν αργουστάσια κι του κρασί γένουνταν στα κιλάργια απ' τα σπήτχια γιατί όλα τα σπήτχια είχαν κιλάργια.

Υπάρχουν μούγχι τα ρακουιάζου να όπου κι σήμηρα.

Τώρα που γίνηκαν τρανά αργουστάσια (Οινουποιία) του πλειότερου του κρασί του δάνουν σι τρανές αλουμινένιες ή τσιμιντένιες δεξαμενές κι σι μπουκάλια, για τ' αυτό του ιπάγγιμα του βαριλά απού γάλια - γάλια, χάνητι, γιατί τα κουντγιά κι τα θαένια τα ουλίγα που χρειάζονται τα φκιάνουν τ' αργουστάσια απ' τα ξύλα. Ακουσάμι τάχα ου ΓΑ ΟΥΣ ίφειρεν βουτσικά απού δρένιου απού του ιξουτιρικό.

Ουλίγα χρόνια πρίν χαλάσουν τα αμπέλια απ' τη φιλουξέρα (1918) στη Νιάουστα δούληθαν στά βαρέλια απάνου, απού 75 σκιπάργια όπου του Τσιαμπή (Βογιατζής) ει-κει που είναι σήμιρας του κέντρου Ζιρό, ον Θουλόγης ου Βαριλάς κουντά στον Τζιαμί.

Αυτός πήρειν κι του παρόνουμά του γιατί, έφκιανειν απού πάπου προυσπάπου βαρέλια. Αυτός αχίρη σιν πρώτους να φκιάνει βαρέλια μη σιδηρένια σιφάνια ου ιγιός του ου Θουμάς έχει ουλίγα χρόνια που στα μάτισιν να δουλεύει στήν τέχνη. Ου Μιλτζιανής ου Δημητρός ου πατέρας απ' τους κρασήςδεις του Μι-

λτζιανίδεις. Του σπήτι του ήταν ουπίσου απ' τον τρανό του Πρόδρουμου. Ου Πιριμέντας ου Τάσης στου Τσιότη του σουκάκι, ου Μπιλιούρης ου Βαγγέλης, ου Γκρέζιους, ου Αντιφάκους ου Χρήστους έφκιανειν μούγκι τρανά θαένια. Βαριλάς ήταν κι ου αδαλφός του ου μπαμπάς του Σταυρη ή Αντιφάκου κουντά στού Κιόσκι. Καλός τιχνίτης ήταν κι' ου Αμούτζιας κουντά στά Γαλάκια κι ου Θουμάς ου Νούσης κουντά στου στραβό τουν πλάτανου, λέγονταν ου Νούσης του Λάζου κι' είχεν τρία πιντγιά του Γόλη, του Μιτάκη κι του Μούλη τα πιντγιά του Μούλη ου Σουκράτης κι' ου Θανάσης γίνηκαν βαριλάδες βαριλάς ήταν κι' ου Μπρούσαλης ου λίγα χρόνια πρίν πάλι κουντά στου σκουλειό τ' Αγία Μηνά ήταν ου Στιργιούλης (Ματθαίος Στέργιος) που ίσαιμι κι σήμιρα ου ιγιός του ου Λάζους φκιάνει βαρέλια κι' είναι ου τιλιυταίους βαριλάς στη Νιάουστα. Απου κάτων πλάτανου στου Τζιαμί, είχαν τιζιάχι κι' έφκιανειν βαρέλια κι κόφεις ου κουτσός ου Πε

Του Νίκου Σπάρτον

τκους. Σι ισνάφι τους ένουσειν ο Χατζημαλούσης σαν πού ήρθειν του ιλληνικό μετά τα 1912.

Βαριλάς στη Νιάουστα ήταν κι' ου Σταυρακίδης ου Θουμάς κι παληότηρα ου Κώτσιους ου Αγγάλας κι' ου γιός του ου Χρήστους στα αλώνια μαχαλά.

Στους παληούς τους κώδικες απ' τη Μητρόπουλη κι τις ικκλησίες στα Βουδινα νγιαδάζουμι: «Εις δύο θαένια μεγάλα κυνούργια» (κ.σ., φ.σα 1838), «πέντε ζιυγάρια καδιά και δέο ζιυγάρια θαρέλια» (κ.σ. φ.σα, 1848), «εις δέσιμο τα θαένια και τα καδιά» (κ.σ.φ. 8α, 1842), «τρία βουτζιά το καθέν 120 μέτρων (κ.σ.φ. 106, 1846), «μία κάδα του πάτζιου οκ. 200» κ.σ.φ. 106, 1845)

Τα μέργια απ' του θαρέλι

Τότι στα παληά τα χρόνια τα σιφάνια (σι άλλα μέργια τα λένκι σι μπέργια σαν τα τσίπινα που δένουν οι γυναίκες του κιφάλι τους), ήταν ξυλένια κι τ' αφκιαναν απού θέργεις μακριές λιφτούκιάρτικεις η καστα-

Ακόμα φκιάνει βαρέλια ου Λάζους ου Στεργιούλης (Ματθαίος)

Δε δουλεύει τώρα ου Μπρούσαλης μι τα βαρέλια. Δέξα μιριά φαίνητι πως κλείνει, του βαένι

Τ νίτικεις σκισμένεις στη μέση λιανες ή χουντρές για μικρό ή τρανύτηρου βαρέλι όπου του βουτσι. Είθιλειν αμά να κόφτοντι στη χάσει απ' του φιγγάρι για να μη σκουληκιάζουν. Στην ένουσκοιάκρεις είχαν απού μιά πατούρα που κλώθουν την κι θηλύνουνασκ.

Τώρα ιδώ κι πουλλά χρόνια τα στιφάνια (εικ. 1) γένουντι απού λαμαρίνα ινουμένει κι καρφουμένει μι ένα μπιρτσιμι. Τα δάνουν απ' όξου απου του βαρέλι για να του βαστούν. Κάθι βαρέλι έχει απού τέσσι ρα ίσιαμι ουχτώ στιφάνια. Η λαμαρίνα έχει φάρδους αναλουγου μη του μπόι απ' του βαρέλι απού νγιό ίσιαμι ουχτώ πόντους κι πάχους απού μισό ίσιαμι τέσσιρα - πένει χιλιστά.

Του βαρέλι γένητι μη δόγεις (Ιταλικά DOGA) ξυλένια μακριά ή λυγιστά καμπουργιαστά σανίντγια. Την καμπούρα τη φκιάνουν μη καλό βρέξιμου κι λίγημα σίφουτχιά. Οι δόγεις ήταν σκίζεις πιλικιτές παληότηρα, τώρα θγαίνουν στην κουρδέλα (εικ. 1.)

Γιά κάθι βαρέλι ανάλογα μη του μπόι του χρειάζουντι δικαπέντι ίσια μι τριάντα δόγεις, μη φάρδους απού τρεις πόντους μη πάχουν έναν πόντουν για μικρό βαρέλι ίσιαμι φάρδους δικαπέντι πόντους κι πά-

χους ίσιαμι τρεις πόντους για θαένι.

Ου πάτους απ' του βαρέλι αμπου ρεί να είναι ένας για ασφαλιστό απ' τη μιριά βαρέλι, ή νγιό για κλειστό απού τις νγιό τις μιριές. Τουν φκιάνουν μη μιιά ως ουχτώ μακριές δόγεις. Για να είναι γιρός ου πάτους χρειάζουντι στινότηρεις κι πλειότηρεις δόγεις.

Τώρα ουλίγοι φκιάνουν ξυλένια βαρέλια γιατί δηήκαν πλαστικά για λένια ή κι άλλα τσιασίτχια απού αγειά.

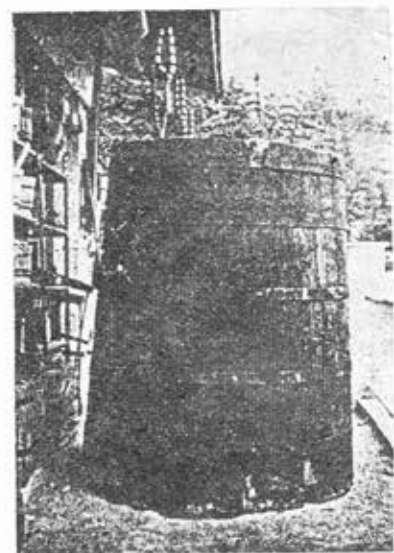
Στην κάδα (εικ. 2 και 3) δάνουν τα πατημένα τα σταφύλλια ή αυτά που είναι για πάτημα, για να γένει

του κρασί. Είναι κουντά στον πάτου ουλίγου φαρδύτηρη κι απάνου μαίστινη. Πέρνει απού 120 κιλά ίσια μι νγιό τόννους σταφύλια.

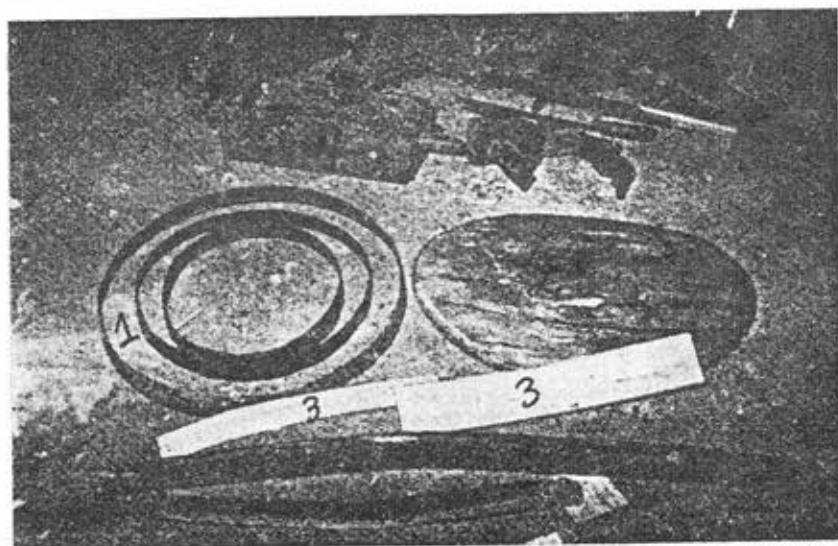
Του βαρέλι (εικ. 5) έχει νγιό πάτουδεις κι πέρνει ιξήντα κιλά έχει μάκρους 120 πόντους κι οι πάτουδοι έχουν διάμιτρου 32 πόντους στη μέση είναι μαί φαρδύ έχει μιιά τρύπα στον πάτου.

Του βουτσι πέρνει ίσια μι πιντακόσια κιλά κι είναι ένα τρανύτηρου βαρέλι (εικ. 4). Έχει μιιά τρύπα στον πάτου κι μιιά στον αφαλό.

Τα καντγιά (εικ. 5) έχουν πάτουν

Εικ. 2 Η κάδα που παντούνταν σταφύλια κι τ' αφήνουν 20 - 25 μέρεις μη ανακάτουμα ταχύ βράδι για να γίνει του κρασί

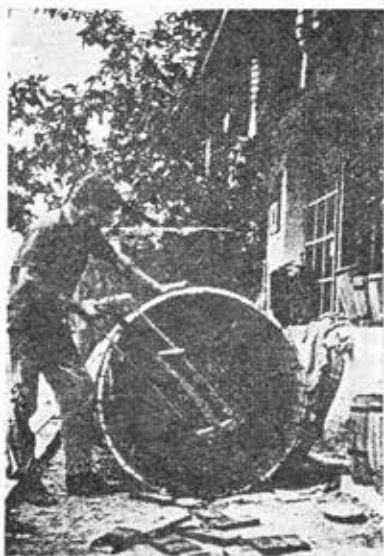
Εικ. 1 Νούμερου 1 τα στιφάνια, Νο 2 ου πάτους, Νο 3 οι δόγεις, Νο 4 ου σφιχτήρας

όχι στρόγγυλουν αμα σαν αυγό 40-45 πόντους τη μνιά κι 30-35 πόντους την άλλη διαμέτρου έχει ύψους 110 - 120 πόντους κι φάρδους ψηλή 60 πόντους τη μνιά διάμετρου κι 40 πόντους την άλλη πέρνει 50-60 κιλά σταφύλια. Μη τα καντγιά κουδανού σαν τα σταφύλια απ' τ' αμπέλι στου σπητί μη τ' αλούγα, ικεί γένου νταν κι του πρώτου του πάτημα. Τώρα τα σταφύλια τα παγαίνουν στου κιλάρι ή τ' αργουστάσιουμη κλούδεις πλαστικές.

Του θαένι εινι τρανό δουτσι που χουράει απού σου ίσιαμι 2000 κιλά κι' απάνου. Έχει ντγιό πάτους που στουν ένα έχει πουρτουόδα στη μέση που χουράει ένα σώμα να σε δει κλείνει μι καπάκι ίσια - ίσια κι έχει κι μνιά τρύπα κάτου που κλείνει μητσιουβί ξυλένιου (τύλου). Στη μέση του θαένι είνι μάει φαρδύ. Στου θαένι, δάνουν κρασί για να πουκώσει.

Οι βαριλάδεις έφκίαναν κι άλλα είδη απου καντγιά όπους:

Του μπατσιουκάδι ή καντγιά για τυρί (εικ. 6) είνι σαν μικρή κάδα στην απάνου τη μιριά στινό κι κάτου ουλίγου φαρδύτηρου, έχει έναν πάτουν κι χουράει απού 40 - ίσιαμι ικατό κιλά κι' απάνου μπάτσισουν ή τυρί ή κι ιλιές που έδαναν εικείν' τα χρόνια.

Εικ. 3 Του Ειγυριστάρι που κόφτει κι ισιάζει τα χείλα της κόδους

Εκ. 4. Του βουτσι νούμιρου 1, ου πάτους νούμιρου 2 του στιφάνι

Τώρα μπάτσισουν κι τυρί δάνουμι στους γκαζοντινικέδες

Τα ξυλάγεια (εικ. 7) εινι βαρέλια μη ντγιό πάτους κι μάκρους ένα ινάμισυ μέτρου μη μνιά τρύπα τρανή στη μέση ίσιαμι δέκα πόντους, οι πάτου δοι είχαν διάμετρου 20 - 23 ικατουστά. Μι ταυτά φκιάνουν βούτυρου οι πρόσφυγγοι. Φκιάνουν γάλα ξυνό κι τουδάνουν στου ξυλάγγι. Του ξυλάγγι, του δένουν μι σκινιά στις ντγιό τις άκρεις απου χαλκάδες του κριμνούν σι ψηλό μέρους, σι κάνα δέντρου, κι του κουνούν έναν κίρι μέν για να βγει του βούτυρου.

Τότι είχαν κι μούτκεις (δρουβάνια) (Εικ. 7) Μουνόπατα βαρέλια μικρά στινά πανουδιό κι μαϊ φαρδύ τιρα στουν πάτου πόχει φάρδους 30-40 πόντους κι ύψους 1 μ. 1,30 μέτρου. Σι' αυτά χτυπούν του γάλα για να βγει του βούτυρου. Βάνουν του γάλα, κι μι του ξύλου πόχει στη δάσει του ξυλένιου τρούκουλαν που να χουράει απ' του στόμα της μούτκους χτυπούν του γάλα για να βγει του βούτυρου.

Τώρα του βούτυρου βγαίνει μη μηχανές.

Οι μπουόκλες (Λατινικό DUCULA) είνι μικρά βαριλάκια για νιρό μικρό τιρεις ή τρανίτηρεις που χουρούν απού ένα ίσια μι δικαπέντι κιλά.

Έχει ντγιό στόματα μνιά τσιόμκα (απού φουσέκι σφαίρας) για να πίνεις νιρό κι μια μαϊ τρανύτηρη τρύπα για να γιουμόζει νιρό. Αυτές οι τρύπεις κλείνουν μι ξυλένιεις τάπεις που δένουντι μι' έναν σπάγγουν για να μην χάνουντι.

Τώρα για να στέκητι κρύγιου του νιρό έχουν πλαστικά μι φιλιξόλ. Τότι οι βαριλάδι έφκίαναν κι' άλλα πράγματα ξυλένια (εικ. 8) Σκαφίντγια για ζύμουμα, κουπάνεις για πλύσιμου, πανακότεις για του ψουμί πλαστήρια (φαρδιά σανίντγια στρόγγυλα μη χειρούλι για να πλάθουν του ψουμί ή ν' απλώνουν του φύλου για την πήτα, φκιάργια μη χειρούλι

Εικ. 5 Νούμιρου 1 καδί Νούμιρου 2 βαρέλι μη στριφτάρι (κάνουλα)

Εικ. 6. Τα μπατσιουκάντζια

ντιγιά μέτρα κι' απάνου, για να φουρνίζουν του ψουμπί, αργαλειούς σπιτικούς, σκαμνάκια τραπέζια κι τσικρίκια για να γνέθουν του μαλί λανάργια, αράφεις για τα πιάτα» πινάκια σαρτσέλια γουδιά μηγουδουχέργια κι' άλλα. Τώρα αλησμονήθηκαν όλα αυτά ιτα μόμιλα απόμειναν μουγι στα μουσεϊά.

Τότι είχαμι κι τις κόφεις (τσότρες) πόθαναν κρασί για τα ξιφαντώματα κι του μπαξέ. Τέτοιες κόφεις έφκιανειν ου Πέτκιους τα παληά τα χρόνια πολύ πρίν τουν τιλιυταίου πόλιμου. Είχεν τιζιάχι στουν πλάτανου στου τζιαμί τα ξύλα για την κόφα τάθαναν στου νιρό κι' ύστερνας τα πιλικούσαν τα γούρνιαζαν κι τα έβουναν ντιγιά μαζί ιφαρμουστά μη πατούρεις για να μη χουρνούν κι να μη στάζουν.

Αυτός ου Πέτκος είχε ντιγιά αδαρφούς κι τρεις αδαρφές παντριμέβεις η μινιά ήταν παντριμένη στου Νι κόλα του Γκούγκουρα κι' η άλλη ήταν η Τχιά Λισάβου του Μούϊα μινιά μέρα πήγειν να κόψει ξύλα για τις κόφεις μη του γαζιόλι του κι μουναχός του χουρίς τουν πατέρα ή τ' αδέρφια του. Πρίν κάτσει να προυγιντεί έκουγειν κι ζύγιασειν του ξύλου κι' έκατσειν να φάει εκεί κουντά. Έτσι πως σηκώθηκειν για να ρίξει του δεύτερου κάτου μι του μπαλτά σκάλουσειν του πανταλόνι του απ' του

δέντρου κι' έπισειν πανουθιό του κι τουν σκότουσειν ούδι κει. Του σκιλί του έκατσειν ούδικεί κι' αχίρησειν να ουρλιάζει κι να γκαυκίζει όλη την ημέρα άσια μι τα ξημιρώματα της άλλης της μέρας κι' έτσι τουν βρήκαν πιθαμένουν κι τουν ίφηραν στη Νιάουστα.

Η μάνα του πρίν μινιά ιβδουμάδα είχεν ψυχουπλάκουμα κι στιναχώργια. Τα βουνά μη φαίνοντι μαύρα ίλιγειν γιατι να είμι έτσι;» Υσταρνας νιργιάστηκειν τάχα έτσι πως κάθουνταν στην κώχη κουντά στου τζιάκι, ανέδηκειν μινιά γυναίκα στα μαύρα σέδηκειν στου νουντά κι' έκατσειν στην άλλη την κόχη κουντά στη φουτχιά που έκιγειν.

Αυτή η γυναίκα είχεν κατσιούλι στου κεφάλι.

«Για τι σένα ήρθα» λέει στη μάνα Μινιά ψυχή θέλου κι' ήρθα να την πάρου, δα πάρου του πιδί σου κι δαφύγου».

Τ' αργαλεία πούχαν τότι οι βαριλάδεις ήταν πουλλά (εικ. 9 κι 10) Του σφιρί πούταν σιδηρένιου μη τ' αυτό χτυπούσαν τις δόγεις κι τα στιφάνια μι μινιά σφίνα για να ιφαρμουστούν στου καδί.

Ου ζουμπάς ή σφιχτήρας πούνι σιδηρένιους πανουθιό σ' αυτον χτυπουν μη του σφιρί για να σφίζουν τα στιφάνια στου βαρέλι.

Του ματκάπι (τρυπάνι) που ανοί-

γουν τρύπεις.

Τ' αμόνι πούνι σιδηρένιου κι' απανουθιό τους δουλεύουντι τα στιφάνια.

Τα κουπίντζια τα σιδηρένια που κόφτουν τη χουντρή τη λαμαρίνα για να γένουν τα στιφάνια.

Η σημαδούρα ένα μικρό στρόγγυλου ξύλου είκοσι πόντους μακρύ. Στην απου μέσα τη μιριά ου τυχνήτης βάνει τις δόγεις κι' υπολουγίζει την καμπούρα απ' του βαρέλι.

Του ρουκάνι πούνει ξυλένιου αργαλείου στη μέση του στην κάτου μιριά υπάρχει λάμα τρουχισμένη. Μη τ' αυτό ισιάζουν τις δόγεις.

Η πλάνη σαν τρανό ρουκάνι που ισιάζουν τις δόγεις για να θηλιάσει τη μινιά μι την άλλη για να δέσουν καλά.

Ου παστράγκαλους ένα σιδηρένιου ιργαλείου μη ντιγιά χειρούλια που στη μέση υπάρχει μαχαίρι για να καθαρίζει τις καμπούρες τις μικρές στα βαρέλια.

Ου σφιχτήρας (εικ. 10) είνι ξυλένιου τισιράγκου αργαλείου είκοσι μη σαράντα πόντους απάνου κάτουσι κάθε πλευρά. Απου τη μέση απ' τις ντιγιά κ' αρσί πλευρές πιρνάει απου ντιγιά τρύπεις ένας κύλιντρου μι διάμιτρου 4—5 πόντους. Απ' τις ντιγιά άκρεις στουν κύλιντρου υπάρχει διμένου γιρό σκινί που του πά

Εικ. 7 Τα ξυλάγγεια 1 κι οι μούτκες (δρουβάνια) 2

σα ένα πιρνάει απ' τη μινιά την τρύπα στις ντυγιό καρσί πλιυρές του σκινί μικραίνει η τρανέβει όπου ου τυχνίτης κλώθει τουν κύλιντρου. Ου τυχνήτης δάνει του βαρέλι ανάμεσα στου σκινί κι στην πλιυρά του σφιχτήρα κι κλώθουντας τουν κύλιντρου δάνει τουν πάτου κι του σφίγγει. Αμα δάλει τουν πάτου δάνει κι του στιφάνι απ' όξου κι ξισφίγγει του σφιχτήρα για να στιριουθεί ου πάτους.

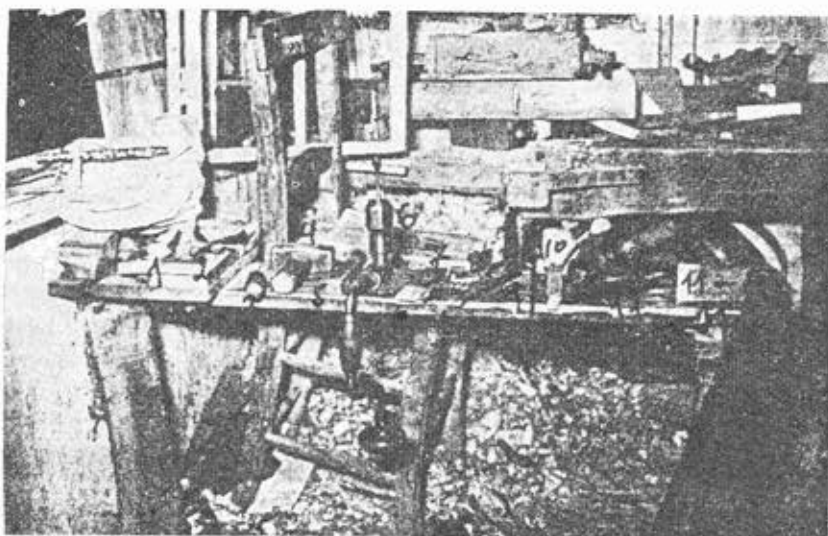
Ου ντυγιαθήτης σι ντυγιό μπόια για να γένητι ου στρόγγυλους ου πάτους.

Τα μικρά σκιπάργια για να πιλικιέτι ου πάτους κι να γένητι στρόγγυλους.

Η τανάλια η πένσα του κατσαβίδι του μέτρου όπου τα ξέρουμι κι τώρα.

Του κινίσι ξυλένιου ιργαλείου μι μιά δάση ξυλένια απου 10 ίσια μι 30 πάντους. Στην άκρα του υπάρχει ένα σιδηρένιου μαχαίρι μη δόντγια απανουθιό σι μινιά ξυλένια κάθετη δάση. Μη ταυτό ου τυχνίτης ανοίγει σκίσματαριά στη μέσα τη μιριά κάθι δόγκας, μέσα στη σκισματαριά σηθαίνει ου πάτους.

Ξιγυριστάρι (εικ. 3) είνι πριόνι σαν τ' αυτό που κόφτουν τα ξύλα για τη σόμπα. Εχει ξυλένα δάση 50 πόντους κι στις άκρες της ινώνουντι κάθιτα σι ίσια απόσταση κι απ' τις ντυγιό τις μιριές ντυγιό ξύλα όπου

Εικ. 9. Τιειάχι (πάγκος) μι τα ιργαλεία του βαριλά. Τανάλια 1, μπένσα 2, κατσαβίδι 3, βαργιό 4, Ζουμπός 5, τρυπάνι 6, κουπίδι 7, παστράγαλους 8, ντυγιοβίτης 9, μέτρου 10, σκιπάργια 11

του γράμμα τάφ.

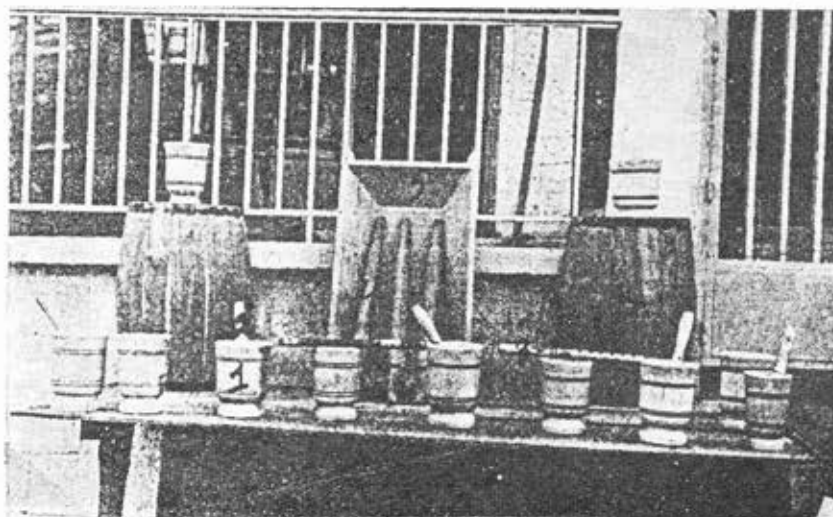
Στη μινιά την άκρα απ' τα τάφ δέ νιτι προίονι κι στην άλλη διπλό σιτζί μι κλουσμένου μ' ένα ξύλου για να τσιτώνιτι κι να συγκρατάει τη λάμα. Μη του ξιγυριστήρι κόφτουντι οι άκρες που αρτιρνούν απ' τις δόγεις. Μη του ιργαλείου αυτό ου τυχνίτης δίνει του φάλτσου στουν πάτου για να σέβει στη σκισματαριά. Τώρα του ισνάφι αυτό απ' τους βαριλάδεις έσθυσειν κι τα ιργαλεία αυτά απού γάλια γάλια χάθηκαν. Αλλα, ιργαλεία πούχειν ου βαριλάς ηταν:

Τα πριόνια όπου ου κουργιαστής ένα πριόνι τρανό ένα ινάμιση

μέτρου μακρί κι φαρδύ 10-15 πόντους μι ντυγιό χειρούλια ξυλένια στις άκρες που του βαστούσαν ντυγιό ή τουμα. Μη τ' αυτό έκουφταν τα τρουπχιά τα τρανά κι τ' αφκιαναν λάτεις ή χουντρές δόγεις για βαένια. Τα πιλικιτά κι ξιπιτσουμένα τρουπχιά τάβαναν σι ταπάνια για να σηκουθεί η μινιά η άκρα. Εβαναν κι σημάδι μ' ένα θαμένου κόκκινου σιτζίμι μη μπακάμι για να γένητι ίσια του κόψιμου. Είχαν κι άλλα ντυγιό τρία είδη απου μικρα πριόνια για να κόφτουν τις μικρές τις δόγεις. Ου ξυλουφάας (ράσπα) ήταν σιδηρένιου καμουριαστό στη μινιά τη μιριά ιργαλείου μη τσιόπουρα κι μη ξυλένιου χειρούλι για να ισιάζει ου τυχνίτης του βαρέλι.

Του ιρινί (η λίμα) ήταν για να ισιάζουν κι να τριινίζουντι τα στιφάνια για να μην ματώνουν τα χέργια. Του τρουχιστήρι η λαδόπιτρα σι ξυλένια δάση που ρίχνουν πανουθιό λίγου λάδι για να αγγιστρούν τ' αργαλεία που τρουχίζουντι απανουθιό. Σήμιρας είνι ειδική πέτρα που την αγουράζουν απ' τα μαγαζιά τα παληά τα χρόνια την έδρισκαν απ' του σπήλιου ή τουν Αγια Θουλόγου ή του Κουκούλι κι την έφκιαναν ακουνόπιτρα στη Νιάουστα.

Τώρα οι βαριλάδεις αυτοί που από

Εικ. 8 Γουδι 1, γουδουχέρι 2, φλουγέρα 3, πλάστης 4, κουπάνα 5

μειναν έχουν κουρδέλα που δουλεύει μη ιλικτρισμών για να κόφτουν τις δόγεις κι σφιχτήρεις σαν τ' αυτούς πόχουν οι μαργκοί. Τότι δεν υπαρχαν τέτχια ιργαλεία, για σφίξιμου είχαν τις πιάστρεις, τσιμπίντγια λαμαρινένια που τσακώνουν του στιφάνι μι τις δόγεις στην αρχή που γένητι του βαρέλι. Όλα αυτά τ' αργαλεία ήταν πανουθιό στου τιζιάχι (το μπάγκο).

Τότι οι βαριλάδεις στη Νιάουστα δεν είχαν μαγαζί, δούλιθαν στίς αυλές ή τα κιλάργια απ' του σπήτι τους όπου ισιαμι τώρα δουλεύει ου τιλιυταίους βαριλάς στη Νιάουστα ου Λάζους ου Στιργιούλης (Ματθαίος). Απλουναν κι τις δόγεις για να στιγνώσουν όξου μιριά στου σου κάκι ή την αυλή τους, ή σι κανάν μπαξέν. Τις ακουμπούσαν στου ντουβάρι ουρθές δίπλα τη μνιά στην άλλη.

Πως φκιάνουν ένα βαρέλι

Πρώτα πρώτα βγαίνουν οι δόγεις. Τα παληά τα χρόνια κόφτουνταν μη τουν κουργιαστή ή σκίζονταν μη σφίνεις κι πιλικιούνταν μη του τσικουρί. Για να γένουν τα βαρέλια, τα δουτσικά τα ξιλάγκεια χρειάζονταν οι δόγεις νάνει λυγισμένες. Τις έβριχαν καλά κι τις έβαναν σι μαγκάλια μη φουτχιά ή ζιάρι κι' ύσταρνας τις έβαναν σι καλούπι κι τις έσφιγγαν μη σφιχτήρεις. Τώρα τις δόγεις τις δάνουν σι ατμουκάσαναν κι τις λιγούν όπου τα ξύλα απ' τις καρέκλεις. Για τα άλλα τ' αγγιά όπου τα καντγιά τις κάδεις κι τη μπατσίου καντγιά αδόγεις είναι ίσιεις κι όχι μή κοιλιά. Οι δόγεις ρουκανίζονται μι την πλάνη. Υσταρνα ου βαριλάς ανάλογα μη του μπόι υπολογίζει τη διάμετρου ύσταρνας πέρνει ένα στιφάνι κι του γιουμόζει μη δόγεις που τις μέτρησιν μη τη σημαδούρα, για να βρεί τη δόγα που τριγιάζει κι να τη θηλιάσει μη την άλλη για να γένει ου κύκλους απ' του βαρέλι ίντγιους κι να τριγιάσουν όλες οι δόγεις στου στιφάνι. Τις δόγεις τις δάνει

αριθμούς που αχινάει απ' του ένα όσιαμι να κλείσει του στρόγγυλου του στιφάνι. Αυτό γένητι σ' όλα τα είδη απ' τα βαρέλια κι' αχινάει τ' που ψηλά στα χαμπηλά. Οι δόγεις τσακώνονται μι του στιφάνι, μι τις πχιάστρεις για να μη φέβγουν απ' τ' αυτό. Ουντας βάλει όλες τις δόγεις πινάει κι όλα τα στιφάνια απ' όξου στη θέση τους. Μη τουν παστράγαλου ου μάστουρας καθαρίζει τ' απ' όξου μέρους του βαρελιού απού ανουμαλίες που έχει. Παλιότιρα αυτό του καθάρισμα γένουνταν μη του ρουκάνι.

Υσταρνας γένητι μη του κινίσι η σκισματαριά στη μέσα τη μιριά της κάθε δόγας απ' του βαρέλι. Αυτή η πατούρα γένηκι έναν πόντουν απ' την άκρη της δόγας για τα μικρότερα τα βαρέλια ισιαμι πέντι πόντους για τα τρανύτηρα τα βαρέλια. Μέσα σι' αυτήν την πατούρα δα σέδει ου πάτους. Για να βριθεί η ακτίνα του πάτου κάθε βαριλιού ο τυχνίτης πέρνει του διαδότη κι χουρίζει την πατούρα σι έξι ίσια μοιράντγια (ημικύκλια), που είναι ίσια μη την ακτίνα. Ου πάτους γένητι μη ίσιεις δόγεις, όντας πιλικιθούν μι ένα ειδικό σκιπάρι. Αφού γένει του στρόγγυλου πανουθιό στίς δόγεις για τουν πάτου τότε ου τυχνίτης κόφτει μη του ξιγυριστάρι ή την κουρδέλα.

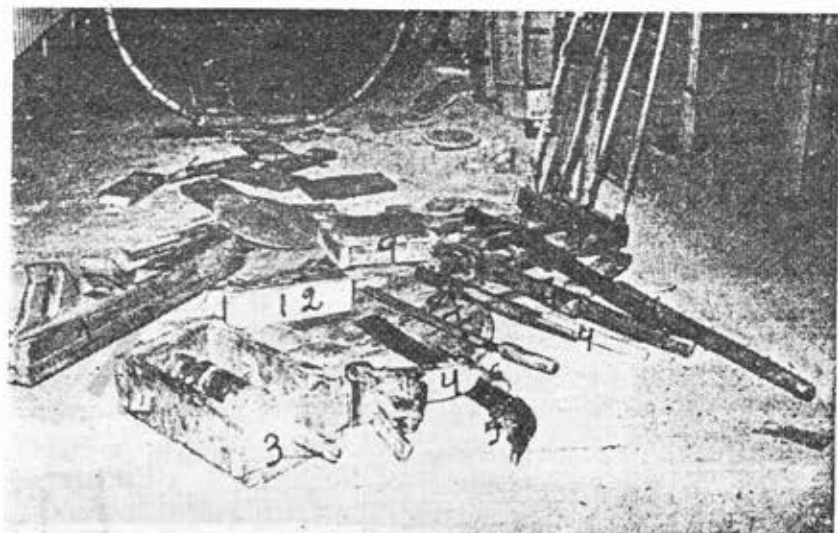
Υσταρνας ου τυχνίτης τσακώνει του φάλτσου απ' τουν πάτου μούγκι μη του ξιγυριστάρι κι' είναι έτοιμους να βάλλει στην πατούρα του βαριλιού τουν πάτου. Θέλει αμά να δγάλει πρώτα απ' του βαρέλι τα ντιγιά τα ακρινά τα στιφάνια για ν' ανοίξει του βαρέλι. Τότι ξαναδάνει τα ντιγιά τα στιφάνια. Υσταρνας τα σφίγγει μη του ζουμπά κι του σφυρί. Τα ίντγια γένουντι κι στην άλλη τη μιριά για τουν άλλου τουν πάτου κι του βαρέλι είναι έτοιμου.

Για να γένει ένα καλό βαρέλι θέλει καλό ρουκάνισμα στίς δόγεις κι καλό θήλιασμα, ταίριασμα αναμιταξύ τους και του καλό βάλισμου απ' τους πάτους μέσα στην πατούρα κι του καλό του σφίξιμου του βαριλιού μι τα στιφάνια.

Ου τυχνίτης δε χρειάζητι τουτκόλι (κόλλα) για να ακουλήσει τις δόγεις αναμιταξύ τους. Απου καμνιά φρας δάνει ανάμισα απ' τις δόγεις για καλύτρητη ιφαρμουγή ραγάζι (ψαθί). Αυτό του δάνουν στις φιράδεις ουτας διορθώνουν παλιά καντγιά, ή βαρέλια, ή κάδεις.

Τι ξυλεία χρειάζονται τα βαρέλια

Για να είναι γιρό κι πιτηχημένο του βαρέλι θέλει η ξυλεία του να είναι πουλύ στιγνή ντίπ του λίγου. Συνέχεια στην σελίδα 157

Εικ. 10 Άλλα ιργαλεία πλάνη 1, ρουκάνι 2, σφιχτήρας 3, κινίσι 4, (μικράκι, τρανιά), πριόνι 5, λίμα 6, ράσπα 7, ξιγυριστάρι 8, ακονόπιτρα 9

ΕΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Πολλά τα εξωκκλήσια γύρω από τη Νάουσα. Και «άξιος ο μισθός τους», όπως λέγαν οι πατεράδες μας, για όλους αυτούς που τα τελευταία χρόνια ξανακκλήσαν ορισμένα και σκυμιάζιψαν και τα αμόρφησαν όλα.

Χαίρεσαι, όταν βαδίζοντας στο βουνό, βγείς σε κάποιο ξέφωτο και αντικρύσεις το εξωκκλήσι: ασπρισμένο, σκυρσιμένο, με πρασινάδα και δαντεράκια στον αυλόγυρο, με το τρεχόμενο νερό και κάποιο σκαμνί να ξεποστάσεις.

Πολλά τα εξωκκλήσια και σχηματίζουν ένα πέταλο προστασίας γύ-

ρω, το ρόλο τους στην ιστορία της πόλης μας και της περιοχής. Σήμερα μπορεί να είναι καταφύγιο για κάποιο ξωμάχο σε κακοκαιρία ή ακόμα ξεπόσταμα για κάποιον αργοπορημένο εκδρομικά ή στρατοκόπο. Μα κάποτε ήταν καταφύγιο για τους κηρυγμένους ραγιάδες, στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Το ίδιο και στα μαύρα χρόνια της κατοχής, όταν προστάτευαν τον τραυματισμένο ή κουρασμένο αντάρτη.

Κάθε εξωκκλήσι συνδέεται με κάποιο μαχαλά ή και με κάποια παλιά νηοσειτική οικογένεια. Ιστορίες που μυθοποιούνται. Έτσι και η δικιά μας οικογένεια είχε κάποιο δεσμό με τον Άη Λιά.

Από τα παιδικά μου χρόνια άκουγα πως οι Γκούντινες φρόντιζαν για τον εσπερινό του Άη Λιά. Με τον καιρό ξεχάστηκαν κι αυτά, όπως άλλα πολλά. Μα, κάποιο χειμωνιάτικο βράδυ, κοντά στο τζάκι, η θειά μου η Αθηνά μας έλυσε την απορία. Οι Γκούνταίοι πραγματικά τηλούσαν τον Άη Λιά και φρόντιζαν οι γυναίκες τους για τον εσπερινό, γιατί ανήμερα της γιορτής του είχε σωθεί ο αρχηγός της οικογένειας ο Αγγελάκης του παπα-Φίλιππα. Λάκη του Πίππα τον ήξεραν τα χρόνια εκείνα.

Με το χαλασμό του 1822, όπως λένε τα κιτάπια, οι Τούρκοι άρπαξαν γυναίκοπαίδια κιχιαλώτους, που τους σκόρπισαν και τους πούλησαν μακριά, αλλά και στους γειτονικούς καζάδες. Ανάμεσα σ' αυτούς και ο Λάκης του Πίππα, παληκαράκι, που τον πούλησαν στα Καλλάρια σε κάποιον μπέη και όλοι τον είχαν για χαμένο. Μα, κάποιον νύχτα, το σκασεν από το κονάκι του μπέη και τράδνηξεν προς το απέναντι βουνό, για το Βέρμιο. Παιδεύτηκε, μα κάποτε βρέθηκε στη κορφή της Ντούρλιας και από κει ροδόληξε προς τη Νιάουστα, όπου έφτασε κάποιον ώ-

ρα. Και ήταν η μέρα που γιόρταζε το εξωκκλήσι τη μνήμη του Προφήτη Ηλία, του δικού μας Άη Λιά. Από τότε, λένε, οι Γκούνταίοι τηλούσαν τον προστάτη τους Άγιο.

Ο Λάκης του Πίππα, με τη γυναίκα του την Ασημίνα, στέριωσαν την οικογένειά τους στο μαχαλά Τριώδι.

Η παραπάνω ιστορία ή ο μύθος, αν θέλετε, ξεχάστηκε, όπως πολλές άλλες και οι περισσότεροι απόγονοι του Λάκη του Πίππα δεν θα την ξέρουν. Πολλές νάνες μας ή θειάτσες, μας ξαναδένουν με τα νήματα της ιστορίας και του θρύλου.

Τα εξωκκλήσια της Νιάουστας έχουν την ιστορία τους.

Του
Αχ. Φ. Γκούτα

ρω από την πόλη. Ξεκινώντας από τον Άη Θεολόγο, προς τα πάνω συναντάμε πρώτα τον Άη Σωτήρη, αριστερά του δρόμου για το Σέλι. Κατηφορίζουμε προς τον Άγιο Νικόλα να δροσιτούμε λίγο, παίρνουμε κουράγιο και ανηφορίζουμε για την Υπαπαντή την Έξω, όπου θα σταματήσουμε ευλαδικά στον επύργο της θειάς Νούλας, πριν πιάσουμε το μονοπάτι για τον Προφήτη Ηλία. Θα ανάψουμε ένα κερί στα μνήματα των σκοτωμένων από τους Γερμανούς ανταρτών. Ύστερα κατηφορίζουμε προς τους Ταξιάρχες, να μαζέψουμε κάστανα, προσπερνάμε την Αγία Τριάδα και σταματάμε για ξεκούραση στον Άη Λιά. Λίγο μακρότερα είναι το τέρμα, ο «Έξω Πρόδρομος».

Κάθε εξωκκλήσι έχει τη δικιά του ιστορία, που αφού πάρει τη μορφή του μύθου, σδύνεται σιγά - σιγά από τη μνήμη των ανθρώπων, που φεύγουν αθόρυβα από κοντά μας. Και όλα μαζί αυτά τα εξωκκλήσια αντικρύζουν από ψηλά τη Νιάουστα, έρημια και ήμερα στον καιρό μας. Κάποτε, όμως, έπαιζαν κι' αυ-

ΕΙΣΗΓ
Οι βαριλάδοι στη Νιάουστα

Συνέχεια απ' ότη σελίδα 156

ντιγίο χρονών.

Για τα βαρέλια απ' του κρασί τα καντιγιά κι τις κάδεις χρειάζητι η καστανιά ή κι του δρένιου. Για μπατσιουκάντζια ή τυρουδάρια καλή είναι η μουριά. Τα ξυλάγγεια κι οι μούτκεις καλά είναι του τσιάμι (πεύκου) που είναι μαίγιρδ.

Για να μη δγαίνει χρώμα στου κρασί απ' του ξύλου του βαριλιού χρειάζητι άλλειμα στου βαρέλι μη αζουγγουκέρι (παραφίνη). Λιώνουν τ' αζουγκουκέρι στη φουτχιά κι του ρίχνουν απ' την τρύπα του βαρελιού μέσα. Υσταρνας κλείνουν την τρύπα μι μινιά τάπα κι κλώθουν του βαρέλι κατ' ιδώ κι κατα εικεί για να γανουθει απου μέσα μη αζουγκουκέρι. Σαν παγώσει του αζουγκουκέρι σκιπάζει μη μινιά πέτσα τη μέσα τη μιριά απ' του βαρέλι έτσι δεν δρέχητι του ξύλου μη κρασί κι του χρώμα απ' του ξύλου δε δγαίνει στου κρασί.

Η Ελλάδα θα μπορούσε να συμβάλει στη μεταφορά τεχνογνωσίας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, στον αγροτοβιομηχανικό τομέα

Η μεταφορά τεχνογνωσίας από τις ανεπτυγμένες στις αναπτυσσόμενες χώρες, έχει βασικό σκοπό τη βιομηχανική τους ανάπτυξη, ιδιαίτερα δε της αγροτοβιομηχανίας τους. Ωστόσο, θα μπορούσε να υπερβεί κανείς, ότι υπάρχουν και άλλοι λόγοι για τους οποίους οι ανεπτυγμένες χώρες, προσκομίζουν την ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Σημαντικά κίνητρα για συνεργασία, φαίνεται ότι αποτελούν αφενός η διείσδυση, η διάθεση των βιομηχανικών τους πλεονασμάτων, η τιποθέτηση του απαρχαιωμένου μηχανολογικού εξοπλισμού και αφετέρου οι φυσικοί πόροι των χωρών αυτών.

Το ενδιαφέρον των συνεργαζομένων χωρών, καθώς και η εξέλιξη της εφαρμογής σχεδίων ανάπτυξης υλοποιείται: δυα μέσου του U.N.I.D.O (UNITED NATION INDUSTRIAL DEVELOPMENT ORGANISATION). Ο οργανισμός αυτός, λειτουργεί στα πλαίσια των Ην. Εθνών, με έδρα τη Βιέννη. Μέλος του οργανισμού είναι και η χώρα μας, με ετήσια εισφορά 340 χιλ. £, χωρίς όμως μέχρι σήμερα να έχει κατορθώσει να αξιοποιήσει τις δυνατότητες που της παρέχονται.

Επιλεκτικά, θα αναφέρουμε στοιχεία προσλήψεων εμπειρογνομόνων από το έτος 1971 μέχρι το 1988. 17 έλληνες, 2.201 βρεταννοί, 507 ιταλοί, 358 γιουγκοσλάβοι, 290 ισπανοί, 102 πορτογάλοι, 95 βούλγαροι και 43 τούρκοι. Όσον αφορά τη μεταφορά τεχνογνωσίας, υλοποιείται και με τα εκπαιδευτικά προγράμματα που προσφέρουν οι ανεπτυγμένες χώρες.

Το 1989 έγιναν εκπαιδεύσεις στον αγροτοβιομηχανικό τομέα, στο

Βέλγιο, στη Δ. Γερμανία, στην Ουγγαρία, στην Ισπανία, στην Ελβετία, στο Ην. Βασίλειο, με προσορισμό τις χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Λ. Αμερικής.

Αντικείμενο των εκπαιδεύσεων ήταν, η αρτοποιία, η βιομηχανία παραγωγής ζάχαρης, η θαλάσσια αλιεία, η βιομηχανία επεξεργασίας κρέατος, ο μηχανολογικός εξοπλισμός, η παραγωγή βουτύρου και αποστειρωμένου γάλακτος, η επεξεργασία πατάτας - κηρύου, η τεχνολογία τροφίμων, η επεξεργασία σιτηρών, η συντήρηση μηχανολογικού εξοπλισμού των γεωργικών επιχειρήσεων, καθώς και η επεξεργασία φρούτων και λαχανικών. Οι γλώσσες επικοινωνίας ήταν η αγγλική, η γαλλική, η γερμανική, η ισπανική και η αραβική.

Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί η εκπαιδευτική δραστηριότητα της Τουρκίας προς τις υποανάπτυχτες χώρες, με σκοπούς προφανείς. Ενδεικτικά, το 1988 έγιναν 7 εκπαιδεύσεις στη χώρα αυτή, με συμμετοχή εκπαιδευομένων από 74 χώρες, στους ακόλουθους τομείς: Στη βιομηχανία τσιμέντου, στη μεταποίηση φρούτων και λαχανικών, στη βιομηχανία ζάχαρης, στα φαρμακευτικά και αρωματικά φυτά με προσορισμό τη βιομηχανία, στη σιδηρουργία, στα μικρά χυτήρια και τέλος σεμινάρια στη βιομηχανία τσιμέντου, για παλιούς εκπαιδευθέντες.

Στη χώρα μας και χωρίς τη συνεργασία του U.N.I.D.O εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1989 ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα στον πρωτογενή τομέα, με σκοπό την εκπαίδευση εκπαιδευτριών από τη Ζάμπια, Ζιμπάμπουε και Τανζανία. Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε

στο Μ.Α.Ι.Χ. (Μασογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο Χανίων), υπό τη καθοδήγηση και εποπτεία της Διεύθυνσης Γ. Εφαρμογών του Υπουργείου Γεωργίας. Επιλεκτικά, τα θέματα που αναπτύχθηκαν ήταν: Η συμμετοχή της γυναίκας στην ανάπτυξη και η εκπαιδευτική διαδικασία των γεωργικών εφαρμογών για τη διάδοση καινοτομιών και δραστηριοτήτων που εξασφαλίζουν συμπληρωματικό εισόδημα. Η χρησι-

Του
Νίκου Αντ. Νικολακάκη

μοποίηση κατάλληλων τεχνολογιών που είναι εύκολες στη χρήση και έχουν χαμηλό κόστος κ.ά.

Αν και οι εκπαιδεύσεις αλλοδαπών, παρουσιάζουν σημαντικές οργανωτικές δυσκολίες, εντούτοις φαίνεται ότι η δημιουργία και άλλων εκπαιδευτικών κέντρων στη χώρα μας, μπορεί να προσφέρει αμοιβαία ωφέλεια βραχυχρόνια και μακροχρόνια, στις συνεργαζόμενες χώρες.

Η υποδομή που διαθέτουμε, η για πρώτη φορά εκλογή μας στην επιτροπή προγράμματος και προϋπολογισμού του οργανισμού καθώς και οι λίγοι, αλλά άξιοι έλληνες που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον οργανισμό, μπορούν ν' αποτελέσουν ευνοϊκούς παράγοντες προώθησης προσεχών εκπαιδευτικών μας προγραμμάτων.

Κατά συνέπεια θα είναι θετική και η προσφορά της χώρας μας, στην ανάπτυξη των υπό ανάπτυξη χωρών.

Παράλληλα, πιστεύουμε ότι με τον τρόπο αυτό θ' αποκτήσουμε τους απαραίτητους δεξιούς με τις χώρες αυτές, με αντίστοιχα ωφέλη, τόσο στον τομέα προσφοράς εργασίας

συνέχεια στη σελίδα 160

Καλλιέργεια Σπαραγγιού στην Επαρχία

Το σπαράγγι (*Asparagus officinalis* L.) είναι πολυετές και διόικο φυτό (δηλαδή άλλα φυτά είναι αρσενικά και άλλα θηλυκά) και ανήκει στην οικογένεια Liliaceae. Ζει περίπου 15 χρόνια και αρχίζει να συγκομίζεται από το τρίτο έτος. Καλλιεργείται για τους γευστικούς βλαστούς του, που είναι πλούσιοι σε

Γιαννιτσών

νητικά την καλλιέργεια. Απαραίτητη προϋπόθεση για να πετύχει μια φυτεία είναι η καλή στράγγιση του χωραφιού.

ΠΙΝΑΚΑΣ που δείχνει την πορεία της καλλιεργούμενης έκτασης σπαραγγιού στο χωριό Γαλατάδες και συνολικά στο Νομό Πέλλας από το 1961 μέχρι το 1986.

Έτος	Καλλιεργούμενη έκταση με σπαράγγι Γαλατάδες στρ.	Σύνολο Νομού Πέλλας στρ.
1961	20	20
1975	500	500
1979	1800	2000
1979	3300	3600
1980	3900	4500
1981	4700	5300
1982	4700	5900
1983	4700	5800
1984	6250	8100
1985	5700	10300
1986	7000	14000

α. Εγκατάσταση φυτείας

Γίνεται διεθνώς με δύο τρόπους: ή με φύτευση μονοετών ριζωμάτων ή με απ' ευθείας σπορά. Στην χώρα μας γίνεται αποκλειστικά με φύτευση μονοετών ριζωμάτων, που ή εισάγονται ή παράγονται στην Ελλάδα. Την άνοιξη, σε καλοδουλεμένο χωράφι, ανοίγονται με ειδικό αλέτρι αυλάκια ανά 2 - 2,20 μ. που έχουν βάθος 0,25 - 0,30 μ. και πλάτος 0,40 μ. Έγτερα τοποθετούνται στο αυλάκι τα ριζώματα ανά 0,30 - 0,33 μ. Ακολουθεί σκέπασμα των αυλακίων με φρέζα (όχι ισοπέδωση). Προσέχουμε ώστε πάνω από τα ριζώματα να έχουμε περίπου 0,10 μ. χώμα. Αν ακολουθήσουν ξερές μέρες πρέπει να ποτίσουμε για να έχουμε κανονικό φύτρωμα.

6. Λίπανση

Α) ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: 70-100 χλγρ./στρ. 11-15-15. Αργότερα με τα ποτίσματα (όχι αργότερα από τον Ιούλιο) λιπαίνουμε με νιτρική αμμωνία 50 χλγρ./στρ. θειικό κάλι 50 χλγρ./στρ., σε δύο δόσεις.

Β) ΧΕΙΜΕΡΙΝΗ ΛΙΠΑΝΣΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΩΝ: 70 - 100 χλγρ./στρ.

Γ) ΜΕΤΑ ΤΟ ΞΕΣΑΜΑΡΩΜΑ: Μέχρι τον Ιούλιο λιπαίνουμε σε δύο δόσεις με θειικό κάλι 50 χλγρ./στρ. και αζωοστύχο νιτρική αμμωνία 50 χλγρ./στρέμμα. Αντί για το 11 - 15 - 15 μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα σύνθετα λιπάσματα.

Ανά τριετία καλό είναι να προστίθεται mg (8 μονάδες) με τη μορφή θειικού μαγνησίου.

γ. Ποικιλίες

Χρησιμοποιούνται, ως επί το πλείστον, ριζώματα γαλλικών ποικιλιών. Ένα καλό ριζώμα πρέπει να έχει 3 - 4 μάτια καλοσχηματισμένα και περίπου 10 καλοαναπτυγμένες σαρκώδεις ρίζες. Έχουμε 4 κατηγορίες ποικιλιών.

Α) ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ: Εδώ ανήκουν οι DARBONNE No 4, LORELLA, ALEX, MARIO-NETTE κλπ.

Β) ΔΙΠΛΑ ΓΥΒΡΙΔΙΑ: Η παραγωγή τους άρχισε από το 1974 από το I.N.R.A. Εδώ ανήκουν τα LARA, JUNON, MINERVE, MIRA κλπ.

Γ) ΓΥΒΡΙΔΙΑ κλώνων: Η παραγωγή τους άρχισε από το 1977 με τη χρήση της τεχνικής της ιστοκαλλιέργειας. Εδώ ανήκουν τα DESTO, SITO, ANETO κλπ.

Δ) ΓΥΒΡΙΔΙΑ ΜΕ ΑΡΣΕΝΙΚΑ ΜΟΝΟ ΦΥΤΑ: Είναι τα πιο νέα υβρίδια και με την παραγωγή τους προσπαθούμε να εκμεταλλευθούμε το

Του Γρηγ. Παπαθανασίου

μετακίνες Β1, Β2 και C. Θεωρείται από τα πιο ευλεκτά και πιο ακριβά λαχανικά. Είναι περιζήτητο λαχανικό στις αγορές της βόρειας Ευρώπης. Στο σπαράγγι, εκτός από τη γεύση, η οποία εκτιμάται ιδιαίτερα, αποδίδονται και διάφορες διατροφικές και φαρμακευτικές ιδιότητες.

Το 1986 η καλλιεργούμενη με σπαράγγι έκταση στην Ελλάδα έφτασε στα 18.000 στρέμματα. Από αυτά τα 14.000 στρέμματα βρίσκονται στο νομό Πέλλας, ενώ τα υπόλοιπα κατανέμονται στους νομούς Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Λάρισας και Σερρών. Στο νομό Πέλλας καλλιεργείται στην περιοχή Γιαννιτσών (7.000 στρέμματα στο χωριό Γαλατάδες και τα υπόλοιπα 7.000 στρέμματα σε γειτονικά χωριά). Το χωριό Γαλατάδες θεωρείται η μητρόπολη του ελληνικού σπαραγγιού, αφού εκεί έγιναν οι δοκιμαστικές φυτεύσεις και σήμερα από εκεί εξάγεται περίπου το 95% της συνολικά εξαγομένης ποσότητας. Ιστορικά η εξέλιξη της καλλιεργούμενης έκτασης σπαραγγιού στο χωριό Γαλατάδες και συνολικά στο νομό Πέλλας φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Καλύτερα εδάφη για την καλλιέργεια θεωρούνται αυτά που είναι γόνιμα, ελαφρά, στραγγερά και καλά αεριζόμενα. Το pH του εδάφους να είναι μεταξύ 6 και 7, αν και pH = 8 δεν φαίνεται ότι επηρεάζει αρ-

γεγονός ότι τα αρσενικά φυτά είναι αποδοτικότερα των θηλυκών κατά 20-30% περίπου. Εδώ ανήκει το υβρίδιο LUCULLUS κ.ά.

δ. Καλλιεργητικές φροντίδες

Από τον πρώτο χρόνο ακόμα οι φυτείες πρέπει να κρατηθούν καθαρές από ζιζάνια με σκαλίσματα, φρεζάρια ή χημική ζιζανιοκτονία. Γίνονται ποτίσματα, επιφανειακή λίπανση και καταπολέμηση ασθενειών και εχθρών. Όταν το υπέργαιο τμήμα του φυτού ξεραθεί εντελώς, κόβεται και καίγεται έξω από το χωράφι.

Τον επόμενο χρόνο γίνονται οι ίδιες καλλιεργητικές φροντίδες. Στο τέλος του β' χρόνου και από τον μήνα Νοέμβριο γίνεται σιαμάρισμα και κάλυψη των σιαμαριών με φύλλα πολυαιθυλενίου. Το σιαμάρι γίνεται με ειδικά εργαλεία (φρεζοπρέσες κ.λπ.) σε ύψος 0,20-0,30 μ. πάνω από τα ριζώματα. Η τοποθέτηση του πλαστικού γίνεται για πρωιμότητα της συγκομιδής.

Η συγκομιδή αρχίζει από τα μέσα του Μάρτη του τρίτου έτους και συνεχίζεται για έναν περίπου μήνα. Από το επόμενο έτος η συγκομιδή διαρκεί 60-70 ημέρες. Η συγκομιδή γίνεται καθημερινά και με ειδικά μαχαίρια κόβονται οι βλαστοί μόλις εμφανισθούν στην επιφάνεια του σιαμαριού. Στη συνέχεια οι βλαστοί κόβονται σε μήκος 22 εκατοστών πλένονται καλά και παραδίδονται στα συσκευαστήρια για τη συσκευασία τους.

Μετά το τέλος της συγκομιδής γίνεται ξεσιαμάρισμα, ισοπέδωση κ.α. αφήνονται τα φυτά να αναπτυχθούν κανονικά προκειμένου να συσσωρευτούν στα ριζώματά τους θρεπτικά συστατικά ώστε να έχουμε κανονική παραγωγή τον επόμενο χρόνο. Γίνονται λιπάνσεις, αρδεύσεις κατευθυνόμενη ζιζανιοκτονία, σκαλίσματα και καταπολέμηση εχθρών και

ασθενειών με πυκνούς και επιμελημένους ψεκασμούς.

ε. Ασθένειες - εχθροί

Η ασθένεια που δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα με ξηράνσεις ολόκληρων βλαστών είναι η σκωρίαση που οφείλεται στον μύκητα *Puccinia asparagi*. Η καταπολέμηση γίνεται με ψεκασμούς ανά 10-15 μέρες με ZINEB, MANEB, Χαλκούς κλπ.

Η υλέμνια προκαλεί σοβαρές ζημιές στους εμπορεύσιμους βλαστούς και η καταπολέμηση γίνεται με ψεκασμούς των φυτειών με κατάλληλα εντομοκτόνα.

Τα τελευταία χρόνια εμφανίστηκε προσβολή από τετράνυχος και οι ζημιές ήταν αρκετές. Ψεκασμοί με ακρεοκτόνα, αμέσως μετά την εμφάνισή τους, έδωσαν λύση στο πρόβλημα.

στ. Συσκευασία - Εξαγωγή

Η συσκευασία γίνεται σε θεματοκίς του 1/2 χλγρ. με βάση το χρώμα και το πάχος των βλαστών. Η εξαγωγή του σπαραγγιού γίνεται από συνεταιρισμούς, ομάδες παραγωγών και ιδιώτες εξαγωγείς. Η μεταφορά του στο εξωτερικό γίνεται αεροπορικά ή με αυτοκίνητο ψυγείο. Κέντρο εξαγωγής σήμερα του Ελληνικού σπαραγγιού θεωρείται το χωριό Γαλατάδες. Όλο το συγκομιζόμενο προϊόν εξάγεται στη Δυτική Ευρώπη (κυρίως στη Δυτική Γερμανία) όπου συνγωνίζεται με επιτυχία το σπράγγι άλλων χωρών. Το 1986 εξήχθησαν περίπου 2.000.000 χλγρ. νωπού σπαραγγιού τα οποία έφεραν στη χώρα μας συνάλλαγμα αξίας 1 δισεκατομμυρίου δρχ. περίπου. Τα επόμενα χρόνια η ποσότητα του σπαραγγιού, που εξάγεται, αναμένεται να αυξηθεί περίπου στο διπλάσιο, γιατί μπαίνουν στην παραγωγή νέες φυτείες.

Θεωρείται από τις πιο δυναμικές καλλιέργειες. Φέρνει πολύτιμο συνάλλαγμα και προς το παρόν είναι

καλλιεργεία αυτοδύναμη. Για να μην καταντήσει το σπράγγι καλλιέργεια προβληματική θα πρέπει:

α) Να βελτιωθεί η συσκευασία και η τυποποίηση του προϊόντος, ώστε να αντιμετωπίζει με επιτυχία τον αυξανόμενο ανταγωνισμό του Ισπανικού, Γαλλικού και Ουγγρικού σπαραγγιού.

β) Η επέκταση της καλλιέργειας να γίνει με μέτρο και να περιορισθεί μόνο στις περιοχές των οποίων οι εδαφολογικές συνθήκες ευνοούν την καλλιέργεια.

γ) Να γίνει γνωστό το προϊόν στην εσωτερική αγορά ώστε να αυξηθεί η εσωτερική κατανάλωση που τώρα είναι μηδαμινή.

δ) Να αναζητηθούν νέες αγορές για το προϊόν (π.χ. Ελβετία, Σουηδία κλπ.).

ε) Ίσως θα πρέπει ορισμένες εκτάσεις λευκού σπαραγγιού να αντικατασταθούν με ποικιλίες πράσινου σπαραγγιού, που προτιμάται στην αγγλική αγορά και, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα προτιμηθεί περισσότερο και από τον Έλληνα καταναλωτή.

Μεταφορά τεχνογνωσίας προς τις αναπτυσσόμενες χώρες

Συνέχεια από τη σελίδα 158

και και υπηρεσιών (εμπειρογνώμονες, μελετητές, εργολήπτες κ.λπ.), όσο και στον τομέα προσφοράς και διάθεσης τεχνολογικού εξοπλισμού (γεωργικός, βιομηχανικός, εργαστηριακός).

Πηγές

- 1) Rapport annuel de l'U.N.I.D.O.
- 2) Aperçu de moyens de formation pour le développement industriel 1989.

ΤΑ ΟΜΟΙΑ ΤΩΝ ΣΑΚΧΑΡΩΝ ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΤΩΝ ΦΥΤΩΝ

Της ANNE - MARIA BRENNAN, Σχολής συνεχών σπουδών, Πανεπιστημίου του KENT, Καντέρμπουρν. (Από το περιοδ. SPECTRUM 1987 Νο 211/1).

Τα αποτελέσματα των αλκαλοειδών που βρίσκονται φυσιολογικά σε μεγάλη κλίμακα στα φυτά είναι γνωστά εδώ και χιλιάδες χρόνια όχι όμως τόσο κατανοητά. Ένα τυπικό παράδειγμα της δράσης τους ήταν η χρήση του θανατηφόρου κωνίου στη θανάτωση του αρχαίου Έλληνα φιλοσόφου Σωκράτη.

Το ενεργό συστατικό του δηλητηριώδους υγρού ήταν το αλκαλοειδές κωνίνη, ένα χημικό που σκο-

σει τη διάσπαση των ζακχάρων που περιέχουν μανόζη εμποδίζοντας τα ένζυμα της μανοσιδάσης που είναι εξειδικευμένα στη διαδικασία αυτή.

Μιμικά των Ζαχάρων

Η παραπάνω ιδιότητα στην αρ-

χή μπέρδεβε τα μέλη της ομάδας αυτής. Γιατί ο τύπος του D.M.J. φαίνεται ότι ομοιάζει με τα άλλα αλκαλοειδή εκτός του ότι έχει έναν αριθμό υδροξυλλίων (OH) που βρίσκονται στην όμοια με δακτύλιο σύσταση του. (Εικ. 1)

Του Νικ. Σπάρτη

τώνει με παράλυση του νευρικού συστήματος. Οι δυναμικές όμως αυτές ουσίες από την άλλη μεριά έχουν την ιδιότητα να δοθούν παρά να ζημιώνουν.

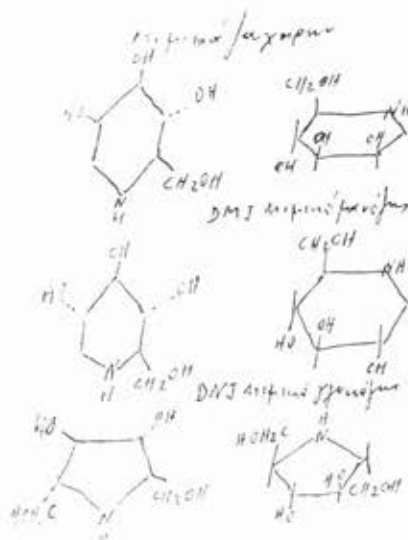
Φαρμακευτικά χρήσιμα αλκαλοειδή όπως η μορφίνη η ατροπίνη και στρυχνίνη χρησιμοποιούνται σε μία μεγάλη κλίμακα στη φαρμακοποιία. Ετσι πολλά είδη φαρμάκων προέρχονται από τα φυτά.

Στο τέλος του 1970 η Λίντα Φέλλους και οι συνεργάτες της βιοχημικοί στο Βοτανικό κήπο του Λονδίνου ανέλυσαν φυτικές ουσίες από φυτά που έφεραν από όλο τον κόσμο ψάχνοντας για χημικά με βιολογικό ενδιαφέρον.

Στην πορεία της έρευνας τους ερευνήσαν μια σειρά από νεοανακαλυφθέντα φυτικά αλκαλοειδή τα πολυυδροξυαλκαλοειδή.

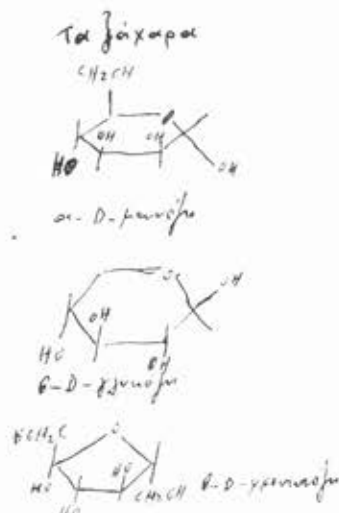
Μια ειδική ουσία η δεοξιμανοζιρίμικίνη (D.M.J.) απομονώθηκε από το τροπικό φασόλι LONCHOCARPUS SERICUS και δοκιμάστηκε για τη βιολογική της δραστηριότητα.

Εκτός από την κωνίνη, στρυχνίνη και άλλα αλκαλοειδή η D.M.J. ένα πολυυδροξυαλκαλοειδές δεν συμπεριφέρεται όπως τα αλκαλοειδή. Φαίνεται ότι μπορεί να εμποδί-

Εικ. 1. Τα κύρια πολυυδροξυαλκαλοειδή και τα όμοια των ζακχάρων. Τα μιμικά στα αριστερά περιγράφονται σαν αλκαλοειδή και ξαναγράφονται σαν σάκχαρα για σύγκριση με την σύσταση των ζακχάρων που βρίσκονται στη φύση (δεξιά).

Αυτό συνέβαινε μόνο σε μια «πλάγια όψη» του μορίου του D.M.J. και τότε τα ευρήματά τους άρχισαν να έχουν ενδιαφέρον. Πλάγια το D.M.J. είχε το ίδιο μέγεθος και σχήμα με το μόριο του ζακχάρου μανόζης. Ήταν δηλαδή ένα μιμικό των ζακχάρων ή πιο συγκεκριμένα μια κατασκευή ανάλογη της μανόζης. Τόσο ομοιάζε με τη μανόζη ώστε το ένζυμο της μανοσιδάσης το υπεύθυνο για το ζάκχαρο ήταν γεμάτο από το μιμικό της μανόζης. Ετσι το D.M.J. θεωρήθηκε σαν μανόζη λόγω του σχήματος και με-

γέθους του. Συνδεδεμένο με λανθασμένο ζάκχαρο στη συνέχεια εμποδίζονταν να λειτουργήσει.

Αυτή η επαναστατική παρατήρηση οδήγησε την ομάδα να δείξουν σημαντικό αριθμό όμοιων ουσιών. Ετσι ανακάλυψαν τη 2,5 - διυδροξυμεθύλ - 3,4 - διυδροξυπυρολιδίνη (D.M.D.P.) ένα πολυυδροξυαλκαλοειδές από το φυτό DERRIS ELIPTICA που ήταν ένα μιμικό ενός άλλου σακχάρου αυτή τη φορά της φρουκτόζης.

Επίσης ερευνήσαν τη δεοξυνοζιρίμισίνη (D.N.J.) μια ουσία που είχε πριν απομονωθεί από δένδρα μουριάς από Ιάπωνες βιοχημικούς. Όταν ανακαλύφθηκε για πρώτη φορά το DNJ είχε την ανεξήγητη ιδιότητα να εμποδίζει την αύξηση των επιπέδων της γλυκόζης στο αίμα μετά από ένα γεύμα. Για μια ακόμη φορά τα άτομα της ομάδας πή-

ραν μια ιδέα για το DNJ και θρήκων μόνο ότι ήταν μιμητικό της γλυκόζης στα μιλά πιθανή εξήγηση της συμπεριφοράς του.

Η επόμενη ερώτηση ήταν γιατί να βρίσκονται τα μιμητικά των σακχάρων εκεί. Ποιά δουλειά έκαναν τέτοια παράξενα μόρια μέσα στα φυτά; Για την δημιουργία των ουσιών αυτών το φυτό ξοδεύει μιλά με γάλη ποσότητα ενέργειας κατά την ανάπτυξη του. Αλλά για ποιο σκοπό;

Τα αλκαλοειδή όπως και άλλες παρόμοιες χημικές ουσίες όπως είναι τα πολυυδροξυαλκαλοειδή, τα μιμητικά των ζακχάρων δηλαδή, είναι δευτερεύουσες χημικές ουσίες. Τις ουσίες αυτές τις παράγουν τα φυτά χωρίς να είναι σχετικές με τις μεταβολικές διαδικασίες της ζωής τους, που δίνουν όμως στο φυτό ένα είδος πλεονεκτήματος, τη μεγαλύτερη δυνατότητα να επιδιώκει και να πετύχει σε ένα εχθρικό περιβάλλον.

Αντιθρεπτικά εντόμων

Η έρευνα έχει αποδείξει ότι τα μιμητικά των σακχάρων παράγονται σαν ένα μέρος του παράξενου βιολογικού πόλεμου που γίνεται μεταξύ των φυτών και των εχθρών τους των εντόμων. Οι ουσίες αυτές που δημιουργούνται από τα φυτά είναι δύο κατηγοριών τα εντομοκτόνα και αυτά που λέγονται αντιθρεπτικά. Η εντομοκτόνα δράση περιλαμβάνει, μια γρήγορη θανάτωση ενώ η αντιθρεπτική έχει το πιο εφευές αποτέλεσμα στο να κάνει το φυτό ακατάλληλο στα έντομα. Αντιθρεπτικά όπως τα μιμητικά των σακχάρων είναι στην πραγματικότητα αντιμεταβολίτες, ουσίες που δρουν ενάντια στο μεταβολισμό των εντόμων εμποδίζοντας ενδιαφέρουσες διεργασίες της θρέψης τους.

Οι αντιθρεπτικές δραστηριότητες του DMDP 2,5 διυδροξυμεθύλ-3,4 -διυδροξυπυρολιδίνη ένα πολυυδροξυαλκαλοειδές που πέρνεται από το φυτό DERRIS ELLIP-

TICA είναι μιμητικό (της φρουκτόζης) ουσίας που εμποδίζει το μεταβολισμό των εντόμων.

Οι αντιθρεπτικές ιδιότητες του DMDP έχουν ερευνηθεί στο Βοτανικό κήπο του Λονδίνου σε συνεργασία με ζωολόγους από το BIRBECK COLLEGE του Παν(μίου) του Λονδίνου.

Η εργασία αυτή εξήγησε όχι μόνο τι κάνει το DMDP αλλά εφοδίασε με μια μοναδική άποψη τη φυσιολογία των εντόμων. Το DMDP εξυπηρετεί σαν αντιθρεπτικό αποτρέποντας τα έντομα να τρέφονται πάνω στο φυτό. Για να γίνει αυτό πρέπει το έντομο να ευαισθητοποιηθεί. Είναι γνωστό ότι τα έντομα είναι πολύ εκλεκτικά στην τροφή τους, την ελέγχουν προσεκτικά ώστε να πάρουν μια ελάχιστη ένδειξη της θρεπτικής ποιότητας και καταλληλότητας τους. Ένα μέρος από τα αισθητήρια των εντόμων περιλαμβάνει την απελευθέρωση ενζύμων που υποβαθμίζουν τα ζάκχαρα για να γίνει κατάλυση του περιεχομένου του ζακχάρου στο φυτικό ιστό. Το αισθητήριο αυτό διπλάσιάζεται από ευαίσθητους χημοδέκτες που ομοιάζουν με τρίχες και βρίσκονται στο νευρικό σύστημα του εντόμου. Όταν το έντομο δοκιμάζει ένα φυτό είναι σαν να πέρνει πληροφορίες που δείχνουν ότι τα ζάκχαρα αυτά είναι εύκολα στη χρήση τους από το έντομο στην περίπτωση αυτή το σήμα των νευρών είναι ένα «προχώρει για φαγητό». Σε περίπτωση αδυναμίας στη διάσπαση του ζακχάρου η διαδικασία της διατροφής σταματάει έτσι το έντομο πηγαίνει σε αναζήτηση κάποιας άλλης πηγής τροφής.

Πρόσφατη έρευνα έχει αποδείξει ότι η αντίδραση διατροφής είναι πιο πολύπλοκη από ένα απλό γύρισμα σε ναι ή όχι κάποιου διακόπτη. Τα έντομα φαίνεται να έχουν νεύρα προγραμματισμού με μια σειρά από κώδικες διατροφής. Καθώς όμως η πείνα μεγαλώνει η ανοχή σε άνοστα τρόφιμα αρχίζει

να κάμπτεται.

Φυτοπροστασία

Το DMDP έχει επίσης αντιμεταβολικές ιδιότητες σύμφωνα με τις οποίες δεσμεύει την τριαλάση ένα ένζυμο που είναι ενδιαφέρον για τη διάσπαση του αποθηκευμένου ειδικού υδατάνθρακα τριαλόζης των εντόμων σε εύχρηστη γλυκόζη. Με τον τρόπο αυτό το DMDP εμποδίζει τα έντομα να ενεργοποιήσουν την αποθηκευμένη ενέργεια τους και τα κάνει λιγότερο δραστήρια.

Τα θηλαστικά από την άλλη μεριά δεν χρησιμοποιούν τριαλάση σαν αποθηκευτικό υλικό και δεν επηρεάζονται από αυτήν. Αυτό έχει ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τη χρήση του DMDP σαν προστατευτικό των καλλιεργειών γιατί το χρησιμοποιούμενο υλικό μπορεί να φαγωθεί από τα θηλαστικά. Υπάρχουν και άλλα πλεονεκτήματα στο αυτό τον τύπο εφαρμογής του DMDP. Γιατί τέτοια υλικά έχουν δημιουργηθεί με την εξέλιξη ειδικά για να αποτρέπουν τα έντομα και δεν είναι μόνο βιοϋποβιβάσιμα αλλά και δεν έχουν δηλητηριώδεις μολύνσεις ή παρενέργειες.

Μια νέα ομάδα από τέτοιες φυτοπροστατευτικές ουσίες θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική και σαν βιολογικά αντικατάστατα. Οι ουσίες αυτές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αντί των προβληματικών εντομοκτόνων.

Η χρησιμότητα τέτοιων ουσιών δεν τελειώνει με τις εφαρμογές στη γεωργία, γιατί έχει αποδειχθεί ότι οι ουσίες αμύνης αυτές των φυτών που έχουν σχήμα ζακχάρου μπορούν κάλιστα να αποδειχθούν σαν ικανά όπλα και εναντίον μερικών από τις πιο θανατηφόρες ανθρώπινες ασθένειες.

Μεταξύ των μιμητικών των ζακχάρων υπάρχουν επίσης και μερικά σύνθετα πολυυδροξυαλκαλοειδή τα οποία έχουν ανακαλυφθεί και απομονωθεί. Ένα από αυτά είναι και η SOYENSONINΗ ένα υλικό που

παράγεται από ένα άγριο μπιζέλι της Αυστραλίας τη SWAINSONIA. Αυτά τα σύνθετα αλκαλοειδή αν και παράγονται σε μικρές ποσότητες τα αποτελέσματα τους μπορεί να προκαλέσουν πανωλεθρία. Τα βοοειδή τρεφόμενα με φυτά δημιουργούν συμπτώματα όμοια με αυτά των ανθρώπων οι οποίοι έχουν μια κληρονομική ανωμαλία που λέγεται μανοσιδωση. Στην περίπτωση αυτή η μανόζη σχηματίζεται στα κύτταρα του σώματος με αποτέλεσμα τη μειωμένη λειτουργία των νεύρων και είναι γνωστή σαν ασθένεια σαλιώματος. Η κατάσταση αυτή είναι ένα πρόβλημα στην Αμερική, όπου η διατροφή των βοοειδών με το φυτό (ASTRAGALUS SSP) προκαλεί σ' αυτά τα ίδια συμπτώματα με το φυτό SWAINSONIA που προκαλεί σάλιωμα.

Τα ψηλά επίπεδα μανόζης καθαρά σημειώθηκαν στην περιεκτικότητα ενός ανασχετήρα της μανοσιδάσης σαν ένα μιμικό της μανόζης. Σαν αποτέλεσμα οι βιοχημικοί απέδειξαν ότι η σουενσονίνη ήταν η υπεύθυνη ουσία για τα αποτελέσματα αυτά και έτσι απομονώθηκε από τα δύο φυτά τη SWAINSONIA και το LOCDWEED ένα δηλητηριώδες φυτό. Ένα άλλο μιμικό του ζακχάρου παράγεται από ένα φυτό της Αυστραλίας το CASTANOSPERMUM AUSTRALIS.

Η ουσία αυτή είναι γνωστή σαν καστανοσπερμίνη και είναι ένας αναστολέας της γλυκοσιδάσης, εμποδίζει δηλαδή την απελευθέρωση της γλυκόζης στο στομάχι των μρυκαστικών.

Εκλεκτικότητα

Τα αποτελέσματα όλων αυτών των μιμικών του σακχάρου ερευνηθηκαν από το Δρα TONY SCOFIELD στο WVE COLLEGE του Παν. μίου του Λονδίνου. Στην εργασία αυτή που έγινε με συνεργασία της ομάδας της LINDA FELLOWS ο TONY SCOFIELD συνέκρινε μια σειρά από μιμικά ζακχάρων και

βρήκε ότι το καθ' ένα έχει μια εκλεκτικότητα στην παρεμπόδιση ενός ειδικού ενζύμου στη διάσπαση του ζακχάρου. Η εκλεκτικότητα αυτή τα κάνει ειδικά για χρήση στη μελέτη των ανωμαλιών χώνεψης.

Πέρα από τη χρήση τους σαν εργαλεία διάγνωσης τα μιμικά των ζακχάρων μπορούν να χρησιμοποιηθούν απ' ευθείας σε δοκιμές για ειδικές ανωμαλίες. Το μιμικό της γλυκόζης DNJ είναι ένα παράδειγμα. Ιάπωνες βιοχημικοί βρήκαν ότι το DNJ μπορεί να ελέγξει το διαβήτη με την παρεμπόδιση των ενζύμων α και β γλυκοσιδάση έτσι περιωρίζεται και η άνοδος του σακχάρου στο αίμα μετά από ένα γεύμα.

Η αρχική δουλειά σ' αυτή την περιοχή αποδείχθηκε σωστή και έχει δοθεί πατέντα για τη χρήση του DNJ σαν αντιδιαβητικό μέσο. Υπήρξαν όμως και μερικές δυσμενείς επιπτώσεις για το DNJ όπως η ευκοιλιότητα και τα φουσκάματα.

Άλλες εφαρμογές του DNJ βρίσκονται επίσης σε έρευνα από ομάδες ερευνητών σε όλα τα μέρη του κόσμου. Σαν μιμικό των ζακχάρων το DNJ καταστρέφει με το μεταβολισμό των υδατοανθράκων τα βακτηρίδια του στρεπτόκοκου που διαβιούν στο στόμα. Χωρίς την «κόλλα των υδατανθράκων» τα βακτηρίδια δεν μπορούν να σκαλώσουν στα δόντια όπου και πολλαπλασιάζονται. Το DNJ η παρόμοια ουσία θα μπορούσε να είναι ένα ενδιαφέρον συστατικό στις οδοντοπαστες σαν προφυλακτικό της τεριδώνας.

Τα πιο σύνθετα αλκαλοειδή όπως η σουενσονίνη και η καστανοσπερμίνη έχουν επίσης την ικανότητα να εμποδίζουν τα ένζυμα που περιλαμβάνονται στη διαδικασία παραγωγής γλυκοπρωτεΐνης. Οι γλυκοπρωτεΐνες όπως το όνομα δείχνει είναι καμωμένες από ζάχαρο και πρωτεΐνες καθώς σχηματίζονται πρέπει να είναι εξοικειωμένες στις ειδικές απαιτήσεις των κυττάρων. Αυτό γίνεται με μια σειρά από ένζυμα της γλυκοσιδάσης τα ο-

ποία διασπούν το μόριο αποκόπτοντας ειδικές μονάδες ζακχάρου.

Τελευταία όρια

Η απέραντη παραλλακτικότητα και μοναδικότητα των γλυκοπρωτεϊνών τις κάνει εξαιρετικά ενδιαφέρουσες στο σύστημα αναγνώρισης μεταξύ των κυττάρων. Ετσι παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των ιστών και των οργάνων που συμμετέχουν στο ανοσοποιητικό σύστημα. Επειδή οι επιστήμονες έχουν τώρα μιμικά ζακχάρων μπορούν να οδηγήσουν την έρευνα του μέλλοντος στην περιοχή αυτή η οποία φαίνεται ότι βρίσκεται στα τελευταία σύνορα της βιολογικής επιστήμης.

Οι ουσίες αυτές είναι περισσότερο από ερευνητικά εργαλεία. Είναι σταθερά χρήσιμες στη διαλεύκανση ενός αριθμού ασθενειών μαζί με τον καρκίνο.

Τα ένζυμα της γλυκοσιδάσης δημιουργούν αλλαγές στους ζώντες ιστούς και είναι γνωστό ότι παίζουν ένα ρόλο στον τρόπο που τα διογκωμένα κύτταρα διασκορπίζονται από την αρχική τους θέση σε δευτερεύουσες θέσεις μέσα στο σώμα.

Η διαδικασία αυτή γνωστή σαν μετάσταση μπορεί να περιοριστεί από τη σουενσονίνη και καστανοσπερμίνη. Η σουενσονίνη επίσης μεγαλώνει τη δυνατότητα του σώματος να καταπολεμήσει το πρίξιμο εμποδίζοντας και την αύξηση του.

Με τον τρόπο αυτό η σουενσονίνη και καστανοσπερμίνη έχουν σημαντική αξία στη θεραπεία του καρκίνου όπως έδειξαν οι δοκιμές περιωρισμού της εξάπλωσης της ασθένειας.

Αντίωση

Οι επιδράσεις που έχουν οι ουσίες αυτές στις γλυκοπρωτεΐνες σημαίνει ότι είναι ρυθμιστές της ανασίας ουσίες που ρυθμίζουν τις αντιδράσεις του ανοσοποιητικού συστήματος.

Ειδικό μιμιτές ζακχάρων έχουν αντιϊωτικές ιδιότητες και υπάρχει ένα

νδειξη που αποδεικνύει ότι είναι δυνατό να αδρανοποιηθούν ιώσεις όπως ο έρπης ζωστήρας, άσχετα αν το αποτέλεσμα είναι μικρό. Αυτό είναι μια καλή αρχή για την παραγωγή νέων τύπων από χάπια εναντίων των ιώσεων.

Η καστανοσπερμίνη αποδειχτηκε μια ουσία που υπόσχεται πολλά. Στο Λονδίνο ο Δρ. STAN TYMS και η ομάδα των βιολόγων του που δουλεύουν στο νοσοκομείο ST. MARY'S SCHOOL και ο Δρ. TIMRYDER του νοσοκομείου QVEENCHAR LOTT'S ειδικό για γυναίκες βρήκαν ότι η καστανοσπερμίνη έχει την ικανότητα να δεσμεύει όχι μόνο τον έρπη αλλά και την ανθρώπινη κυτομεγαλοϊωση που είναι ένα πρόβλημα για τους πολυ νέους και τους άρρωστους. Είναι ένα από τα πιο συχνά ευκαιριακά παθογόνα των ασθενών του AIDS οι οποίοι επειδή είναι μολυσμένοι με το AIDS ή ίωση HIV1 (HUMAN IMMUNODEFICIENCY VIRUS) δεν απομακρύνει την προσβολή.

Ίωση AIDS

Ο TYMS και η ομάδα του δούλεψαν με την ομάδα του Βοτανικού κήπου ερευνώντας τη φαρμακευτική δραστηριότητα των μιμικών των ζακχάρων και η πιο πρόσφατη έρευνα τους είναι να δουν το αποτέλεσμα της καστανοσπερμίνης στην ίωση AIDS. Το HIV1 είναι όπως όλες οι άλλες ιώσεις λίγο περισσότερο από νήματα του γενετικού υλικού RNA, που περιβάλλονται από επένδυση πρωτεΐνης και ένα εξωτερικό φάκελλο από λίπη πρωτεΐνες και γλυκοπρωτεΐνες.

Οι γλυκοπρωτεΐνες είναι ζωτικές στο HIV σχετικά με την προσβολή κυττάρων. Τα συστατικά των σακχάρων στις γλυκοπρωτεΐνες κάνοντας τον ιολογικό φάκελλο γίνονται τμήματα κυττάρων στο σύστημα αναγνώρισης των κυττάρων και ο ιός AIDS τα χρησιμοποιεί σαν μέσα για να μπει σε κύτταρα από τα οποία φυσιολογικά θα μπορούσε να αποκλειστεί.

Η καστανοσπερμίνη σταματά τον ιό να κινηθεί εντός και εκτός των κυττάρων παρεμβαίνοντας με την ικανότητα σχηματισμού γλυκοπρωτεϊνών, ιδιαίτερα δύο πρωτεϊνών περιτυλίγματος την GP 120 και την GP 160.

Τμήματα ιού που έχουν αυτές τις γλυκοπρωτεΐνες δεν περνούν μέσα από την κυτταρική μεμβράνη των λευ

κών αιμοσφαιρίων του αίματος τα γνωστά σαν T4 λεμοκύτταρα έτσι ο ιός παγιδεύεται μέσα στο κύτταρο και είναι αδύνατο να φύγει έξω από αυτό ώστε να διαδόσει την προσβολή. Η καστανοσπερμίνη ελαττώνει τη νοσηρότητα του AIDS φυλακίζοντας το νεοσχηματισμένο με τον τρόπο αυτόν ιό και είναι δυναμικά χρήσιμη σαν χάπι εναντίον της αρώστηας.

ΤΟ ΑΖΩΤΟ ΣΤΗΝ ΑΚΤΙΝΙΔΙΑ

Το άζωτο αποτελεί για την ακτινιδία όπως και τα άλλα σπωροφόρα, πρωταρχικό θρεπτικό στοιχείο.

Ασκεί μεγάλη επίδραση τόσο στη δλάσθηση όσο και στην καρποφορία της. Μετά την καρπόδεση, η επάρκεια αζώτου ενισχύει τη δλάσθηση που είναι απαραίτητη για την καρποφορία της επόμενης χρονιάς.

Τροφοπενία αζώτου

Σε πειράματα με φυτά που αναπτύσσονται σε θρεπτικό διάλυμα χωρίς άζωτο, τα νεαρά φύλλα αποκτούν αρχικό χρώμα χαλκοκίτρινο και κατά την πλήρη ανάπτυξη τους εντελώς κίτρινο και παραμένουν μικρότερα του κανονικού. Τα φυτά παρουσιάζουν καχεκτική ανάπτυξη και σημαντική μείωση της παραγωγής χλωροφύλλης σ και δ. Προσθήκη αζώτου επιφέρει την εξαφάνιση των παραπάνω συμπτωμάτων.

—Στούς ελληνικούς σπωρόνες ακτινιδιάς είναι μάλλον απίθανο να απαντά τροφοπενία αζώτου.

Περίσσεια αζώτου

Είναι μια συνηθισμένη κατάσταση στους ακτινιδιώνες της χώρας μας. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της περίσσειας αζώτου είναι η υπερβολική ζωηρότητα των ετησίων βλαστών με τα μεγάλα μεσογονάτια διαστήματα. Τα φύλλα γίνονται υπερμεγέθη και έχουν σκοτεινό πράσινο χρώμα. Η περίσσεια, αζώτου οφειμίζει την ωρίμανση των καρπών, επηρεάζει δυσμενώς την διατηρησιμότητα τους και συντελεί στην πρόωρη χαλάρωση των ιστών τους.

Οι καρποί αυτοί δεν αποκτούν την αναγκαία ποσότητα σακχάρων και είναι σε γενικές γραμμές κατώτερης ποιότητας. Επίσης, σε μερικές περιπτώσεις, ύστερα από όψιμες αζωτούχες λιπάνσεις είναι δυνατό να εμφανίζουν οι καρποί μεταχρωματισμό της επιφάνειας προς το καφεδί (από το διβλίο Ακτινιδία Θεσσαλονίκη 1989 - Φυτό καλλιέργεια - προστασία - Εμπορία - των Στεργίου Παλούκη και Οδ. Ντινόπουλου).

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Ένα ωραίο αλλά παρεξηγημένο έδιμο

Στα μέσα της δεκαετίας του '70 το έλατο, ως Χριστουγεννιάτικο δέντρο, άρχισε να μπαίνει όλο και περισσότερο στα ελληνικά σπίτια. Αιτιολογώντας τότε όμως άρχισε να εκδηλώνεται και η μεγάλη αντίδραση. Αντίδραση στο έθιμο που θέλει τους χριστιανούς να στολίζουν τα Χριστούγεννα φυσικό δέντρο και μάλιστα έλατο. Ήταν δε τόσο έντονη αυτή η αντίδραση και συνοδεύονταν από τέτοιο φανατισμό που θύμιζε την εποχή της εικονομαχίας - εικονολατρίας. Υποστηρικτές του εθίμου ήταν όλοι οι δασολόγοι της χώρας, πλην ενός υπέργηρου συναδέλφου. Αντίπαλο στον αδυσώπητο αυτόν αγώνα ήταν ο τύπος της Αθήνας, οι ποικιλώνομιες φιλοδοξιακές οργανώσεις, κυρίως της Αθήνας, και η στοιχειώδης εκπαίδευση. Πρέπει να σημειώσω εδώ, ότι οι τρεις εφημερίδες της Θεσ) νίκης κρατούσαν μια ουδέτερη και μάλλον ευνοϊκή προς το έθιμο στάση.

Κάθε Νοέμβριο ο τύπος άρχιζε να εξαπολύει τους μύδρους του, είτε αυτεπάγγελτα, είτε δημοσιεύοντας επιστολές και άρθρα κτημών και οργανώσεων. Μοναδικό κίνητρο όλων όσων αντιμάχονταν το έθιμο ήταν, κατά τους ισχυρισμούς τους, η αγάπη, η προστασία και η σωτηρία του ελληνικού ελατοδάσους. Είχαν μάλιστα την αφέλεια να υποστηρίζουν ότι οι δασολόγοι δεν αγαπούν το δάσος όσο θα έπρεπε. Βέβαια οι εχέφρονες άνθρωποι δεν τους πίστευαν, γιατί όλοι ξέρουν ότι ο δασολόγος είναι ο κατ' εξοχήν προστάτης του δάσους, είτε από υποχρέωση, είτε γιατί η καταστροφή του δάσους σημαίνει και απώλεια της επαγγελματικής του θέσεως.

Υπό το κράτος θρησκευτικού φανατισμού παρατηρήθηκαν τότε πολλές ακρότητες. Οι περισσότερες ε-

φημερίδες είχαν ξεχάσει την αποστολή τους, που είναι η αντικειμενική πληροφόρηση του κοινού, και οι δημοσιογράφοι, που κάλυπταν αυτού του είδους τα ρεπορτάζ, είχαν ξεχάσει τη δημοσιογραφική τους δεοντολογία. Επιστολές και άρθρα δασολόγων δεν γίνονταν δεκτά για δημοσίευση. Προσωπικά είχα στείλει σε εφημερίδες της Αθήνας πάνω από δέκα απαντητικές επιστολές ή άρθρα, τα οποία όμως ουδέποτε εί-

Του Δ. Μουλαλή

χαν το φως της δημοσιότητας. Δάσκαλοι σε δημοτικά σχολεία εξόριζαν τα παιδιά να μην αφήνουν τους γονείς τους να αγοράζουν φυσικό έλατο. Αναγωνιστικά βιβλία του Δημοτικού σχολείου, εγκατεστημένα από το Υπουργείο Παιδείας, να προτρέπουν τους άδολους μαθητές και μαθήτριες να στολίζουν καρδακία, τεχνητά δέντρα ή πρασινάδα (σχίνα, μύρτα κ.λ.π.), ποτέ όμως φυσικό δέντρο.

Δημοτικές αρχές πόλεων ή και οργανωμένοι φορείς, π.χ. η τροχαία, επέμειναν στο στόλισμα ακαλαίσθητων καρδιών σε πλατείες των πόλεων. Η εικόνα ήταν αληθινά αποκαρδιωτική. Η εντύπωση που προκαλούσε σε έναν ξένο παρατηρητή ήταν ότι οι άνθρωποι αυτοί στερούνται τουλάχιστον γούστου. Αποδείκνυε πράγματι παντελή έλλειψη καλαισθησίας το στόλισμα ενός καρδίου στην κεντρική πλατεία του Καρπενηρίου ή των Γρεβενών. Αντίστοιχη εντύπωση θα προκαλούσε το στόλισμα ενός φυσικού δέντρου στο μέσο του Σαρωνικού ή του Θερμαϊκού κόλπου.

Το ερώτημα όμως που εύλογα αναφύεται είναι γιατί όλος αυτός ο αγώνας εναντίον του φυσικού Χρι-

στουγεννιάτικου δέντρου και ποιαί ήταν αυτοί που αποτελούσαν τη χορεία των ελατομάχων; Εύκολα μπορεί κανείς να τους διακρίνει σε δύο κατηγορίες.

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει ανθρώπους που δρουν μεμονωμένα ή οργανωμένα κάτω από τη σκέψη διάφορων φυσιολατρικών και φιλοδοξιακών συλλόγων και ενώσεων, στη συντριπτική τους πλειοψηφία στην Αθήνα. Οι σύλλογοι αυτοί διευθύνονται και κατευθύνονται ως επί το πλείστον από γυναίκες και γηραλέους δημοσιογράφους, που, ενώ αγαπούν πράγματι το δάσος και πασχίζουν για το καλό του, δεν έχουν καμία σχέση και επαφή με αυτό και συνεπώς δεν γνωρίζουν τα προβλήματα και τις ανάγκες του. Σε πλήρη άγνοια και μόνο μπορεί να αποδοθεί λ.χ. η πρόταση αθηναϊκής εφημερίδας και μάλιστα σοβαρής, που στις 31.10.78 έγραφε μεταξύ των άλλων: «εμείς επιτρέψουν οι κύριοι Δασολόγοι, ανεπιστήμονες εμείς, να μη συμμεριστούμε το επιχείρημά τους για την ωφέλεια που θα έχουν τα δάση από την αραίωση. Ας αφήσουμε τα δάση μας να αναπτύσσονται με τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται από τη... ενφάνισή τους στη γή. Ας μη βιαστούμε να τα εκσυγχρονίσουμε. Η υπογράμμιση της φράσης είναι δική μου. Η αντίδραση της εφημερίδας αναφερόταν στο επιχείρημα των δασολόγων, σίγά και της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Γεωργίας, ότι ένα πολύ - πολύ μικρό ποσοστό ελατοδενδρικών, που πουλιούνται κάθε χρόνο ως Χριστουγεννιάτικα δέντρα, προέρχονται από αραιώσεις πυκνοφυτειών, μικρής δηλαδή ηλικίας, ή μεγαλύτερων δέντρων από τα οποία

αφαιρείται η κορυφή. Η αραίωση είναι ένα από τα βασικότερα μέτρα για την καλλιέργεια, βελτίωση και αξιοποίηση των δασών.

Σε άγνοια της πραγματικής καταστάσεως και σε επιπολαιότητα πρέπει επίσης να αποδοθεί και η καταχώρηση σε άλλη εφημερίδα των τελειώς εσφαλισμένων απόψεων της Συντονιστικής Επιτροπής Οργανώσεων Προστασίας του Περιβάλλοντος. Πρόκειται για Επιτροπή 12 περιβαλλοντικών οργανώσεων της Αθήνας με πρόεδρο τον παλαίμαχο δημοσιογράφο Κλεόδουλο Δενδρινό, που στα χρόνια του Μεσοπολέμου εξέδιδε το περιοδικό «Εκδρομικά Χρονικά». Στις 30.10.78 η εφημερίδα έγραφε μεταξύ των άλλων: «Μας είπε ο ακραιότερος προεδότης... Και τί κέρδος μπορούν να έχουν οι ορεινοί πληθυσμοί μας, όταν από την αποψίλωση και την - αναπόφευκτη - διάδρωση... «βραχοποιούνται» δύο εκατομμύρια στρέμματα τον χρόνο!...». Τί άγνοια Θεέ μου, τί πλάνη οικτρά και τί ανευθυνότητα! Τα 60.000 έλατα, που καταναλώθηκαν το 1978 σ' όλη τη χώρα, προέρχονταν από 60 στρέμματα και στη χειρότερη περίπτωση από 80. Δηλαδή έχουμε μια διόγκωση της πραγματικότητας κατά 28500%, ένα νούμερο που, καθώς το σκέφτομαι τώρα, αρχίζω να αμφισβάζω ότι σφειλόταν μόνο στην άγνοια των «υπευθύνων» της Επιτροπής. Και πέραν αυτού δεν πρόκειται για αποψίλωση, αλλά για σποραδική υλοτομία μεμονωμένων δεντρολλίων μέσα σε ένα χωράφι. Επ' αυτού θα επανέλθω σε λίγο.

Αλλά και πρόσφατα, το Δεκέμβριο 1988 (βλ. «ΕΛΕΓΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» 13.12.88) το ΔΟΚΕ (Δημ. Οικολογικό Κόμμα) με τίτλο: «Επί σφαγήν 2,4 εκατομμ. δέντρα... με το νόμο» ισχυρίστηκε ότι το Υπουργείο επέτρεψε να κοπούν το 1988 2400000 δέντρα. Οι άνθρωποι δεν είχαν (;) καν την προνοητικότητα να υπολογίσουν τα νοικοκυριά

της Ελλάδας, που είναι δεν είναι 2,4 εκατομμ. Δηλαδή κατ' αυτούς κάθε ελληνικό σπίτι στόλισε το 1988 ένα Χριστουγεννιάτικο δέντρο. Σε ποιά ελληνικά χωριά και σε ποιά μικρή πόλη είδαν στολισμένο φυσικό δέντρο; Ο αριθμός αυτός είναι 25-30 φορές μεγαλύτερος του πραγματικού. Σκεφθείτε το ΔΟΚΕ να γίνει κάποτε κυβέρνηση της χώρας. Τόσο η Δημοκρατία, όσο και η Οικολογία θα σταλούν στο απόσπασμα.

Τέλος, μια άλλη χαρακτηριστική περίπτωση άγνοιας και ανευθυνότητας ήταν αυτή που παρατηρήθηκε επίσης το Δεκέμβριο 1988. Κάποια εκφωνήτρια ενός FM — STEREO ραδιοφωνικού σταθμού της Θεσ) νίκης ακούστηκε να λέει, ότι τα έλατα του Σέιχ - Σου κόπηκαν και ήδη πλημμύρισαν την πόλη. Να σημειωθεί ότι στο δάσος - πάρκο του Σέιχ - Σου δεν υπάρχει ούτε ένα έλατο, αλλά και τα πεύκα, που υπάρχουν, απαγορεύεται αυστηρότατα να κοπούν και να πουληθούν ως δέντρα Χριστουγέννων.

Η άλλη κατηγορία των «φίλων» του δάσους, που ήταν αντίθετοι με το στόλισμα φυσικού δέντρου στο Χριστουγεννιάτικο σπίτι, αποτελούνταν από ανθρώπους με άμεσα οικονομικά συμφέροντα. Αυτοί ήταν οι κατασκευαστές καραβιών και πλεωστικών (ψεύτικων) δέντρων.

Είναι ευνόητο ότι οι άνθρωποι της πρώτης κατηγορίας (αθηναϊκός τύπος, αθηναϊκές οργανώσεις, δημοδιδάσκαλοι) ήταν πιο επικίνδυνοι για το έθνος, για το έλατο και γενικά για το ελληνικό δάσος, γιατί είχαν περιληφθεί τον μανδύα του φίλου και προστάτη του δάσους και μπορούσαν εύκολα να παραπλανήσουν τους ανίδεους Έλληνες πολίτες.

Η μάχη εναντίον του Χριστουγεννιάτικου δέντρου τα τελευταία 15 χρόνια παρουσίασε 3 φάσεις.

Κατ' αρχήν στράφηκαν και πολέμησαν μετά μανίας το έθνος του στολισματος δέντρου τις ημέρες των

Χριστουγέννων. Το χαρακτήρισαν βάρβαρο, αντιχριστιανικό, ξενόφερτο και πολλά άλλα διακοσμητικά επίθετα, γι' αυτούς δε που το απάχονταν είπαν ότι πιθηκίζουν μιμούμενοι συνήθειες βάρβαρων λαών από τη βάρβαρη Ευρώπη. Βέβαια ο πολύς κόσμος δεν έδωσε σημασία σ' αυτές τις ανοησίες. Σε πείσμα αυτής της δυσφήμισης το έθνος επέζησε και σε λίγα χρόνια διαδόθηκε παντού, γιατί είναι ωραίο, συγκινεί και χαροποιεί μικρούς και μεγάλους.

Όταν έχει κάποιος έλατο στο σπίτι του νοιώθει πως έχει ένα μικρό κομμάτι από το ορεινό δάσος. Άλλο πράγμα το φυσικό έλατο και άλλο η νεκρή φύση. Το έθνος αυτό άλλωστε δεν είναι ούτε βάρβαρο, ούτε αντιχριστιανικό, αλλά ούτε και ξενόφερτο, όπως διατείνονταν οι πολέμιοί του. Για την αλληγορικοχριστιανική καταγωγή του βρίσκουμε σοδαρές μαρτυρίες και αποδείξεις σε εμπεριστατωμένη επιστημονική μελέτη του καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Θεσ) σολονίκης Κ. Καλοκύρη (Επιστ. Επιστ. Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ. 1973, том. 18ος, σελ. 317-335). Κατά τον Καλοκύρη λοιπόν το στόλισμα δέντρου κατά τις γιορτινές μέρες των Χριστουγέννων έχει τις ρίζες του στις αρχές του βου αιώνα στη Συρία, όπου άκμαζε το αλληγορικοχριστιανικό στοιχείο. Σύντομα το έθνος διαδόθηκε στο Βυζάντιο και μετά στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη. Αργότερα, όταν η Ελλάδα και οι άλλες Βαλκανικές ορθόδοξες χώρες υποδουλώθηκαν στους Μωαμεθανούς της Ανατολής, τους δε λαούς αυτών των χωρών τους έσκιαζε η φοβέρα και τους πλάκωνε η σκληριά, το στόλισμα δέντρου έσβησε από τη μνήμη τους. Τελευταία όμως επέστρεψε και πάλι στην αρχική του κοιτίδα υπό μορφή αντιδάνειου. Αλλά και αν ακόμη ήταν ξένο έθνος, δεν πρέπει να το απορρίψουμε τη στιγμή που είναι τόσο υπέροχο και δεν δημιουργεί κανένα

πρόβλημα στη χώρα μας. Μήπως δεν είναι ξενόφερτο το αντρικό παντελόνι, οι διάφορες μηχανές, το αυτοκίνητο, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και χίλια μύρια άλλα αντικείμενα και συνήθειες, που ευχαρίστως τα δεχτήκαμε και τα κάναμε βιώματά μας! Γιατί λοιπόν τα βέλη τους μόνο εναντίον του Χριστουγεννιάτικου δέντρου;

Αφού λοιπόν απέτυχαν να πείσουν τον κόσμο να καταργήσει το έθιμο, ισχυρίστηκαν ότι το έλατο είναι ζωντανός οργανισμός και είναι κρίμα να τον σκοτώνουμε για να στολίσουμε το σαλόνι μας για λίγες μέρες. Και ακόμη, ότι με τον τρόπο αυτό τραυματίζεται το συναίσθημα αγάπης των παιδιών προς το δάσος. Το έλατο είναι πράγματι ζωντανός οργανισμός, αλλά δεν πονάει όπως οι γαλοπούλες, οι κόττες, τα γουρουνάκια και τα μوشαράκια που τα σφάζουμε τα Χριστούγεννα για να ικανοποιήσουμε το στομάχι μας λίγες ώρες μόνο. Μα μήπως το ξύλο όλων των χρήσεων ή το χαρτί δεν προέρχονται από δέντρα του δάσους; Γιατί δεν αντιδρά κανείς στην υλοτομία τους; Όσον αφορά την αγάπη των παιδιών στο δάσος, θα έλεγα ότι σίγουρα δεν τραυματίζεται με το κόψιμο ενός δεντρολλίου. Αρκεί να θυμίσω ότι το πιο συμπαθές ζώο στα Ελληνόπουλα είναι το αρνάκι. Ωστόσο όμως το Πάσχα τα ίδια αυτά παιδιά γυρίζουν τη σούδα. Φαίνεται πως ο άνθρωπος παιδίζονταν έχει μέσα του το συναίσθημα της αγάπης, αλλά και της εκμετάλλευσης. Είναι γνωστή άλλωστε η ρήση: όποιος αγαπά παιδεύει. Μη ξεχνάμε επίσης την ειλικρινή αγάπη των Γερμανών και Σκανδιναμών στο δάσος, η οποία είναι πλέον παροιμιώδης. Όπως οι Έλληνες τραγούδησαν και εξύμνησαν τη θάλασσα, έτσι οι λαοί αυτοί λάτρεψαν τα δάση τους. Αυτό όμως δεν τους δημιουργεί αναστολές και ενοχές με το να στολίζει κάθε οικογένεια το δέντρο της. Η επίσημη Γερμανική δα-

σολογική επιστήμη, μετά από σχετικές μελέτες και σφυγμομετρήσεις κατέληξε στο συμπέρασμα ότι: «το φυσικό Χριστουγεννιάτικο δέντρο αποτελεί την καλύτερη ευκαιρία επικοινωνίας του μεγάλου κοινού με το δάσος, με αποτελέσματα να αναπτύσσεται έντονο το αίσθημα της αγάπης προς αυτό» (βλ. AFZ 1979 (1/2), σελ. 34).

Αφού κι αυτά τα επιχειρήματα δεν υιοθετήθηκαν απ' τους καταναλωτές, σκέφτηκαν κάτι άλλο για να ξυπνήσουν δήθεν τη φιλοδοξική συνείδηση του λαού. Ισχυρίστηκαν ότι με το έθιμο αυτό καταστρέφονται τα ελατοδάση μας. Αλλά εδώ βρίσκεται η μεγάλη παρεξήγηση ή μάλλον η μεγάλη απάτη. Κι αυτό γιατί μόνο ελάχιστα ελατόδεντρα κόβονται από τα δάση μετά τις απαραίτητες αραίώσεις ή από λωρίδες όπου πρόκειται να διανοιγούν δασικοί δρόμοι ή να περάσουν γραμμές της ΔΕΗ ή του ΟΤΕ. Ο μεγάλος αριθμός των ελατοδεντρολλίων, που πουλιούνται στην ελληνική αγορά, προέρχονται από ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΦΥΤΕΙΕΣ. Δεδομένου ότι στη χώρα μας έχουμε δημοκρατικό πολίτευμα, και ότι η αγροτική και η δασική ιδιοκτησία είναι κατοχυρωμένη νομοθετικά, κάθε πολίτης μπορεί να χρησιμοποιήσει την ιδιοκτησία του όπως αυτός θέλει και όπως αυτός νομίζει συμφερότερο για την οικογενειακή του οικονομία. Οι περισσότεροι απ' τους αγρούς αυτούς, που βρίσκονται διάσπαρτοι μέσα στα δάση, έχουν μεγάλες κλίσεις και στο παρελθόν καλλιεργήθηκαν τόσο εντατικά, ώστε να υποδαθμιστούν σε σημαντικό βαθμό και να καταστούν εντελώς άγονοι και ακατάλληλοι για γεωργικές καλλιέργειες. Φυσική συνέπεια αυτού του γεγονότος ήταν να εγκαταλειφθούν από τους κατόχους τους οι υποδαθμισμένοι αγροί. Καθώς όμως παρέμειναν γυμνοί και χέρσοι, έρμαια στις ανελέητες κλιματικές συνθήκες του βουνού, αποτελούν εστίες διαδρώσεως που εύκολα μπορούν να

επεκταθούν στο παρακείμενο δάσος και να το διαδρώσουν. Πρέπει να τονιστεί με έμφαση ότι οι διαδρώσεις δεν σκελετοποιούν και ερημώνουν μόνο τις ορεινές περιοχές, αλλά οι χείμαρροι, που αναπόφευκτα δημιουργούνται, καταστρέφουν τα χωράφια, τις καλλιέργειές τους και τα διάφορα έργα πολιτισμού και στις πεδιάδες. Γι' αυτό πρωταρχικό μέλημα κάθε ευνομούμενης πολιτείας είναι να αποσοφήσει τις διαδρώσεις στα βουνά. Όταν το χώμα φύγει από την θέση του ουδέποτε επιστρέφει. Το θέμα των διαδρώσεων είναι σοβαρότερο και από την έλλειψη τροφίμων, νερού και ενέργειας γιατί μπορεί να αποτελέσει το αίτιο για τη δημιουργία των παραπάνω ελλείψεων.

Την κατάσταση αυτή τη συνειδητοποίησε η Δασική Υπηρεσία και με εισηγήσεις της προς την πολιτεία κατόρθωσε πριν από 3 δεκαετίες να ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο στη δασική μας πολιτική. Το επίσημο κράτος άρχισε να επιδοτεί τη δημιουργία ελατοφυτειών σε ιδιώκτες, υποδαθμισμένους και εγκαταλειμμένους αγρούς με σκοπό την παραγωγή Χριστουγεννιάτικων δέντρων. Συγχρόνως η Αγροτική Τράπεζα άρχισε να δανειοδοτεί τους ενδιαφερόμενους για τον ίδιο σκοπό, ενώ η Δασική Υπηρεσία πρόσφερε δωρεά απ' τα δημόσια φυτώρια τα νεαρά φυτά (συνήθως 4ετή). Έτσι, μετά από λίγα χρόνια, πολλά από τα χέρσα χωράφια και ιδιαίτερα στο βουνό Χολομώντας Χαλκιδικής, όπου και το δάσος του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, καλύφθηκαν με έλατα, πράσινισαν και διέφυγαν οριστικά τον κίνδυνο της διάδρωσης. Ο φυτευτικός σύνδεσμος για το σκοπό αυτό είναι 1Χ1 μ., φυτεύονται δηλαδή 1000 φυτά στο στρέμμα και γι' αυτό και σε μικρή ακόμη ηλικία παρέχουν πλήρη προστασία. Μετά παρέλευση 10-12 ετών άρχισε η υλοτομία των πρώτων δεντρολλίων και η διάθεσή τους στην αγορά.

Θεωρώ απαραίτητο να αναφέρω ότι τα έλατα, όπως και όλα τα φυτικά είδη, ακολουθούν το φαινόμενο του διαφορισμού. Αυτό σημαίνει ότι όλα τα ομήλικα δεντρούλια δεν αποκοτούν το απαραίτητο ύψος την ίδια χρονιά, αλλά παρουσιάζουν μια δική τους ανωριμότητα 5-6 ετών. Με άλλα λόγια κάθε χρόνο κόβονται περί τα 200 δέντρα στο στρέμμα και μάλιστα σποραδικά και τυχαία κατανεμημένα στο χωράφι. Αυτά δε που κόβονται αντικαθίστανται αμέσως με νέα φυτά. Με τον τρόπο αυτό το χωράφι παραμένει συνεχώς δασωμένο και συγχρόνως δίνει ένα αξιόλογο εισόδημα στους φτωχούς και ξεχασμένους κατοίκους των ορεινών χωριών. Η εισοδηματική αυτή ενίσχυση επιτρέπει στους ορεσείδους ελαιοκαλλιεργητές να μην εγκαταλείπουν τον τόπο τους, αλλά να αγκυρώνονται γερά στις ρίζες τους. Το καλό απ' αυτή την υπόθεση είναι διπλό. Η ορεινή ύπαιθρος δεν ερημώνεται και το μπαλόνι της αστυφιλίας περιορίζει την διόγκωσή του. Μα και στην άμεση προστασία του δάσους η συμβολή των ελαιοκαλλιεργητών είναι θετική και αποτελεσματική. Οι άνθρωποι αυτοί αποτελούν τους πρόθυμους εθελοντές της πρώτης γραμμής στον αγώνα κατά των δασοβόρων πυρκαγιών, γιατί ενδιαφέρονται για την ατομική τους περιουσία, την οποία δημιούργησαν με το υστέρημά τους. Το χτύπημα της καμπίνας, μετά από εμφάνιση κάποιου καπνού στο δάσος, τους ανεβάζει το αίμα στο κεφάλι, σηκώνει τις τρίχες του σώματός τους και σαν ανήμερα θηρία ορμάνε ακάθεκτοι για το σήμα της φωτιάς. Αποτελέσματα: τα τελευταία 15-20 χρόνια καμιά πυρκαγιά στο Χολομώντα Χαλκιδικής δεν πήρε διαστάσεις. Όσοι εκδηλώθηκαν, κατά κανόνα από ελληνική αμέλεια, χτυπήθηκαν εν τη γενέσει τους, καθόν χρόνον σ' άλλες περιοχές, όπου οι χωρικοί αδιαφορούν και τρέχουν να κρυφτούν, καίγεται το πελεκούδι.

Θα ήθελα, τέλος, να αναφερθώ στον ισχυρισμό ή έστω ενδοιασμό μερικών, ότι κοντά στα νομίμως πουλούμενα δέντρα φθάνουν στην αγορά και άλλα από λαθροεμπορίες των δημοσίων δασών. Ο φόβος αυτός είναι αβάσιμος. Τα μέτρα φύλαξης που παίρνονται: ένα μήνα πριν απ' τα Χριστούγεννα είναι δρακόντεια. Πέραν αυτών η σύμπτωση των δεντρολλίων με μολυβδοσφραγίδες, που σφραγίζονται επί τόπου από τις Δασικές αρχές, καθιστά αδύνατη τη λαθροεμπορία και τη διάθεσή.

Πριν μερικά χρόνια, οι ελάχιστοι επιστήμονες, που ασχολούμαστε με το θέμα αυτό, μαζί με τους ελαιοπαραγωγούς λέγαμε ότι πρέπει με νύχια και με δόντια να διαφυλάξουμε το έθιμο του Χριστουγεννιάτικου δέντρου. Το επόμενο σύνθημα και φροντίδα μας ήταν να διασώσουμε το έθιμο σε όλη τη χώρα. Και οι δυο αυτές προσπάθειες καρποφόρησαν σε πολύ σύντομο χρόνο και τώρα πλέον καταβάλλεται προσπάθεια να αυξηθεί η παραγωγή για να καλύψει την αγορά, όχι μόνο της Αθήνας και Θεσσαλονίκης, αλλά και των άλλων μικρότερων πόλεων, καθώς και της υπαίθρου. Το στολισμένο έλατο πρέπει να μπει σε κάθε ελληνικό σπίτι και στο πιο απομακρυσμένο χωριό. Είναι σίγουρο ότι αυτό θα γίνει και μάλιστα συντομότερα, δεδομένου ότι αυτή τη στιγμή η καλλιέργεια είναι σημαντικά αυξημένη και είναι απλώς θέμα ολίγων χρόνων ώπου τα δεντρούλια να αποκτήσουν το αναγκαίο ύψος.

Το τελευταίο βήμα της νέας δασικής πολιτικής στον τομέα αυτό θα είναι ο εξαγωγικός προσανατολισμός. Υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες για εξαγωγές σε χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Τα ατού μας είναι δύο:

1. ότι η Κοινότητα είναι αλλειμετατική σε έλατα και 2. ότι η Ελλάδα μπορεί να πολλαπλασιάσει τη σημερινή της παραγωγή με ντόπια έλατα, τα οποία ποιοτικά είναι ανώ-

τερα από εσείνα των χωρών - μελών της Κοινότητας. Το ελληνικό έλατο (ABIES CEPHALONICA), έχει σκούρο πράσινο χρώμα, ντούρα κλαδιά, πυκνότερη κόμη και διατηρεί τις βελόνες του μέσα στο σπίτι επί μήνες. Οι Ευρωπαίοι εταίροι μας καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών τους με ερυθρελάτη (PICEA ABIES), που μπροστά στο έλατο είναι σαν τη νύχτα με τη μέρα. Το μεγάλο μειονέκτημα της ερυθρελάτης είναι ότι στο ξεστό και ξηρό περιβάλλον του σπιτιού ρίχνει εντός ολίγων ημερών όλες τις βελόνες. Επιστώ την προσοχή των Ελλήνων καταναλωτών ότι και στη χώρα μας πουλιούνται δέντρα ερυθρελάτης, εισαγόμενα από τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία. Ένα άλλο μέρος των αναγκών τους καλύπτουν οι Κοινοτικοί φίλοι μας με διάφορα είδη πεύκων, που βέβαια μόνο λύση ανάγκης αποτελούν.

Ο εξαγωγικός προσανατολισμός χρειάζεται πριν απ' όλα προγραμματισμό με βασικό υπεύθυνο το Κράτος. Επίσης συστηματική και μηχανική καλλιέργεια για συμπίεση του κόστους, έρευνα των εξωτερικών αγορών, καθώς και έρευνα των τρόπων και μέσων μεταφοράς των δεντρολλίων.

Χρέος δικό μας, των ειδικών δηλαδή δασοδελτιωτών, είναι να δημιουργήσουμε δέντρα με άριστη μορφή και προπαντός να αυξάνουν πολύ γρήγορα, για να μειωθεί ο χρόνος παραγωγής, που σήμερα είναι υψηλός. Αυτό βεβαίως πράττουμε και είμαστε σε καλό δρόμο.

Η ΕΥΤΥΠΙΩΣΗ Μια σοβαρή ασθένεια της αμπέλου

Την προηγούμενη άνοιξη αρκετά πρέμνα σε αμπέλια της ζώνης μας παρουσίασαν μια καθυστερημένη έκπτυξη οφθαλμών που ανησυχούσε

της Χαρ. Σπινθηροπούλου

τους αμπελουργούς μας. Συγκεκριμένα, ενώ σε υγιή πρέμνα η νέα βλάστηση είχε μήκος 25-30 εκ., ορισμένα μάλιστα στα προβληματικά πρέμνα δεν είχαν εκπτυχθεί καθόλου ή είχαν δώσει κληματίδες καχεκτικές με μικρά μεσογονάτια και φύλλα κακοσχηματισμένα και χλωρωτικά. Στις κληματίδες αυτές παρατηρήθηκε ανθόρροια και όσα σπυρίδια έδωσαν ήταν ακριβόραγα. Με την πάροδο του χρόνου τα προσδεδειγμένα πρέμνα από μακριά φαίνονταν να μίν παρουσιάζουν κανένα πρόβλημα και αυτό είτε γιατί εκπύχθηκαν κομψοί οφθαλμοί κάτω απ' την καχεκτική βλάστηση οι οποίοι δώσαν νέες κληματίδες που κάλυψαν τις ασθενικές, είτε γιατί οι υγιείς κληματίδες των πρέμνων, έκρυσαν καθώς αναπτύσσονταν τις προβληματικές.

Τα παραπάνω όμως συμπτώματα δεν είναι χαρακτηριστικά μιάς μόνο ασθένειας. Εκείνο που μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για την ασθένεια την οποία ονομάζουμε «ευτυπίωση» ή «εουτύπα», είναι ο καστανός μεταχρωματισμός του ξύλου που ξεκινάει από τομές κλαδέματος και εκτείνονται κατά μήκος των βραχιόνων. Σε εγκάρσια τομή ο μεταχρωματισμός αυτός είχε μορφή κυκλικού τομέα. Συχνά τα αγγεία του ξύλου εμφανίζονταν σε μαύρες ραβδώσεις, ακόμα και σε αρκετή απόσταση από το σημείο προσβολής. Εξωτερικά παρουσιάστηκαν έλκη στους προσδεδειγμένους βραχιόνες οι οποίοι σε πιο προχωρημένα στάδια της ασθένειας ξεράθηκαν τελείως.

Η ασθένεια αυτή οφείλεται στον ασκομύκητα (EUTYPA LATA. Τη

σπόρια του μύκητα σχηματίζονται στο παλιό προσδεδειγμένο ξύλο (μέσα στα περιθήκια του) και μπορούν να μεταφερθούν με τον άνεμο σε πολύ μεγάλες αποστάσεις. Μπαίνουν στα πρέμνα μέσω των φρέσκων και μεγάλων τομών κλαδέματος, ενώ τα συμπτώματα της προσβολής εμφανίζονται 2-4 χρόνια μετά τη μόλυνση.

Για την καταπολέμηση συνιστάται η αφαίρεση και το κάψιο των άρρωστων τμημάτων (κεφαλών, βραχιόνων ή και ολόκληρων πρέμνων). Η αφαίρεση γίνεται τμηματικά και

σταματά περίπου 5 εκ. μετά απ' το σημείο όπου το ξύλο εμφανίζεται καθαρό. Οι τομές κατόπιν αλείφονται με πάστα που γίνεται από Μπενολίτ 1.2% σε δραστική ουσία (Μπενλίζ 2.4%). Επίσης καλά αποτελέσματα έδωσε η επάλειψη των τομών με βορδογάλλεια πάστα 5% (από πειράματα στο Α.Π.Θ.). Τέλος συνιστάται το κλάδεμα της αμπέλου να γίνεται όσο το δυνατόν αργότερα μια και στην αρχή του ληθάργου το ξύλο της αμπέλου είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στις μολύνσεις.

Ο ρόλος της μέλισσας στη γονιμοποίηση των ανθέων

Για πολλά είδη φυτών (οπωροφόρα και μη) ο ρόλος των μελισσών στην επικονίαση των ανθέων είναι πρωταρχικός. Αυτό ισχύει και για τα σταυρογονιμοποιούμενα είδη (μηλιές, αχλαδιές, αμυγδαλιές κλπ) και για φυτά της κατηγορίας της ακτινιδιάς, όπου υπάρχουν αρσενικά και θηλυκά.

Δεν υπάρχει κανένας λόγος να ψεκάσουμε επάνω στα άνθη. Ας αφήσουμε τις μέλισσες να κάνουν το καθήκον τους. Πετώντας από άνθος σε άνθος για να μαζέψουν νέκταρ ή γύρη, άθελα βοηθούν στην επικονίαση των ανθέων. Απ' εκεί και πέρα, θα ακολουθήσει το φαινόμενο της γονιμοποίησης εφόσον οι γυρεόκοκοι που επικάησαν στο στίγμα του υπέρου του άνθους ανήκουν σε άλλη ποικιλία.

Ο καλός δενδροκαλλιεργητής προστατεύει τις μέλισσες, και έγκαιρα μεριμνά, για τη μεταφορά και εγκατάσταση των κυψελών, στον οπωρώνα. Η τοιοθέτηση πραγματοποιείται παραμένει της ανθοφορίας των δένδρων. Αυτό επιβάλλεται οπωσδήποτε, για εδη οπωροφόρων δένδρων όπως είναι τα αχλαδιά της οποίας το άνθος δεν προσελκύει τη μέλισσα

(άνθος με λίγο νέκταρ). Συνιστάται να θερίζονται τα ετήσια φυτά μέσα στον οπωρώνα για να μη υπάρχουν ανταγωνιστικά άνθη.

Εγκαίνια του χώρου του Διεπαιγγελματικού Συνδέσμου Οίνων ΟΠΑΠ ΝΑΟΥΣΑ

Την Κυριακή 26 Δεκεμβρίου του 1989, έγιναν τα εγκαίνια του χώρου του Διεπαγγελματικού Συνδέσμου Οίνων Ο.Π.Α.Π. «Νάουσα» (Σολωμού 3).

Μετά την τελετή εγκαίνιων ακολούθησε επιμορφωτική εκδήλωση για τους αμπελουργούς, στην αίθουσα του Δημοτικού Θεάτρου της Νάουσας.

Θέματα της εκδήλωσης ήταν:

—«Χειμερινά κλαδέματα στο αμπέλι» με ομιλητή τον κ. Μ. Βλάχο, καθηγητή αμπελουργίας στο Α.Π.Θ.
—«Λιπάνσεις» με ομιλητή τον κ. Απ. Ματάμη, αμπελουργό - οινολόγο της εταιρείας «Μπουτάρη».

—«Εντυπίωση - Χειμερινοί ψεκασμοί» με ομιλήτρια την κα Χαρ. Σπινθηροπούλου, γεωπόνο του Συνδέσμου.

Ισορροπη αζωτοκαλιούχος λίπανση των φυτών

Για την ανάπτυξη και την καρποφορία των φυτών χρειάζονται 15 θρεπτικά στοιχεία μερικά από αυτά σε μεγάλες ποσότητες και άλλα σε πολύ μικρές. Ανάμεσα σ' αυτά, που τα φυτά χρειάζονται σε μεγάλες ποσότητες, το άζωτο και το κάλι αποτελούν μαζί με τον φώσφορο, την κυριότερη τροφή τους.

Το άζωτο αποτελεί μέρος του σώματος των φυτών και είναι ο κυριότερος παράγοντας για την πλούσια βλάστηση και ανάπτυξή τους και επομένως και για την παραγωγή τους, γιατί όπως ξέρουμε, μόνο ένα φυτό που αναπτύσσεται καλά και στον καιρό του, είναι ικανό για μεγάλες αποδόσεις. Δεν θα πρέπει όμως να χρησιμοποιούνται πάρα πολύ μεγάλες ποσότητες αζώτου, γιατί τότε παρατείνεται η βλάστηση των φυτών, σε βάρος της καρποφορίας τους. Τα φυτά, τότε γίνονται μαλακά και αδύνατα, πλαγιάζουν πολύ και προσβάλλονται ευκολότερα από διάφορες αρρώστειες.

Το κάλι, αντίθετα προς το άζωτο, δεν αποτελεί μέρος των διαφόρων ουσιών του φυτού, βοηθάει όμως στο να σχηματισθούν οι ουσίες αυτές μέσα στο φυτό και λαμβάνει μέρος σ' όλες σχεδόν τις λειτουργίες του φυτού. Αυξάνει την απομειωτική δράση των φύλλων και εξουδετερώνει έτσι σε μεγάλο βαθμό, το πλεονάζον βλαβερό άζωτο. Γενικά όσο περισσότερο το άζωτο προσωθεί την ανάπτυξη των φυτών, τόσο και πιο πολύ κάλι χρειάζονται τα φυτά.

Μέχρι πριν λίγο καιρό ακόμη, δεν γνωρίζαμε πώς τα δύο αυτά θρεπτικά στοιχεία το άζωτο και το κάλι, συνεργάζονται μέσα στο φυτό αρμονικά και ότι το ένα ενισχύει το άλλο. Ούτε γνωρίζαμε, πώς τις πιο πολλές φορές το κάλι δρά σαν αποτελεσματικό μέσο θεραπείας, που αντισταθμίζει και φρενάρει τα βλαβερά αποτελέσματα που προ-

καλεί η περίσσεια αζώτου.

Σήμερα όμως, από την πράξη είναι γνωστό ότι η λίπανση με άζωτο δεν είναι αποδοτική αν δεν υπάρχει στο έδαφος και αρκετό κάλι. Το ίδιο δε συμβαίνει και με τη καλιούχο λίπανση, όταν λείπει το άζωτο. Γι' αυτό όταν λιπαίνουμε με μεγάλες δόσεις του, θα πρέπει να χρησιμοποιούμε οπωσδήποτε και κάλι, εκτός αν υπάρχει αρκετό στο έδαφος. Γενικά, πρέπει να ξέρουμε ότι το κάλι έχει άμεση σχέση με το άζωτο και η αποτελεσματικότητά του ενός εξαρτάται από την ποσότητα του άλλου. Σήμερα δε που χρησιμοποιούμε ολοένα και μεγαλύτερες ποσότητες αζωτούχων λιπασμάτων, θα πρέπει να προσθέτουμε παράλληλα και πιο πολύ κάλι, όταν συμβαίνει να μην υπάρχει αρκετό στο έδαφος.

Θα πρέπει λοιπόν να μη ξεχνάμε, πώς για μία καλή θρέψη των φυτών που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη δραστήρια λειτουργία τους σε ψηλά επίπεδα παραγωγής, χρειάζεται απ' όλα μία ισορροπη και επαρκής τροφοδοσία τους με άζωτο και κάλι. Όταν αυτό δεν συμβαίνει, τότε τα φυτά δεν τρέφονται φυσιολογικά και σε πολλές περιπτώσεις δημιουργείται μία τριβία για τις διάφορες ασθένειες. Έτσι, παρατηρήθηκε ότι το στάρι σε χωράφια που δέχονται από χρόνια πλούσια λίπανση άζωτου, χωρίς κάλι, προσβάλλεται περισσότερο από την σκωρίαση, η οποία από το ίδιο, ο καπνός από τη μηχανή, το καλαμπόκι από τη σφήνη, το τριφύλλι από το φοιβάρι, η πατάτα από το μελάνωμα των κονδύλων, και το βαμβάκι από τις ανδρομυκώσεις. Δεν είναι δε λίγες οι περιπτώσεις, που προήλθε καλίου βοήθησε τα φυτά να αποφύγουν τις προσβολές από τις ασθένειες αυτές. Γενικά, πρέπει να ξέρουμε ότι μία περίσσεια αζώτου στο φυτό είναι έ-

νας ισχυρός παράγοντας στην αύξηση της ασθένειας και χρειάζεται τότε το κάλι, που ονομάστηκε πολεμιστής της ασθένειας, για να κρατά το φυτό σε μία υγιεινή κατάσταση θρεπτικής ισορροπίας.

Το πλάγιασμα στα σιτηρά, που προκαλεί δυσκολίες κατά το θέρμα και σημαντικές απώλειες στην απόδοσή τους, προκαλείται πολλές

Του
Αστεριου Σιμώνη
Δ/ντου Ινστιτούτου
Εδαφολογίας Θεο)νίκης

φορές από μία ανισορροπη θρέψης των φυτών με άζωτο και κάλι. Σε σχετικά πειράματα με καλαμπόκι, βρέθηκε ότι όταν το έδαφος ήταν πλούσιο σε άζωτο και φώσφορο, αλλά πτωχό σε κάλι, τα φυτά πλάγιαζαν κατά ένα ποσοστό 65%, όταν όμως προστίθετο και αρκετό κάλι το πλάγιασμα μειωνόταν στα 16%. Παρατηρήθηκε δέ, όταν το καλαμπόκι καλλιεργόταν μετά από τη μηδική, που ως γνωστόν εξαντλεί γρήγορα τις παρακαταθήκες σε κάλι του εδάφους, τότε τα φυτά πλάγιαζαν σχεδόν όλα και μόνο μετά από μεγάλες δόσεις καλίου, βρέθηκε να περιορίζεται σημαντικά το πλάγιασμα. Χρειάζεται λοιπόν, πολλές φορές για να αποφύγουμε το πλάγιασμα στα σιτηρά, μία επαρκή και ισορροπη αζωτοκαλιούχος λίπανση, που δυναμώνει τους βλαστούς και τα στελέχη των φυτών και αυξάνει έτσι την αντίστασή τους στο πλάγιασμα.

Η ποιότητα των γεωργικών προϊόντων επηρεάζεται επίσης από την αζωτοκαλιούχο λίπανση. Είναι αρκετά γνωστές σ' όλους μας οι δυσμενείς επιπτώσεις που έχουν τα αζωτούχα λιπάσματα στην ποιότητα των παραγομένων γεωργικών προϊόντων όταν χορηγούνται σε υ-

περδολικές ποσότητες και μάλιστα στις περιπτώσεις εκείνες που συμβαίνει τα φυτά να είναι πεινασμένα από κάλι. Τότε, μπορεί να ζημιωθεί, τόσο η εμπορική αξία τους, όσο και η καταναλωσιμότητά τους.

Έτσι, πολλές φορές, με μιά περίσσεια αζώτου, παράγεται σιτάρι με μειωμένη βιολογική αξία, πατάτες με λιγότερο άμυλο και κακής ποιότητας που μαυρίζουν εύκολα, τεύτλα με λιγότερη ζάχαρη και τομάτες με ανώμαλο χρωματισμό που είναι κούφες. Επίσης, τα σταφύλια γίνονται νερούλα, πτωχά σε ζάχαρη και δεν αντέχουν στις μεταφορές τα πεπονοειδή άγλυκα και τα λαχανικά έχουν πιά λίγες βιταμίνες. Γενικά, παρατηρείται μια αύξηση μίθ πρωτεϊνικού αζώτου στα φυτά που αυξάνει την πιθανότητα των θρεπτικών ανωμαλιών στα ζώα, οι δε καρποί των δένδρων είναι κακοσχηματισμένοι, πολλές φορές άνοστοι, ωριμάζουν αργά και δύσκολα διατηρούνται.

Ισορροπία λοιπόν αζωτοκαλιούχος λίπανση, σημαίνει καλύτερη θρεπτική αξία στα γεωργικά προϊόντα, μεγαλύτερη κατανάλωσή τους, φηλότερη τιμή στην αγορά και τελικά περισσότερο κέρδος για τον γεωργό και καλύτερη τροφή για τον άνθρωπο.

Για πολλά φυτά, βρέθηκε επίσης όταν τρέφονται ισορροπία με επαρκείς ποσότητες αζώτου και καλίου, να αντέχουν καλύτερα στα κρύα του χειμώνα και γενικά στις κακές καιρικές συνθήκες. Το κάλι τότε, δρά σαν ένα αντιπηκτικό, που χαμηλώνει το σημείο πήξεως του κυτταρικού χυμού στα φυτά και συγχρόνως διευρύνει τα αγγεία των ριζών και έτσι τα θρεπτικά στοιχεία μεταφέρονται πιο εύκολα στα διάφορα μέρη του φυτού.

Το άζωτο είναι το στοιχείο που περισσότερο από τα άλλα λείπει από τα εδάφη γι' αυτό θα πρέπει πάντοτε να το προσθέτουμε με τα λιπάσματα. Για το κάλι, επικρατεί

γενικά η άποψη, σύμφωνα με την οποία, το σύνολο σχεδόν των εδαφών μας, είναι πλούσια σε κάλι και ότι τα περισσότερα από τα εδάφη μας δεν χρειάζονται κάλι. Σήμερα όμως, που ολοένα και περισσότερο αναγκάζουμε τα φυτά να δίνουν συνεχώς και μεγαλύτερες αποδόσεις, τόσο και πιο πολύ κάλι ανά μονάδα χρόνου και επιφάνεια εδάφους, αφαιρείται με τις διάφορες καλλιέργειες από το έδαφος, με αποτέλεσμα να εξαντλούνται γρήγορα οι εφεδρείες τους σε κάλι και είναι σίγουρο ότι σύντομα θα δημιουργηθούν και στα εδάφη μας όσο πλούσια και αν είναι αυτά σε κάλι, συνθήκες ελλείψεως καλίου.

Καλό είναι να θυμόμαστε ότι το

άζωτο και κάλι, σε σχέση με τα άλλα θρεπτικά στοιχεία του εδάφους, προσλαμβάνονται από τα φυτά στις μεγαλύτερες ποσότητες και ότι οι ποσότητες αζώτου και καλίου που υπάρχουν στα διάφορα φυτά είναι σχεδόν ίσες.

Το πόσο κάλι θα πρέπει να προσθέσουμε στα εδάφη μας ώστε να εξισορροπήσουμε το άζωτο και τα φυτά μας να τραφούν έτσι ισορροπία, εξαρτάται από την ποσότητα αζώτου που προσθέτουμε, από τις απαιτήσεις του κάθε φυτού, ανάλογα με την απόδοσή του, σε κάλι, καθώς και από την ποσότητα καλίου που υπάρχει στο έδαφος. Για όλα αυτά όμως, θα μιλήσουμε μιά άλλη φορά.

Κλάδεμα

Με τον όρο κλάδεμα εννοούμε την επέμβαση που γίνεται στο φυτό, με την αφαίρεση ή τροποποίηση τμημάτων του, της οποίας αντικειμενικός σκοπός είναι η επίτευξη ικανοποιητικού σχήματος και η ρύθμιση κατά επιθυμητό τρόπο της βλάστησης και της καρποφορίας του.

Ειδικότερα με το κλάδεμα επιδιώκεται:

α) Η αποκατάσταση ισορροπίας μεταξύ ριζών και κόμης στα φυτά που μόλις εγκαταστάθηκαν

β) Η ρύθμιση της θέσης, του αριθμού και του σχήματος των βραχίωνων, κλάδων και κλαδίσκων

γ) Η ρύθμιση της θέσης, του αριθμού και του μεγέθους των καρ-

ποφόρων οργάνων

δ) Η απομάκρυνση τμημάτων του φυτού που είναι ξηρά, προσβλημένα σοβαρά από εχθρούς ή ασθένειες ή που προστρίβονται το ένα με το άλλο και πληγώνονται

ε) Η ρύθμιση της θέσης, του μεγέθους και της κατεύθυνσης της νέας βλάστησης

στ) Η ρύθμιση του αριθμού του μεγέθους και κατ' επέκταση της ποιότητας των καρπών

ζ) Η διευκόλυνση του φωτισμού και αερισμού της κόμης

η) Η διευκόλυνση της καταπολέμησης των εχθρών και ασθενειών των φυτών και

θ) Η διευκόλυνση της κατεργασίας του εδάφους του σπασίματος.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Υποκείμενα αχλαδιάς

Απ' όλες τις χώρες, του κόσμου στην καλλιέργεια της αχλαδιάς, η Ιταλία έρχεται πρώτη. Είναι μπροστά και από την Σοβιετική Ένωση και από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Συζήτηση γίνεται για τη Κίνα που διεκδικεί τη πρώτη θέση. Στην Ιταλία υπάρχει πλούσια εμπειρία στη χρήση των διαφόρων υποκειμένων της αχλαδιάς. Η κυδωνιά είναι το πιο διαδεδομένο υποκείμενο. Το 95 % των αχλαδεώνων έχουν υποκείμενο τη Κυδωνιά. Αναφέρουμε τους κυριότερους τύπους της Κυδωνιάς που χρησιμοποιούνται στην Ιταλία.

Στίς ποικιλίες αχλαδιάς που υπά

αχλαδιάς που έχει καλή βοτανική συγγένεια με τη κυδωνιά.

Ως γέφυρα χρησιμοποιούνται οι ποικιλίες Μπερέ Αρντί, Πάσα Κρασάνα, Ντεκάνα ντελ Κομίτσιο, Κιουράτο κλπ.,

Η Μπερέ Αρντί, που δοκιμάστηκε ως γέφυρα στα αγροκτήματα του Ινστιτούτου φυλλοδόλων δένδρων έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα.

Ετσι οι ποικιλίες αχλαδιάς, Αμπάτε Φέτελ, Σερπου, Κάιζερ Αλεξάντερ, Ουίλιαμς, Πρώμη Κοσια, Ντόκτορ Γκιγιό, που εμβολιάστηκαν επί της Μπερέ Αρντί, κι' αυτή επί της κυδω

τουλα, αυτές εξαιτίας της γέφυρας δεν έχουν την ζωνρή βλάστηση. Το «φρενάρισμα» της βλάστησης είναι ορατό και επιθυμητό. Ίσως είναι έ-

Του Οδυσσέα Ντινόπουλου

νας δρόμος για να αποκτήσουμε δένδρα ποικιλίες Κρυστάλι χαμηλού ύψους.

Υπάρχει τρόπος να γίνουν οι προβλεπόμενοι εμβολιασμοί στον ίδιο χρόνο σε δύο διαδοχικές φάσεις.

Α' Φάση. Ανοιξη, εμβολιασμός της ποικιλίας αχλαδιάς Μπερέ Αρντί επί της Κυδωνιάς.

Β' Φάση. Φθινόπωρο. Επί της ανεπτυγμένης Μπερέ Αρντί, που θα παίζει το ρόλο της «γέφυρας» η προβλεπόμενη ποικιλία.

Για τον εμβολιασμό συστήνεται και ο ενοφθαλμισμός Τσιπ Μπάτιγκ. Στη περίπτωση του εμβολιασμού με Τσιπ Μπάτιγκ δεν απαιτείται έντονη κυκλοφορία των χυμών στο υποκείμενο. Ετσι επιμηκύνεται η περίοδος εμβολιασμού.

Κυδωνιά	Προέλευση
Κυδωνιά Α	EAST MALLING (Αγγλία)
BA29	I.N.R.A. (Γαλλίας)
S212	ΠΑΝ)ΜΙΟ ΠΙΖΑΣ (Ιταλία)
ADAMS (κλώνος του Α)	ΒΕΛΓΙΟ

ρχει πρόβλημα, λόγω κακής βοτανικής συγγενείας με τη κυδωνιά, συστήνεται ο ενδιάμεσος εμβολιασμός (γέφυρα). Η ποικιλία που θα αποτελέσει την γέφυρα, είναι ποικιλία

νιάς, έχουν ικανοποιητική βλάστηση και καρποφορία, κάτι που μας κάνει αισιόδοξους για τη τύχη των αναφερομένων ποικιλιών. Οσον αφορά τις ζωνρές ποικιλίες Κρυστάλλ, και Κον

2. Ποικιλίες μηλιάς

Παρακάτω δημοσιεύουμε μία λίστα ποικιλιών μηλιάς λαμβάνοντας υπόψη το χρόνο ωρίμανσης αρχίζοντας από τις πρώιμες και καταλήγοντας στις όψιμες.

Στή λίστα περιλαμβάνονται και μερικές ποικιλίες που είναι λίγο γνωστές ή άγνωστες στο τόπο μας. Τις αναφέρουμε, για να έχουν υπόψη οι δεντροκαλλιεργητές τον περίπου χρόνο ωρίμανσης.

1. Βιστά Μπέλα
2. Τζέρσεϊμακ. Ευπαθής στο φουζικλάδιο

3. Ακάνε
4. Πρίμα αυθεντική στο φουζικλάδιο
5. Σαμμαρέντ
6. Ερλυ Μπλέϊζ - Οζαρκ Γκόλντ
7. Πρίαμ ανθεκτική στο φουζικλάδιο
8. Τζονάθαν (κλώνοι Τζοναρέντ, Μπλάκζον - Τζόννε)
9. Ελσταρ
10. Γκάλα
11. Γκόλντεν Ντελίτσιους
- 11α. Σμούθι (κλώνος της Γκόλντεν) ανθεκτική στη σκουριά
- 11β. Γιέλουου σπουρ (κλώνος της Γκόλντεν)

12. Τζόναγκολντ τριπλοειδής ποικιλία
13. Ομάδα Ρέντ Ντελίτσιους, Ευπαθής στο φουζικλάδιο
- 13α. Κλώνοι σπουρ της Ντελίτσιους (Σταρκκριμσον, Ρέντ Τσιφ, Γουέλσπουρ)
14. Μουτσού. Τριπλοειδής ποικιλία
15. Ινταρέντ
16. Μελρόζ - Γκλόστερ 69
17. Κουερίνα (Φλωρίνα) ανθεκτική στο φουζικλάδιο
18. Φυρίκι
19. Γκράννη Σμιθ

3. Η COSCIA (κόσια) και το «βακτηριακό κάψιμο»

Η καλλίτερη αντιμετώπιση του «βακτηριακού καψίματος» είναι η δημιουργία ποικιλιών ανεθκτικών ή ανεκτικών στην αναφερόμενη ασθένεια. Ο πόλεμος με τα χημικά μέσα για την καταπολέμησή της δεν είναι καθόλου εύκολος.

Είναι δαπανερός και σε δύσκολες χρονιές (δροχοπτώσεις στη περίοδο της ανθοφορίας) δεν φέρνει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Μία ποικιλία αχλαδιάς που τα κατάφερε να αμυνθεί ικανοποιητικά

στο «βακτηριακό κάψιμο» είναι και η COSCIA (Κόσια). Αυτό ως το έχουν υπόψη τους, οι αχλαδοκαλλιεργητές. Αυτό το πλεονέκτημα ως το εκμεταλευθούμε. Αν σε ένα αχλαδώνα δεν επιθυμούμε να φυτεύσουμε την Κόσια σαν βασική ποικιλία, τουλάχιστον ως την χρησιμοποιήσουμε σαν επικονιάστρια ποικιλία. Έτσι έμμεσα συντελούμε «θετικά» στον περιορισμό της διάδοσης της ασθένειας. Η Κόσια ανθίζει πρώιμα και η ανθοφορία της συμπίπτει με

τη Τσακώνικη, Αμπάτε Φετελ, Πάτσα Κρασσανα κλπ.

Η Κόσια παρουσιάζει τα εξής πλεονεκτήματα:

- α) Είναι ποικιλία παραγωγική
- β) Έχει καλή βοτανική συγγένεια με τη Κυδωνιά (BA 29)
- γ) Είναι ανθεκτική στο «βακτηριακό κάψιμο»

Οι καρποί της γίνονται πιά εύγεστοι εφόσον πριν τη συγκομιδή περιορισθούν τα ποτίσματα.

4. Καρπόδεση - Παρθενοκαρπία

Οι σπόροι των γνωστών οπωροφόρων δένδρων όπως και των άλλων φυτών σχηματίζονται εφόσον γονιμοποιηθεί το ωάριο της ωθήκης του άνθους. Για να γονιμοποιηθεί το άνθος είναι απαραίτητο να μεταφερθεί η γύρη και να επικολληθεί στο στίγμα του. Στα ανεμόγαμα είδη η μεταφορά της γύρης γίνεται με τον άνεμο (καρυδιά, φουντουκιά, φυστική κλπ.) Στα εντομόγαμα είδη η μεταφορά της γύρης γίνεται από τα έντομα και κυρίως από την μέλισσα.

Είναι αυτονόητο οι καρποί που περιέχουν σπόρους (σπέρματα)

προέρχονται από γονιμοποίηση (αυτογονιμοποίηση ή σταυρογονιμοποίηση). Και θα μιλάμε για αυτογονιμοποίηση όταν το ωάριο γονιμοποιείται από γυρεοκόκκους (γύρη κίτρινη σκόνη) της ίδιας ποικιλίας και για σταυρογονιμοποίηση όταν το ωάριο γονιμοποιείται από γυρεοκόκκους ανθέων άλλης ποικιλίας.

Κατά κανόνα η ανάπτυξη του καρπού προϋποθέτει επικοινωνία και γονιμοποίηση του άνθους.

Το επιθυμητό ποσοστό καρπόδεσης διαφέρει από είδος σε είδος και από ποικιλία σε ποικιλία. Εξαρτάται α

πό τον αριθμό ανθέων που φέρει το οπωροφόρο δένδρο και από το μέγεθος των καρπών. Στίς μηλιές αχλαδιές και ροδακινιές ακόμη ένα σχετικώς χαμηλό ποσοστό καρπόδεσης (2-20%) είναι αρκετό για ικανοποιητική παραγωγή. Αντίθετα σε οπωροφόρα που παράγουν καρπούς μικρού μεγέθους όπως κερασιά, βυσσινιά, αμυγδαλιά, καρυδιά, το επιθυμητό ποσοστό καρπόδεσης είναι αρκετά υψηλό. (βλέπε πίνακα 1)

Στή φύση συναντά κανείς επίσης καρπούς που προήλθαν χωρίς γονιμοποίηση του ωαρίου. Αυτοί οι καρποί λέγονται «παρθενοκαρποί». Οι καρποί της κατηγορίας αυτής φυσικά δεν φέρουν σπόρους (σπέρματα). Αναφέρουμε ορισμένα οπωροφόρα. Όπως ποικιλίες πορτοκαλιάς λεμονιάς, μανταρινιά, μπανανιάς και πολλές ποικιλίες συκιάς και λωτών που έχουν την ικανότητα να παρθενοκαρπούν κατά κανόνα χωρίς την επίδραση ειδικών εξωτερικών παραγόντων. —Ορισμένες ποικιλίες μηλιάς και αχλαδιάς παρθενοκαρπούν όταν τα άνθη τους υποστούν ζημιές από παγετό. Εδώ χρειάζεται μία διευκρίνιση. Όλα τα τμήματα του άνθους δεν έχουν την ίδια αντοχή στον παγετό. Αναλυτικότερα: Ο ύπερος που είναι το θηλυκό όργανο του άνθους αποτελείται από την ωθήκη που φέρει

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

Συνήθη ποσοστά καρπόδεσης στα οπωροφ. δένδρα

ΕΙΔΟΣ	ΚΑΡΠΟΔΕΣΗ %
1. Ακτινιδιά	50—80
2. Αμυγδαλιά	20—80
3. Αχλαδιά	3—11
4. Βερυκοκκιά	20—25
5. Βυσσινιά	20—75
6. Δαμασκηλιά (Ιαπωνική)	3—10
7. Δαμασκηλιά (Ευρωπαϊκή)	15—20
8. Καρυδιά	50—100
9. Κερασιά	20—60
10. Μηλιά	2—8
11. Ροδακινιά	15—20
12. Φιστικιά	2—13

στο εσωτερικό της σπερμοβλάστες και τον στύλο που φέρει στην κορυφή του το στίγμα. Η σπερμοβλάστη περιέχει τον εμβρυόσακκο μέσα στον οποίο βρίσκεται το ωάριο, οι πολικοί πυρήνες, οι συνεργοί και οι αντίποδες. Πολλές φορές έχει παρατηρηθεί ακαρπία λόγω παγετού παρόλο που τα άνθη δεν παρουσιάζουν εμφανή συμπτώματα ζημιών. Την μικρότερη αντοχή στους παγετούς παρουσιάζει ο εμβρυόσακκος και ακολουθούν κατά σειρά με προοδευτικά αυξανόμενη ανθεκτικότητα η σπερμοβλάστη, τα τοιχώματα της ωοθήκης και οι ιστοί της ανθοδόχης. Έτσι αν ο παγετός καταστρέφει τον εμβρυόσακκο ή και την σπερμοβλάστη όχι όμως και τους ιστούς της ωοθήκης και της ανθοδόχης τότε η εφαρμογή αυξητικών ουσιών μπορεί

να προκαλέσει παρθενοκαρπική αύξηση των καρπών.

Η εφαρμογή αυξητικών ουσιών όπως είναι οι αυξίνες γιββεριλίνες και κυτοκινίνες, προκαλεί παρθενοκαρπική αύξηση καρπών ορισμένων ποικιλιών διαφόρων σπωροφόρων. Η χρήση των ουσιών αυτών όμως προκαλεί συνήθως παρενέργειες όπως μικρό μέγεθος καρπών, παραμόρφωση καρπών, δημιουργία ακανθών και μειωμένη διαφοροποίηση οφθαλμών. Για τους παραπάνω λόγους η εφαρμογή αυτών των ουσιών συνιστάται να γίνεται μόνον όταν αποδεδειγμένα η καρπώδωση θα είναι μειωμένη όπως π.χ. εφαρμογή γιββεριλινών στην αχλαδιά σε περίπτωση ζήμιας των ανθέων από παγετό.

Η ποικιλία αχλαδιάς Ουίλιαμς έ

χει μεγάλη τάση να παρθενοκαρπεί (καρποί χωρίς γονιμοποίηση). Η ποικιλία αυτή μελετήθηκε ιδιαίτερα στις ΗΠΑ. Η παρθενοκαρπία επηρεάζεται από τις κλιματικές συνθήκες της περιοχής. Βρέθηκε στη Καλλιφόρνια στις μέν παραθαλάσσιες περιοχές τα δένδρα της Ουίλιαμς έχουν ανάγκη από σταυροεπικονίαση και η παρουσία της επικονιάστριας ποικιλίας είναι επιβεβλημένη και απαραίτητη, στις δε περιοχές του εσωτερικού η επικονιάστρια ποικιλία δεν είναι αναγκαία διότι τα δένδρα Ουίλιαμς εξασφαλίζουν αρκετή παραγωγή προερχόμενη σχεδόν από αχλαδιά παρθενοκαρπικά.

(Βλέπε Οδ. Ντινοπουλος ΝΙΑΟΥ-ΣΤΑ 1983. Η παρθενοκαρπία της αχλαδιάς Ουίλιαμς. Τεύχος 25 σελ. 170).

5. Οι κυριώτερες ποικιλίες Αχλαδιάς στην Ιταλία

Ο παρακάτω πίνακας είναι πολύ κατατοπιστικός.

Μας δείχνει τις ποικιλίες που καλλιεργούνται στη χώρα αυτή. Και την παρατηρούμενη τάση αύξησης ή μείωσης των καλλιεργουμένων στρεμμάτων των διαφόρων ποικιλιών. Διαπιστώνει κανείς ότι τις πρώτες θέσεις

κατέχουν οι ποικιλίες Πάσα Κρασάνα, Ουίλιαμς, Αμπάτε Φέτελ, Κάιζερ Αλεξάντερ.

Ακολουθούν η Κόσια Κόνφερανς, Ντόκτωρ Γκιγνώ, Ντεκάνα ντελ Κομίσιο και η Σπαντόνα Εστίδα (η δική μας Κρυστάλλι).

Τα παραπάνω στοιχεία είναι δη-

μοσιευμένα στα Πρακτικά του διεθνούς δενδροκομικού συνεδρίου που οργάνωσε ο Σύλλογος Γεωπόνων Νομού Ημαθίας το 1985. Από τον πίνακα φαίνεται ότι οι ποικιλίες Πάσα Κρασάνα, Ουίλιαμς και Κάιζερ Αλεξάντερ έχουν πτωτική τάση. Ενώ η Αμπάτε Φέτελ Κόσια κλπ. έχουν ανοδική τάση. Επισημαίνεται το γεγονός ότι η Σπαντόνα Εστίδα, το δικό μας Κρυστάλλι ελάχιστα καλλιεργείται. Ας μη φαίνεται περίεργο ότι μόνο στην Ελλάδα έχει μεγάλη διάδοση το Κρυστάλλι. Ένας σοβαρός λόγος είναι ότι δεν μάθαμε να καλλιεργούμε «σωστά» τις άλλες ποικιλίες και ούτε γνωρίζουμε τα μυστικά της τέχνης διατήρησης των καρπών αυτών.

ΠΙΝΑΚΑΣ

Ποικιλίες αχλαδιάς	Ποσ. στο συν. παραγωγής	Τάση
Πάσα Κρασάνα	20,2	—
Ουίλιαμς	16,2	—
Αμπάτε Φέτελ	13,9	+
Κάιζερ Αλεξάντερ	13,3	—
Κόσια	5,5	+
Κόνφερανς	5,3	+
Ντόκτωρ Γκιγνώ	4,4	+
Ντεκάνα Ντελ Κομίσιο	3,5	+
Σπαντόνα Εστίδα (Κρυστάλλι)	2,3	+
Μπουτίρα Τζιφάρ	1,8	+
Μπουτίρα Πρεκόζε Μορεστίνι	1,7	+
Σπαντοτσίνα	1,6	+
Σαντα Μαρία Μορεττίνι	1,3	+
Τζεντίλε Μπιάνκα	1	—
*Άλλες	8	+

Κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο
"Ένα βιβλίο κατατοπιστικό έπιστημονικό με χρωματιστές εικόνες
Τι είναι τὰ κοκκοειδῆ (ψῶρες) καὶ πῶς καταπολεμοῦνται
Δὲν πρέπει νὰ λείψει ἀπὸ κανένα ἀγροτικὸ σπίτι

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ

Μπορείτε νὰ τὸ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα
τοῦ Ἄγροτικοῦ Συλλόγου Ναούσης
ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΕΩΣ 1000 ΔΡΑΧΜΕΣ

Μόλις κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο μοναδικό στο είδος του
«ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ ΠΟΥ ΚΥ ΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ»

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

- Τι περιέχει κάθε «φάρμακο» και πως ταξινομούνται
- Πίνακες κατατοπιστικοί χρήσιμοι και διαφωτιστικοί
- Ένα βιβλίο απαραίτητο για κάθε αγροτική βιβλιοθήκη

ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ 600 Δραχμές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ»

1. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΗΣ - Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ
ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

3. ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ

Του Τάκη Μπάϊτον

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ
